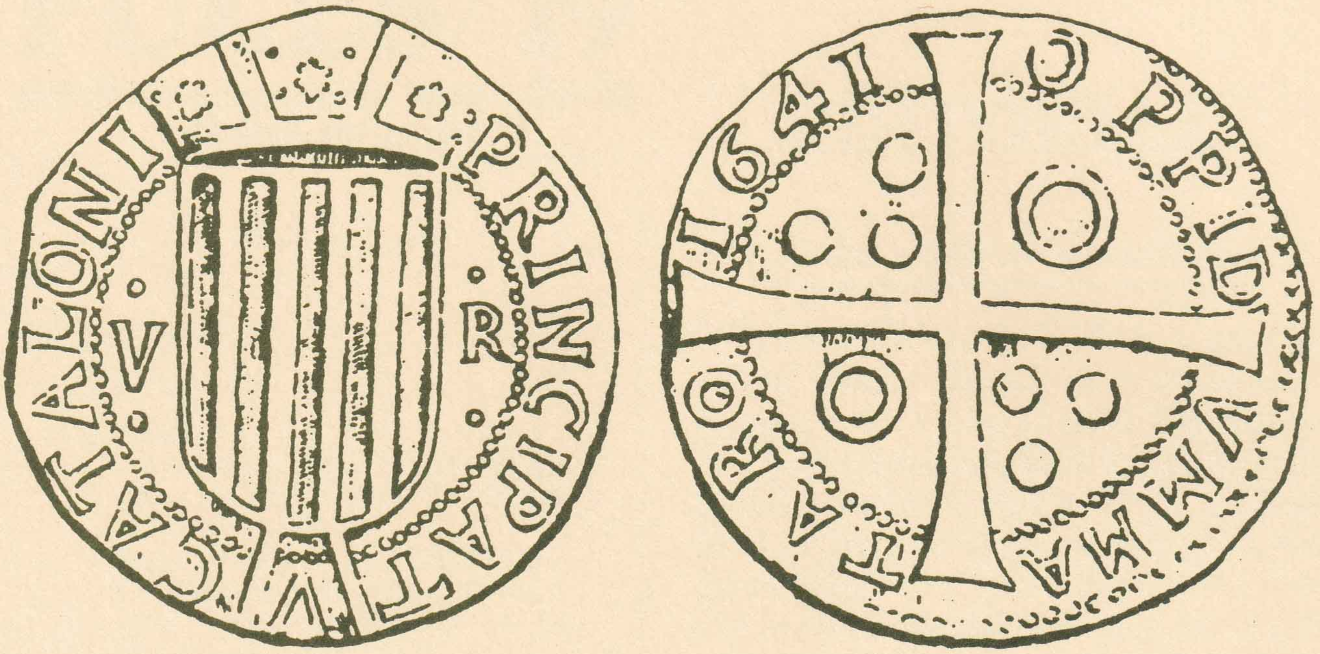

ESTUDIS

Miquel CRUSAFONT i Anna M. BALAGUER	*Les monedes de Mataró i Argentona de la guerra dels segadors.*
Carles MARISTANY i TIÓ	*La casa dels Portell de Valldeix a les darreries de la guerra dels segadors.*
Joan GIMÉNEZ i BLASCO	*El fiscal de Barcelona contra D. José Llauder.*
Josep Mª. FRADERA i BARCELÓ	*Els orígens de les Caixes d'Estalvi: el cas de la de Mataró.*
Marià RIBAS i BERTRAN	*L'antic convent de les Tereses.*

VIATGERS DEL SEGLE XVIII AL MARESME
8.– Pierre Nicolas Chantreau

DOCUMENTACIÓ
Estatuts de la Germandat de Sant Elm

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/19

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1984

FULLS/19
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, abril 1984

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**
  - LES MONEDES DE MATARÓ I ARGENTONA DE LA GUERRA DELS SEGADORS. 3
    Miquel Crusafont i Anna M. Balaguer
  - LA CASA DELS PORTELL DE VALLDEIX A LES DARRERIES DE LA GUERRA DELS SEGADORS. 11
    Carles Maristany i Tió
  - EL FISCAL DE BARCELONA CONTRA D. JOSÉ LLAUDER. 18
    Joan Giménez i Blasco
  - ELS ORÍGENS DE LES CAIXES D'ESTALVI: el cas de la de Mataró. 22
    Josep M. Fradera i Barceló
  - L'ANTIC CONVENT DE LES TERESES. 30
    Marià Ribas i Bertran
- **VIATGERS DEL SEGLE XVIII AL MARESME**
  - 8.– PIERRE NICOLAS CHANTREAU 42
    traducció i notes Joaquim Llovet
- **DOCUMENTACIÓ**
  - ESTATUTS DE LA GERMANDAT DE SANT ELM. 44
- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 47

Dibuix portada: Cinc rals de plata de Mataró. (1641)

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Plaça del Fossar Xic, s/n. - Mataró.
Adreça Postal: c/. Sant Francesc d'Assís, 25
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
MATARÓ

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/. Pujol, 39 - Mataró.

Dipòsit Legal: B - 15.257 - 1978

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

AMB LA COL.LABORACIÓ DEL SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

EDITORIAL

I SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

En el darrer número dels FULLS assenyalàvem les primeres activitats que el Museu Arxiu emprenia com a Centre d'Estudis. Efectivament, els dies 17 i 31 tingué lloc la I Sessió d'Estudis Mataronins on foren presentades 19 comunicacions. La gran acollida que va tenir la proposta ens obligà a fraccionar en dos dies la lectura de les comunicacions que si bé de contingut divers, van assolir el nivell desitjat per aquesta primera ocasió.

Des del Museu Arxiu hem valorat molt positivament l'experiència i això ens encoratja per a la preparació de noves sessions. L'objectiu és procurar difondre les recerques actuals sobre la història i la cultura mataronina i assajar alhora noves formes que no siguin únicament la transmissió escrita mitjançant una revista com els "FULLS".

Tot i així ens preocupa l'accés majoritari a la població i massa sovint tota aquesta activitat cultural se centra en uns grups molt concrets. Pensem que ningú no disposa de receptes per a resoldre aquest afer però cal iniciar una reflexió que allunyi tota temptació elitista.

Joaquim Llovet llegint la seva comunicació.
Foto Miquel Sala M.A.S.M.

ACTUALITAT

VISITA DE L'HONORABLE SR. MAX CAHNER, CONSELLER DE CULTURA.

El dia 28 de gener, l'Honorable Sr. Max Cahner, Conseller de Cultura, visità el Museu Arxiu de Santa Maria.

En primer lloc examinà l'estat de les obres de la casa del carrer Beata Maria, nova seu del Museu Arxiu. Després visità les tres seccions del Museu i les actuals instal·lacions de l'Arxiu.

Signà al Llibre d'Honor del Museu Arxiu, on va escriure les següents paraules:

Mataró ha sabut estimar la seva història i fet la meravella d'aquest Museu Arxiu de Santa Maria. És un conjunt com pocs he vist a Catalunya i es mereix que hom li doni suport i que sigui conegut per tots els catalans. El que els historiadors ens han fet saber, que el Mataró dels segles XVII i XVIII era la segona ciutat de Catalunya i la de més empenta, es veu visitant aquest museu. Cal felicitar de cor als que tan bé ho han sabut conservar, restaurar i exposar.

I SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Tal com s'havia programat, el dia 17 de març, a la tarda, a la Capella dels Dolors, tingué lloc la primera sessió del Centre d'Estudis. La quantitat de comunicacions presentades obligà a ajornar la lectura d'una part d'elles per al dia 31 de març.

A la primera part de la sessió, a la qual assistiren l'Il·lustríssim Sr. Manuel Mas, Alcalde de Mataró, i la Sra. Anna Comas, Consellera de Cultura de l'Ajuntament, es llegiren les següents comunicacions:

Consideracions sobre la formació d'un nucli del Front Nacional de Catalunya, a Mataró, l'any 1963, d'Agustí Barrera i Puigví.

Els testimonis mitraics iluronesos dins el context de la Tarraconense, de Joan Bonamusa i Roure.

El costumari festiu de la Costa de Llevant, d'Imma Caballé i Martín i Pere M. Ibern i Regàs.

Teatre i diversions públiques a Mataró, al segle XIX de Joan Esquerra i Tuñí.

Llibres i lectors al Mataró del segle XVII, de Joan Giménez i Blasco.

Evocació, de Jaume Lladó i Font.

Un hàbitat neolític a Llavaneres, de Robert Lleonart i Casadevall.

Nota d'història de Mataró, de Joaquim Llovet.

L'art de la fusta i les portes de Mataró, de Marià Ribas i Bertran.

A la segona part, celebrada el 31 de març, es llegiren els següents treballs:

Dades de la Capella dels Dolors. Segle XIX, de Rafael Soler i Fonrodona.

La construcció de la part més alta del campanar de Santa Maria, de Manuel Salicrú i Puig.

El primer document propi de la Parròquia de Santa Maria. El delme del peix del 1297, de Josep Xaubet i Vilanova.

El procés de feudalització. El camí cap a la revolució comercial, d'Oriol Quadrada i Damont.

Monopolis notarials a Mataró. Reminiscències feudals a l'època moderna, de Carles Marfà i Riera.

Elements per a la catalogació de goigs, d'Amadeu Pons i Serra.

Una lectura actual de la Memòria del Projecte d'Eixampla del 1878, de Manuel Torres i Capell.

Aproximació sociològica al sector dels mitgers de Mataró (1790-1820), d'Àngels Solà.

Josep de Caralt. La lluita revolucionària d'un aristòcrata (1840-1843), de Francesc Costa i Oller.

Fou presentat també el treball:

Alimentació del gripau comú durant l'època de reproducció en clima mediterrani, de Roser Campeny i Valls.

La sessió va tenir el suport del Patronat Municipal de Cultura.

L'HISTORIADOR DR. PIERRE VILAR VISITA EL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA

Acompanyat de la Sra. Eulàlia Duran de Cahner, el diumenge 25 de març, Pierre Vilar visità el Museu Arxiu de Santa Maria, i concretament el Conjunt dels Dolors.

Pierre Vilar, historiador, mestre d'historiadors, especialista en temes d'història moderna a Catalunya, reflectí les seves sensacions al Llibre d'Honor del Museu Arxiu, on signà; signatura que reproduïm.

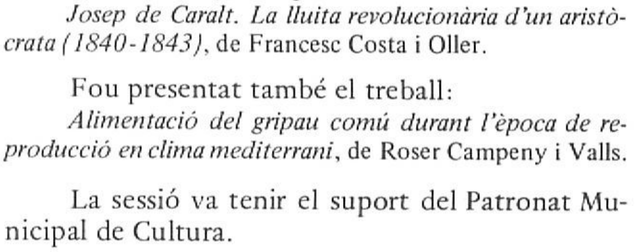

ESTUDIS

Miquel Crusafont i Anna M. Balaguer són especialistes en temes de Numismàtica. A més, Miquel Crusafont és Director del Museu d'Història de Sabadell.

El seu treball tracta de les emissions de moneda fetes a Mataró i Argentona durant la Guerra dels Segadors.

LES MONEDES DE MATARÓ I ARGENTONA DE LA GUERRA DELS SEGADORS

Mataró i Argentona foren dues de les 31 poblacions de Catalunya que varen batre moneda durant la Guerra dels Segadors (1640-1652).

A part de les seques reials de Barcelona i Perpinyà, una dotzena de les altres poblacions tenien antecedents d'encunyacions monetàries més o menys allunyats. Recordem que a Catalunya es dóna a partir ja del s.XIII un fenomen que li és gairebé exclusiu dins el conjunt de la Corona Catalano-aragonesa i per tant, no cal dir-ho, del conjunt peninsular. La moneda local que s'inicia al segle XIII amb les pugeses de Lleida té un caràcter restringit: el rei autoritza una emissió limitada que sol ésser de moneda fiduciària (sens valor intrínsec apreciable), tot imposant l'obligació d'"assegurar-la", és a dir, de dipositar l'import total de l'emissió en moneda reial a la Casa de la Vila a fi de poder garantir el reembossament. Sovint se li dóna un curs restringit (el comtat d'Urgell, dues llegües al voltant de la població, etc.) i els valors encunyats són dins la gamma del diner o de les seves fraccions. Diferents factors estimularen l'aparició de monedes locals; la manca d'un numerari feble en àrees econòmicament deprimides, la pervivència de llicències d'encunyació en èpoques de guerra, etc. Naturalment aquestes tampoc s'haurien donat sens l'existència d'uns consells ciutadans dotats d'iniciativa i que moltes vegades demanaven llicències d'encunyació emparant-se en motius més aviat marginals (reparació de les muralles, d'un pont, etc.) Hi hagueren moltes autoritzacions en temps d'Alfons III, durant les guerres de Joan II, en el regnat de Ferran II (sobretot durant la lloctinència de l'Infant Enric) i en els primers anys del regnat de Felip II(III).

Quan es produí l'esclat bèl.lic de la Guerra dels Segadors, moltes poblacions invocaren els seus antics privilegis per a poder batre moneda. Altres moltes ciutats, però, inicien ara batiments sens que hi hagi antecedents coneguts. Aquest és el cas de Mataró i d'Argentona. Prescindim, naturalment, dels antecedents de l'Edat Antiga.

VALORACIÓ CLÀSSICA DEL FENOMEN

Els numismàtics i estudiosos valoraren sovint negativament aquestes iniciatives d'encunyació, preses en plena guerra i les atribuïren a la lleugeresa, manca d'una autoritat central, desig desordenat d'enriquiment, enveja, etc.

Així Botet i Sisó parla de *l'escandalós abús que s'havia introduït en gran nombre de poblacions d'encunyar moneda sense cap autorització.* Celestí Pujol és encara més catastrofista: *Sonó el estallido en 1640 y en el desgobierno en que quedó Cataluña entre las convulsiones de la revuelta, desligadas las poblaciones de la obediencia real, muchísimas de ellas alentando en las conveniencias de su egoismo, se lanzaron por la peligrosa senda de batir monedas* i en un altre lloc *el suicida egoismo de algunas poblaciones que lucra-*

ron con la emisión de una moneda puramente nominal. En altres casos s'assenyala la gelosia com a motor de les emissions. Així Marià Ribas: *Argentona* [...] *no s'adona de la seva ja apagada preponderància sobre Mataró i volgué reviure l'orgull dels temps passats encunyant una moneda d'argent d'iguals condicions que la mataronina. En aquests temps, quan Argentona creu igualar-se amb Mataró* [...].

Aquestes apreciacions del fet les trobarem en la major part dels escrits que s'ocupen del tema i són el resultat d'una anàlisi superficial motivada, en molts casos, pel desconeixement de la documentació de l'època. Botet i Sisó ja acabava reconeixent que calia un estudi a fons dels arxius locals, tasca que no havia pogut realitzar ell mateix.

MOTIVACIÓ DE LES ENCUNYACIONS.

De Botet ençà s'han realitzat alguns treballs en arxius locals i, on ha estat possible de trobar dades referents a aquest període, la motivació que s'hi manifesta és sempre la mateixa: la necessitat d'obtenir cabals per a pagar les companyies de soldats que sostenia cada ciutat. Així ho podem veure en els exemples següents:

CALDES DE MONTBUI.— [···] *fabricar moneda* [···] *per compte de la Vila i per subvenció de la guerra. Moneda per a subvenir a les despeses de la guerra i pagar els soldats que sostenen la defensa de la província.*

MANRESA.— [···] *la fàbrica de moneda fan a obs de la guerra per a la defensa de la Província* [···] *pera mantenir los soldats de tres companyies que envià a la guerra, reste la ciutat tota empobrida i va fabricant una poca moneda de plata de rals de cinc i de cinc sous.*

LA BISBAL.— [···] *con el objeto de realizar ganancia con que pagar a la tropa* [···].

GRANOLLERS.— [···] *fer picar moneda de cinc rals i cinc sous com a millor manera per fer front a les grans despeses que pateix la Universitat de la Vila per a sustentar els soldats que hi ha al camp de Tarragona.*

TERRASSA.— [···] *sobre la fàbrica de la moneda que entén fabricar la Universitat de la vila de Terrassa per a poder suportar los gastos que dita Universitat té per ocasió de la guerra que és en lo present Principat.*

CERVERA.— [···] *batre moneda* [···] *a fi i effecte de poder socòrrer los soldats i demés gastos* [···].

Naturalment que hi poden haver altres intencions amagades, però sembla certament exagerat atribuir tota la intencionalitat a l'egoisme, la disbauxa o la gelosia, quan és ben sabut que les despeses d'una guerra són sempre molt difícils de suportar. Cal tenir també present que, amb més o menys encert, molts pobles de Catalunya havien fet circular moneda local, tal com hem dit, des de finals del segle XIII i això no comportà pas l'enrunament econòmic del país. Precisament és a Catalunya on hi trobem una millor estabilitat monetària a l'Edat Moderna, en contrast amb el que succeeix a Castella, tal com assenyala Pierre Vilar. Això no vol dir que les emissions locals fossin un bé o que no es produïssin abusos. El que succeí és que Barcelona mantenia unes emissions moderades de bona moneda, que podia competir bé amb la xavalla de coure dels tallers locals, que cobrien els pagaments més petits. D'altra banda, quan es produeixin abusos farà els passos necessaris per corregir-los. Així Girona podrà fer menuts, però a partir del regnat de Carles I s'hauran d'encunyar a la seca de Barcelona per a mantenir-ne el volum d'emissió dins el més estricte control, i Banyoles, que havia encunyat abusivament, es va veure obligada a renunciar a la seva llicència d'encunyació a canvi d'un sobreseïment de la causa.

Implícitament els documents deixen entreveure un altre problema: refiats de les emissions d'or i plata en peça grossa castellanes i americanes, monedes que els catalans captaven tot impulsant productes a Amèrica a través de les fires castellanes, les seques catalanes s'havien limitat a batre monedes de relatiu baix valor: ralets o croats de plata, ardits i diners de billó, d'acord amb el seu feble proveïment de metalls en pasta. En el moment de la guerra, trencades ja les hostilitats, la manca de moneda forta es pot haver fet sentir i provocar les encunyacions conegudes: trentins, escuts i lluïsos d'or a Barcelona i peces de cinc rals i cinc sous a una munió de tallers. D'aquesta manera s'afrontava l'enorme gruix de despeses ocasionades per la guerra.

BASES LOCALS DE LES EMISSIONS.

Resulta també un xic precipitada l'afirmació que les ciutats i viles es posaven a batre moneda sens cap requisit preliminar ni autorització. Només cal donar un repàs a la nova documentació estudiada:

MANRESA.— -al 1641 pagament *a Josep Pons de Grau, 13 lliures, 13 sous per anar a Barcelona pera tractar ab lo virrey que ens donàs llicència de fabricar moneda.* En el mes de juny d'aquest mateix any: *suplicant a dits Concellers de Barcelona que sia de son servey admetrer dita moneda.*

LA BISBAL.— -A la vista que diferents pobles fan moneda [···] *acuerda por mayoria* (la ciutat) *el nombramiento de una emisión compuesta de seis personas, dos de cada brazo, para que estudiando el asunto en las otras villas que acuñan moneda vean la conveniencia, modo y forma de practicar lo propio en La Bisbal.*

GRANOLLERS.— -*Acordà lo Consell mostrar el privilegi que te la vila per fer menuts junt amb el de la unió amb la ciutat de Barcelona, a l'Advocat Sr. M^o^. Queralt assessor de la Generalitat de Catalunya per tal de fer sisens, car aquell ha dit que li convindria veure el privilegi que té Granollers per fer moneda.*

TERRASSA.— -*En 2 de diciembre de 1641 el Consejo General de la villa determinó que el consejero Poal fuese a Barcelona a gestionar de los diputados del Pricipado la concesión de licencia de fabricación de moneda para la villa de Terrasa. Este ruego fué atendido inmediatamente. El dia 11 se daba cuenta de que la present Universitat té llissència dels Srs. Diputats del present Principat pera fer y fabricar moneda ab útil i profit de la present Universitat.*

CERVERA.— -1641. El 14 de febrer es fa una suplicació en la qual *dita Universitat e pur ella son síndich* [···] *humilment supliquem sie de son grat donar-los y conceder-los licentia i facultat per poder batre qualsevol moneda* [···] i poc després es comenta que *atesa dita necessitat és estada concedida plenària facultat de fabricar les monedes de plata i aram, ço és pesses de deu i cinch sous* [···].

En altres casos és possible que les gestions per a la legalització es prenguessin amb retard, com és en el cas de Caldes de Montbui, on el 15 de desembre de 1641 fa un contracte d'encunyació amb un particular i no és fins el 6 de març de l'any següent quan acorda que *anessin a Barcelona a informar-se amb quin poder fabricaren moneda les demés Universitats, i si pot la nostra Vila fabricar moneda.*

Amb l'establiment de la sobirania francesa damunt Catalunya a partir de l'acceptació de Lluís XIII com a rei, decisió presa a contracor (l'objectiu inicial i el pacte primer era una república sota la protecció de França), s'esdevindrà un retrocés de les emissions locals. Aquest fet és, però, molt menys una "normalització" que l'entrada de Catalunya dins els paràmetres d'un estat fortament centralista.

El breu repàs documental anterior ens ha demostrat que el desordre no fou pas tant i que la major part de pobles degueren prendre precaucions legals. Cert és que les dures necessitats imposades per la guerra portaren en algun cas a prendre decisions de manipulació de la moneda (rebaix de llei o de pes) i que les emissions massa abundoses provocaren un excés de circulant de coure que calgué després sanejar; però hom es pregunta si tot això pot considerar-se estrany o simplement evitable en una situació de guerra.

Quan s'estableixen a Catalunya autoritats franceses es prohibiran les emissions locals i fins i tot s'obriran processos contra algunes viles per haver encunyat moneda. Terrassa, entre d'altres, podrà demostrar que comptava amb una autorització i el seu cas fou sobreseït. En d'altres casos, però, s'hagué de pactar una "composició" en moneda, és a dir, s'imposà una multa a la ciutat que va batre.

EL CAS DE MATARÓ.

Tal com hem vist és del més gran interès el coneixement dels fons arxivístics locals per a poder fer-se una idea del caràcter de cada una de les emissions i només un estudi de tots els arxius dels tallers monetaris en funcionament durant la Guerra dels Segadors permetrà una visió de conjunt atinada. Altrament, les dades d'arxiu ens poden aportar nocions sobre el volum de les emissions i així podríem abastar la importància econòmica del fenomen de les emissions locals d'aquest moment.

En el cas de Mataró ens manquen completament aquestes dades i voldríem que aquestes línies servissin d'estímul per a una recerca que caldria probablement limitar als anys 1640-1642, ja que les dates de les monedes són 1641 i 1642.

De Mataró coneixem un sol tipus monetari: la peça de 5 rals de plata que fou batuda seguint els criteris d'una segona etapa de la guerra, aquella en la qual els pobles deixaren de gravar a les seves monedes el nom del rei Felip i hi indicaven única-

ment PRINCIPAT DE CATALUNYA. Creiem que aquestes monedes expressen clarament la vocació autònoma dels catalans d'aquell moment i el seu desig de legalitzar una república. Més endavant les circumstàncies obligaren a batre moneda a nom de Lluís XIII i Lluís XIV de França. Mataró, però, ja no encunyarà en aquesta tercera etapa.

Res hem trobat, dins la bibliografia que coneixem que ens doni referències sobre les decisions que motivaren les emissions. Marià Ribas es limita a transcriure les peces de Botet i Sisó, el qual, al seu torn, havia afegit algunes variants a les ja conegudes per Vidal-Quadras.

L'evidència numismàtica dels cinc rals de Mataró és relativament abundant: Vidal-Quadras posseïa 7 exemplars, l'aplec de Pellicer recull 20 exemplars, la col.lecció de J. Carreras tenia 2 exemplars, la Vincke 5 exemplars. A aquestes 34 peces caldria encara afegir les del Gabinet Numismàtic de Catalunya que Pellicer no pogué estudiar, les que hi puguin haver escampades als diferents monetaris i museus i les que aparegueren en una recent troballa de peces de cinc rals de la Guerra dels Segadors i que contenien exemplars d'aquest tipus. No ens semblaria doncs exagerat suposar que ens poden haver arribat prop d'un centenar d'exemplars diferents d'aquesta moneda.

La presència dins el numerari mataroní de tipus únicament a nom de Principat i no de Felip ens demostra que l'emissió degué iniciar-se ben entrat l'any 1641, ja que a inicis d'aquest any encara Barcelona batia a nom de Felip. D'altra banda podem observar que els cinc rals mataronins del 1642 son molt més rars que els de 1641:

	1641	1642
Vidal-Quadras	5	2
Pellicer	18	2
Vincke	3	2
Carreras	2	0
TOTALS :	28	6

És probable, doncs, que Mataró, potser obeint l'ordre donada pel lloctinent del rei francès, marquès de Brezé, l'onze de març de 1642 de cessar els batiments de moneda d'or i de plata fora de les seques reials, deixés d'encunyar moneda.

Les emissions de plata de Mataró degueren, doncs, durar poc més d'un any i, relativament degueren ésser abundoses ja que l'evidència actual ens demostra que és un dels tipus monetaris de plata de la Guerra dels Segadors més ben representats en el monetaris actuals.

Pel que fa als pesos tenim recollits els següents:

1641 - Carreras, 11,87 -Pellicer, 11,8 / 12,0 / 12,1 / 12,1 / 11,7 / 11,8 / 11,5 / 11,75 / 12,3 / 12,05 / 11,7 / 11,9 / 11,9 / 12,1 / 11,62 -Vincke, 12,15 / 12,15 / 11,65. *Pes mitjà:* 12,06.

1642 - Pellicer, 11,72 / 11,87 -Vincke, 11,7 *Pes mitjà:* 11,76.

La poca quantitat de pesos recollits (sobretot per al 1642) fa difícil de poder determinar si hi hagué decisió de disminuir el pes. De fet la mitjana de pes del 1641 és poc menys d'un 5 per cent inferior a la del 1641. Pel que fa a Barcelona sabem, per exemple, que l'any 1643 es determinà retallar els pesos un 10 per cent.

Més important serà encara el coneixement de la llei o percentatge de plata, ja que a Barcelona es preveia a la primerenca data del 27 d'octubre de 1641 de fer un rebaix del contingut d'argent que havia d'ésser per a la plata fina d'un 95 per cent al 70 per cent per a les peces de cinc rals i de batre les peces de cinc sous amb únicament un 50 per cent de fi.

Al final donem un breu catàleg de les diferents variants que hem pogut observar corresponents als cinc rals de plata de Mataró.

ARGENTONA

El fet de trobar-se enfrontats a idèntics problemes i el coneixement que altres poblacions batien també moneda pot explicar, millor que la gelosia, l'inici d'emissions a Argentona. No cal tampoc haver de recórrer necessàriament a una imitació del que es feia a Mataró des d'entrat l'any 1641, perquè a Barcelona les emissions s'iniciaren immediatament després de l'aixecament, és a dir l'any 1640. De fet les comunicacions a l'època eren perfectament desenvolupades i els pobles tenien coneixement que hi havia emissions monetàries en molts altres llocs, com es fa constar en molts dels acords municipals.

D'Argentona coneixem únicament peces de cinc rals amb la menció de PRINCIPAT DE CATALUNYA. És una de les poblacions que encunyà amb millor art i l'única que no avantposa títol a la població. Les altres poblacions indiquen CIVITAS; OPIDUM; UNIVERSITAS, etc.; Argentona únicament una creueta a l'inici de la llegenda: + ARGENTONA.

Els cinc rals d'Argentona porten tots la data de 1642 i són molt més rars que els de Mataró. Vegem-ho amb un quadre comparatiu:

	Mataró		Argentona
	1641	1642	1642
Vidal-Quadras	5	2	2
Carreras	2	0	0
Pellicer	18	2	8
Vincke	3	2	2
TOTAL	28	6	12
	34		

Gairebé sembla indicar la taula anterior que les emissions d'Argentona siguin del volum de les de Mataró corresponents a l'any 1642. Això és força probable ja que també es degué fer cas de la prohibició abans esmentada feta pel marquès de Brezé el mes de març de 1642, cosa que deixa només un espai de dos mesos i mig per a les emissions d'Argentona, que si són quelcom superiors a les de Mataró del mateix any podria explicar-se per una acumulació de metall en pasta a les envistes de l'imminent batiment.

Pel que fa als pesos tenim recollits els següents:
1642 -Pellicer, 11,95 / 10,15 / 11,95 /11,7 / 11,95 / 11,5 / 11,8 / 12 / -Bibliothèque Nationale, Paris, 11,97 -Vincke, 11,78 / 11,98. . . *mitjana:* 11,69.
El valor de la mitjana s'acosta al trobat per a Mataró d'aquest mateix any i sembla reforçar la impressió d'una reducció petita de pes l'any 1642 enfront de l'any 1641.

Per altra banda, desconeixem completament dades documentals referents a aquestes emissions d'Argentona. Al final donem un catàleg sumari de les variants que coneixem.

FALSIFICACIONS.

Durant la Guerra dels Segadors, igualment com en totes les èpoques, i més encara en temps de guerra, es feren falsificacions de monedes. Recordem només a tall d'exemple que l'abat-bisbe Oliva ja decretava excomunions per als falsadors de la seva moneda vigatana.

Aquestes falsificacions fetes al temps mateix de les emissions autèntiques, dites "falsos d'època" han estat en algun cas documentades, sigui per processos contra els falsadors o per altres motius. Tal és el cas, per exemple, de Terrassa. La característica dels falsos d'època sol ésser una certa ingenuïtat en el traç, a part de diferències en el pes o en el metall. El traç barroer és el senyal d'una persona poc avesada a l'art de gravar encunys i no sempre és detectable, mentre que el rebaix de pes o de llei existeix gairebé sempre ja que constitueix la motivació fonamental de la falsificació.

Més perilloses són les falsificacions fetes a l'actualitat amb l'objectiu de lucrar-se amb el sobrepreu que la raresa i l'existència d'un mercat numismàtic donen a les peces de temps passats. En aquests casos s'apliquen tècniques sofisticades que fan difícil la identificació i el sobrepreu és prou important com per a fer altament rendible la utilització de bon metall. En aquest sentit pot ésser una bona guia, precisament si el metall és massa bo: ja hem vist que probablement no ha de sobrepassar el 70 per cent de plata.

Sortosament no abunden les falsificacions de monedes de plata de la Guerra dels Segadors, però darrerament hem tingut ocasió d'estudiar-ne una, precisament dels cinc rals d'Argentona. Es tracta d'una peça obtinguda per emmotllat i posterior fusió (microfusió o cera perduda) a partir d'un exemplar autèntic. En aquest tinguérem la fortuna de poder detectar el model, alertats pel Dr. Leandre Villaronga que el tenia fotografiat en el seu amplíssim arxiu i així poguérem comparar model i falsificació. Es tracta, doncs, d'un fals indubtable, però d'una gran perfecció tècnica que fa aconsellable una consulta abans d'emprendre qualsevol adquisició de peces d'aquesta valuosa sèrie. Al catàleg en donem la fotografia.

ORIENTACIÓ DE LES RECERQUES.

Tal com hem dit, és sobretot important la recerca de les dades documentals dels anys 1640-1642. Volem assenyalar en aquesta tasca els importants resultats obtinguts per J. Ma. Llobet i Portella qui ha arribat a localitzar els comptes d'encunyació de la seca de Cervera, amb dades molt precises sobre els tipus encunyats i els volums de les emissions. Menys afortunat, en canvi, ha estat en les recerques fetes a Agramunt, on desaparegué tota la documentació a la darrera guerra. En aquest sentit, la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, té entre els seus projectes immediats el de realitzar un *Simposium* sobre la Guerra dels Segadors, amb especial invitació a participar-hi als arxivers i tota mena de persones que treballen sobre la nostra documentació als pobles on s'hi va batre moneda.

Una font complementària poden ésser els arxius eclesiàstics, ja que ha estat un fet freqüent en totes les èpoques el préstec o l'apropiament de la plata de les esglésies per a l'encunyació de moneda. En d'altres casos el metall prové de particulars. A Caldes de Montbui, per exemple, diferents particulars oferiren a la seca metall per a les encunyacions, sens càrrec d'interès.

En un altre aspecte seria prou útil de conèixer els continguts de plata de diferents exemplars dels anys 1640, 41, 42 i 43 i per a diferents tallers. Avui les anàlisis no destructives fan viables aquestes comprovacions. Igualment caldria un recull de pesos més complet.

Pel que fa a la significació de les emissions, caldria intentar d'esbrinar si es manifesten motivacions concretes i si hi ha gestions per a obtenir una base legal, si la fabricació es fa a Mataró o a Argentona mateix, si hi ha subcontractació, si es detecten processos per prohibició, si hi ha casos de falsificació, etc. Igualment caldria veure si hi ha dificultats per a la circulació de les monedes locals, si el consistori pren mesures d'acceptació obligatòria, si hi ha preferència per les monedes de Barcelona o d'algun altre taller i si, a més dels tipus coneguts n'hi ha d'altres de documentats. Pensem que, per exemple, són documentats sisens de coure de Granollers i peces de cinc rals de plata de Caldes de Montbui, que avui encara no coneixem. No cal dir que un altre aspecte important és el del volum de les emissions, les tècniques emprades, les fonts de proveïment dels metalls, etc.

És segur que el coneixement d'aquestes dades ajudaria a tenir una visió més clara del rerafons econòmic de la Guerra dels Segadors.

CATÀLEG

1 — <u>Cinc rals d'Argentona.</u> Els tipus sempre són iguals. A l'anvers, armes catalanes coronades entre V—R sobre creu de Sta. Eulàlia. Al revers, creu tallant llegenda cantonada d'anells i tres punts.

anvers	revers		referència
PRINCIPA-T-VS CATAL	- + AR-GEN-TONA-1642-	anells a 1er.	Botet-785
PRINCIPA-T-VS CATALO	- + AR-GEN-TONA-1642-	"	Botet-786
PRINCIPA-T-VS CATAL	- + AR-GEN-TONA-1642-	anells a 2on.	Pellicer-6
Com l'anterior, però falsa actual obtinguda per microfusió (làmina)			Inèdita
PRINCIPA-T-VS CATAL	- + AR-GEN-TONA-164z-	anell a 1er.	B.N.P.

El que fa variant inèdita aquesta darrera peça és el 2 en forma de z, quan en els altres exemplars són perfectament arrodonits. Paràmetres d'aquest exemplar: pes: 11,87, ϕ : 33mm. (B.N.P. Bibliothèque Nationale, Paris. Cabinet des Medailles).

2 — <u>Cinc rals de Mataró.</u> Tipus semblants als del cinc rals d'Argentona.

anvers	revers		referència
PRINCIPAT-V-:CATALONI	-OPPID-VMMA-TARO-:1641	anells 1er.	Botet-872
PRINC........CATALONI	-.....-.VMM-ATARO-164..-	anells 2on.	Botet-873
PRINCIPAT-V-S CATALONI	-OPIDV-MMATA-RONI-S.1641-	anells 1er.	Botet-874
PRINCIPATV-S-CATALVNIA	-OPIDV-MMAT-ARONI-S.1641-	anells 1er.	Botet-875
PRINCIPA-T-.......ONI	-OPP......A-TARON-IS:1641-	anells 2on.	Botet-876
PRINCIPAT-V-S CATALONI	-OPPID-VMM..........1642-	anells 1er.	Botet-877
.......PAT'- CATALONI	-OPPID-VMMAT-ARON-I.1642	anells 1er.	Botet-878
PRINCIPA...........ONI	-....I-DV...-..RO:-1641-	anells 1er.	Inèdita (1)
PRIN......T-V-........	-OPID-DVMM-ATARO-:1641-	anells 1er.	Pellicer-142
...............TALONI	-OPPI-DVM:M-..........	anells 1er.	Pellicer-143
.....NCIPAT-..........	-..PI-D..-MA..-TARO:-16..-	anells 1er.	Pellicer-144
..........T-V-S CATALONI	-OPIDV-MATA-RONI-S.1641	anells 1er.	Pellicer-147
PRIN...............NIA	-OPPIDV-M...........41	anells 1er.	Pellicer-149
PRINCI......:-CATLONI	-OPPID-VMMA-TARON-IS...	anells 1er.	Pellicer-151

(1) Col.lecció J. Carreras.

Cinc rals de plata de Mataró.

Cinc rals de Mataró. Variant inèdita de la col. Carreras.

Cinc rals de plata d'Argentona. Exemplar inèdit de la Bibliothèque Nationale de Paris.

Cinc rals d'Argentona falsos fets actualment per microfusió a partir de l'emmotllat d'una peça autèntica.

Indiquem el quarterejat del revers per la posició dels anells en funció del primer tram de la llegenda que transcrivim. Així, *anells 1er.*, en el cas de Mataró vol dir que els anells són en coincidència de la síl.laba OPPID o semblant, que inicia la llegenda. En conseqüència, el tercer tram de llegenda coincidirà amb un altre anell i els tres punts estaran en concordància amb el segon i quart tram de llegenda.

A algú pot estranyar també que citem peces inèdites de la Biblioteca Nacional de París i no les del Gabinet Numismàtic de Catalunya. Cal advertir en aquest sentit que al museu parisí, i a tots els ben organitzats, les monedes són ordenades per sectors històrico-geogràfics, mentre que al nostre Gabinet ho són per ordre d'entrada. Fàcil és d'entendre que resulta empresa titànica revisar 100.000 fitxes per a saber on paren les que corresponen a una determinada sèrie. Per acabar-ho d'adobar l'Ajuntament barceloní, que havia emmagatzemat el Gabinet al Palau de la Virreina, decidí després d'eliminar una de les places de conservador per la poca projecció que tenia el Museu. Cal doncs esperar que a partir d'ara encara en tingui menys. Desitgem al malaguanyat Gabinet Numismàtic un futur en consonància almenys al que fou el seu passat.

ADDENDA

Ja enllestit i lliurat aquest article el nostre amic Salicrú ens fa conèixer dues aportacions a la *numismàtica mataronina que, pel fet d'afegir-nos* poques dades comentarem tot seguit en addenda. Una d'elles són les deu línies que dedica al tema Joaquim Llovet al seu llibre *La ciutat de Mataró* (vol. II, p. 112. Barcelona 1961), on dóna una fotografia d'una peça de cinc rals, malauradament sens descripció. Aquest autor ens aporta una primera notícia documental, treta del *Llibre de Credenceria*, anys 1623-54, fs. 117v i 119v., que fan referència a l'esmerç de 500 lliures per batre moneda i pagar els útils per a l'encunyació. L'altra aportació és l'article de Joan Francesc Clariana als "Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Mataró i el Maresme" núm. 2 del maig-setembre de 1977, p. 43-44, que es limita a transcriure les dades d'autors anteriors, però que acaba tot dient *aquestes monedes estigueren en circulació durant uns 20 anys* sens justificar tan interessant afirmació. Tot plegat convenç de l'existència de dades d'arxiu que convindria buidar a fons i transcriure íntegres els documents i acords adients. En aquest sentit ens plau d'anunciar que pel mes de març del proper 1985 la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, filial de l'Institut d'Estudis Numismà-

tics organitza, en col.laboració amb la Asociación Numismática Española el III Simposi Numismàtic de Barcelona dedicat precisament al tema de les encunyacions de la Guerra dels Segadors. Ens seria de gran utilitat poder comptar amb aportacions arxivístiques referents a Mataró i Argentona, que serien publicades al volum de les comunicacions. Els interessats a participar-hi poden dirigir-se a la S.C.E.N., Apartat de Correus 5596 de Barcelona o a l'adreça dels signants d'aquest article, carrer Vallès, núm. 56, a Sant Cugat del Vallès.

M. Crusafont i Sabater
Anna M. Balaguer

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

-BALAGUER, A.M. : *Nou tipus de diner de Cervera de la Guerra dels Segadors al Gabinet Numismàtic de Catalunya.* A *II Simposi Numismàtic de Barcelona.* Barcelona, 1980. p.87-90, làm. 10-11.

-BOTET I SISÓ : *Les monedes catalanes*. Barcelona, 1911. Vol. III.

-Ibid.: *Sobre les monedes catalanes anomenades Massiair.* A "Boletín de la R.A. de Buenas Letras de Barcelona". 1915-16, T.VIII, p.5-7.

-BRUNIQUER, E.G. : *Rúbriques de Bruniquer*. Barcelona, 1915. Vol.IV.

-CARDÚS, S. : *Historia monetaria de Tarrasa.* A *Crónica-Catalogo de la I Exposición Nacional de Numismática.* Terrassa, 1951. p.86-97.

-CRUSAFONT I SABATER, M. : *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa medieval.* Madrid, 1982.

-Ibid.: *Els sisens de llegenda CASTRUM TAGA i CASTRUM TARGA.* A *I Simposi Numismàtic de Barcelona.* Barcelona, 1979. Vol. II. p.411-416.

-Ibid.: *Troballa a Sabadell de sisens de la Guerra dels Segadors.* A "Acta Numismàtica" Barcelona, VIII. 1978. p.213-219.

-Ibid.: *Diner inèdit d'Agramunt del 1641*. A "Gaceta Numismàtica". Barcelona, 55, 1979. p.56-62.

-Ibid.: *Or inèdit de la Guerra dels Segadors.* A "Gaceta Numismàtica". Barcelona, 68, 1983. p.49-57.

-LLOBET PORTELLA, J.M. : *Les monedes i pallofes de Cervera.* A "Acta Numismàtica". Barcelona, III, 1973. p.209-242.

—Ibid.: *Registre de la moneda de plata encunyada a la seca de Cervera durant la Guerra dels Segadors.* A "Acta Numismàtica". Barcelona, VII, 1977.

-LLOBET, Salvador : *Notes sobre la Guerra dels Segadors a Granollers.* A "Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers", II. Març-Abril 1936. p.119-124.

PELLICER, José: *Los reales de a cinco.* Barcelona, 1965.

-PUJOL I CAMPS, Celestino : *Las monedas de La Bisbal.* A "Revista de Gerona". Girona, núm. I, 1877. p.249-255.

Ibid.: *Una moneda inédita de Olot.* A "Revista de Gerona". Girona, 1881, p.419-423.

-RIBAS i BERTRAN, Marià : *Origen i fets històrics de Mataró.* Mataró, 1934.

-SARRET I ARBOS, J. : *Monedes manresanes.* A "Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages" Manresa, 66, 1916, p.137-141.

-VIDAL-QUADRAS : *Catalogo de la colección de monedas y medallas.* Barcelona, 1892.

-VILAR, Pierre : *Catalunya dins l'Espanya Moderna.* Barcelona, 1964. Vol. II.

-XALABARDER, A. : *Caldes Antic i Modern.* Caldes,1935.

-Arxiu Balaguer-Crusafont de fons numismàtics de Museus i col.leccions.

La temàtica de la Guerra dels Segadors a Mataró ve reflexada en un document de la família Portell de Valldeix, conservat a l'arxiu del Sr. Francesc Dalmau, de Vilanova d'Escornalbou.

El document, interessant per les dades que aporta, és analitzat per Carles Maristany i Tió, avui resident al Baix Camp, però vinculat familiarment a Mataró.

LA CASA DELS PORTELL DE VALLDEIX A LES DARRERIES DE LA GUERRA DELS SEGADORS

Entre la documentació de cal Peirí de Vilanova d'Escornalbou (Baix Camp), servada a l'arxiu particular del Sr. Francesc Dalmau, d'aquella vila, trobàrem un manuscrit referent a la família mataronina dels Portell del veïnat de Valldeix, que conté nombroses dades sobre Mataró a les darreries de la Guerra dels Segadors. Des del primer moment ens desvetllà un fort interès tant pel valor de la informació que ens posava a l'abast com per la nostra vinculació a la ciutat de Mataró.

Els Peirí de Vilanova d'Escornalbou, antics paraires i negociants, acumularen una gran fortuna a partir de l'acabament de la Guerra dels Segadors i cap el darrer terç del segle XVII foren distingits amb el títol de Ciutadans Honrats de Barcelona. El 2 de juny del 1726 Anna Peirí maridà amb Joan de Portell i Font, descendent dels Portell de Mataró. La cerimònia fou oficiada per l'abat de Cardona Jaume de Portell i Font, germà del nuvi (1).

Gaspar Portell, avantpassat del contraent, resident a la casa pairal de Valldeix, havia estat investit, per un Reial Decret signat a Madrid el 29 de març del 1616, amb la dignitat de Burgès de la Vila de Mataró per a ell i els seus descendents per línia directa masculina. Tingué quatre fills: Salvador, hereu de la casa pairal, mort a finals de l'estiu del 1652 quan a la vila s'havia declarat una epidèmia de còlera morbo (2); Gaspar i Francesc, que seguiren la carrera eclesiàstica; i Antoni, que fou notari públic de la ciutat de Barcelona i escrivà major de la Batllia General de Catalunya. Antoni Portell contragué matrimoni amb Isabel Cirera i Llauder, de Mataró, i d'aquesta unió nasqué Francesc Portell, pare de l'esmentat Joan de Portell i Font.

Gaspar Portell pertanyia a l'estament de la mitjana burgesia la qual, a canvi de petits favors, es mantenia fidel a la monarquia espanyola. Quan la presència de soldats castellans, imposada a partir del 1626, esdevé habitual a Catalunya després del 1634 i s'agreuja quan esclata la guerra amb França, els Portell, gràcies al seu títol, són exempts d'allotjament i d'altres càrregues de soldats.

El 1640, en esclatar la Guerra dels Segadors, les classes dirigents es troben dividides en un doble corrent, el partit espanyol i el partit català. Pertany al partit espanyol l'aristocràcia i una part de la burgesia mitjana, mentre que el partit català el componen l'alta burgesia, els eclesiàstics i els cavallers. La revolta, però, no és solament una oposició política a la monarquia espanyola, sinó que té, sobretot, caràcters agraris en enfrontar-se al règim senyorial vigent i cal veure-la com una revolta integrada en el procés que arreu d'Europa es produí contra l'estat monàrquic absolutista i, per tant, contra el règim senyorial que sostenia aquell estat.

Per tal d'apuntalar la seva defensa territorial, institucional i cultural, Catalunya, després de proclamar-se república independent, es sotmet al rei de França el 23 de gener del 1641. Alguns elements del partit català esdevindran llavors contraris a aquesta tutela i, fins i tot, s'uniran als partidaris del rei d'Espanya. Tal és el cas del batlle de

Mataró Jeroni Fornells, que col.laborà en una conspiració pro-castellana l'any 1645, i de la majoria de l'estament eclesiàstic de la comarca que a les darreries de la guerra n'és públicament partidari.

L'any 1679, Francesc Portell, resident a Barcelona, encomanà la redacció d'un document notarial per posar de manifest la reputació i honors de la nissaga de la qual procedia i, a la vegada, fer paleses les diferents actuacions efectuades pels seus familiars a favor de la causa castellana durant la Guerra dels Segadors. Desconeixem la finalitat a la qual era destinat l'expedient, del qual dissortadament s'ha perdut la primera plana, però segurament n'obtingué el profit que pretenia puix que, a la seva mort, ocorreguda abans del 1726, era membre del Consell de sa Majestat i president tercer del Consell Suprem de Castella (3).

El document és un manuscrit en format foli, en paper de fil, relligat i sense cobertes, disposat en 150 pàgines. Va encapçalat per la declaració del mateix Francesc Portell, dividida en 20 apartats, seguida pel testimoniatge de dinou persones, cridades a manifestar-se mitjançant un requeriment notarial, a les quals es demana l'autenticació de tots o part dels articles.

Cridats pel notari Salvador Saurí, declararen els següents veïns de Mataró: Joan Soler i Palau, Jaume Pasqual i Teyà, Josep Llauder, Ciutadà Honrat de Barcelona, Mateu Bruguera, Andreu Santromà, Sadurní Mas, pagès, Pere Màrtir Pou, perfumer, Nicolau Fornés, cirurgià, Maria Àngela Fornells, vídua de Jeroni Fornells, Melcior Marquès, Salvador Marquès i Francesc Tries, preveres, i Antoni Partella, rector de la parròquia de Santa Maria. Declararen també els següents veïns de Barcelona: Francesc Maresma, doctor en medicina, natural de Mataró, Francesc Llauder, Ciutadà Honrat i notari públic de la ciutat, i els nobles Feliu d'Àger, Joan de Çarriera i Gurb, comte de Solterra, Narcís d'Escallar i Antoni de Rocabertí.

El document és redactat en català, excepte les descripcions dels procediments notarials que són en llatí.

La reiterada declaració dels testimonis sobre el contingut dels mateixos articles, descrits ja a l'exposició inicial, ens ha aconsellat de transcriure solament la declaració de Francesc Portell i els testimoniatges parcials que aporten noves dades. D'altra banda, en transcriure els textos originals, hem cregut que calia regularitzar l'apòstrof, el guionet, els accents i l'ús de les majúscules i les minúscules, d'acord amb les normes del català actual, altrament, en algun cas, la lectura resultaria confusa. Hem desenvolupat també algunes abreviatures, assenyalant-les sempre entre claudàtors.

Exm. Sor.

Al Dr. Franco. Portell, Burgès de la Vila de Mataró y Ciutadà de Bar[celo]na, per certs fins y effectes, *ad futuram rei memoriam*, y altram[en]t, li importa rebrer alguns testimonis sobre los artigles y cosas següents. Suplica perçò, sian rebuts y examinats y que de sos ditxos y deposicions sia manat lliurar-li còpia y fe fahent, satisfet lo notari en son degut salari, com axí sia de justícia, la qual desitja li sia ministrada *omni modo meliori*.

1 P[ri]mo posa que en lo terme de la vila de Mataró, en lo veynat de Valleix, hi ha una casa dita de Portell de Valleix, solar antich de més de 400 añs a esta part, de lustrosa, honorífica y ben reputada família que sempre és estada molt affecte a sa M[agest]ad (q[u]e Déu g[uar]de) y per tal és y és estada públicam[en]t tinguda y reputada; y és ver, públich y notori y tal la pública veu y fama.

2 Posa que de dita casa fonch amo y s[enyo]r y hereu y successor Gaspar Portell, de la vila de Mataró, y per tal fou públicament tingut y reputat; y és ver, púb[lic] y notori.

3 Posa que lo sereníssim Sor. Rey Dn. Phelip, de felís recordació, ab son Real Privilegi, dat en la vila de Madrid als 29 de mars de 1616, féu y creà a dit Gaspar Portell y a tota sa prole y descendència per línea masculina en Burgesos de la Vila de Mataró, com apar de dit Real Privilegi que se exibeix *ut inseratur* y és ver.

4 Posa que, en virtut de dit Real Privilegi, lo dit Gaspar Portell gosà, y [a]vuy sos descendents per línea masculina gosan, de privilegi militar, axí com los Ciutadans Honrats de Bar[celo]na y Burgesos de la Vila de Perpinyà, com axí ho han declarat los Exms Llochs y Real Concell de Catt[aluny]a ab differens despaigs de Cancelleria que se exhibeixen *ut inseratur*; y en esta conformitat són franchs y immunes de allotjam[en]ts, talls, taxes y demés càrrechs de las Universitats, axí com los demés gaudins de privilegi militar y com a tals són estats y són públicament tinguts y reputats; y és ver, públich y notori y tal la pública veu y fama.

5 Posa que dit Gaspar Portell, de la vila de Mataró, tingué quatre fills llegítims y naturals, ço és: Gaspar Portell y Franch Portell que foren preveres, Salvador Portell y Antoni Portell que fonch not[ari] púb[lic] de la ciutat de Bar[celon]a y [e]scribà major de la Batllia Gen[era]l de Cat[aluny]a; y és ver, púb[lic] y not[ori]·

6 Posa que dit Antoni Portell, Burgès de la Vila de Mataró, not[ari] púb[lic] de Bar[celon]a y [e]scribà major de la Batllia Gen[era]l de Cat[aluny]a, contractà matrimoni ab Isabel Cirera y Llauder, del qual matrimoni nasqué y fonch procreat esta part de Franco Portell, [a]vuy en arts y en quiscun dret d[octo]r; y és ver, púb[lic] y notori.

7 Posa que tots los dits pares y oncles de dit Franco Portell són estats sempre faels y lleals vassalls de sa Mag[esta]d, amostrant-se en totas ocasions molt affectes y complint a las obligacions y fidelitat deguda al Rey Nostre S[enyo]r, y per tal són estats públicament, tinguts y reputats; y tal és estada sempre y és [a]vuy en dia la pública veu y fama; y és ver, públich y notori.

8 Posa que se manifesta esta veritat perquè en temps de las alteracions del Principat de Cat[aluny]a y en ocasió que las armas reals de sa Mag[esta]t tenian posat siti a Bar[celon]a, que fou en lo any 1651, estant encara la vila de Mataró en la obediència de França, las personas que procehian ab la finesa y fidelitat deguda a sa Mag[esta]d se recullian en la d[i]ta casa de Portell de Valleix, situada en dit terme de la vila de Mataró, y de dita casa se davan los avisos necessaris a la armada real del Rey N[ostr]e S[eny]or, comunicant-se ab diferents personas que anaven y venian de dit R[eal] Exèrcit, de tal manera q[u]e a la dita casa li deyan públicament la Llaonera; y és ver, públich y notori y tal la púb[li]ca veu y fama.

Concernent a aquest mateix article, el reverend Melcior Marquès, de 52 anys d'edat declara el 27 de març del 1679 *que essent-se'n ell testimoni passat al dit Real Exèrcit, estant lo siti en dita ciutat de Bar[celo]na, y estant en la casa d'en Mateu de Mongat ell testimoni, juntament ab lo capità Pau Fornells, de dita vila de Mataró, y sa compañia de gornició, de orde del Exm Sr Marq[uè]s de Mortara se embarcà ell testimoni devant dita casa d'en Mateu de Mongat en una galera nomenada Sant Miquel de Espanya, y lo desembarcà dita galera en la nit en lo pla de Premià, que és una llegua vers Mataró, y desembarcat se n'anà ell testimoni dreta via en la dita casa de Portell de Valleix, abont estigué lo endemà tot lo die amagat en dita casa a fi y effecte de fer com féu algunas diligèncias se li havian ordenades per dit señor Marquès de Mortara per diferents persones. Y axí mateix sab ell testimoni anaven en dita casa altres q[u]e anaven y venian de dit Real Exèrcit.*

Sadurní Mas, pagès, de 55 anys, declara que *essent lo siti en la ciutat de Bar[celo]na, ell testimoni se passà al Real Exèrcit y, de [a]llí estant, feya anades y vingudes donant avisos a la armada r[ea]l del que passava assí ab los francesos. Y un dia se embarcà ell testimoni en una galera de la armada real y, venint per costa de llevant, donà fondo devant la plaja a poc més enllà de la plaja de Llavaneras, que és lloch circumvehí a la p[rese]nt vila, abont desembarcaren a ell test[imoni]. Y desanbarcat, se n'anà ell testimoni dreta via a la casa de dit Portell de Valleix, que [h]y havia una hora de camí poch més o menos, sempre de nit, y, arribat en dita casa, de orde del Sr capità de dita galera y altre que [h]y havia en ella, demanà als amos de dita casa de Portell de Valleix una càrrega de vi claret y un moltó, y prontament en la mateixa nit tragueren de dita casa lo dit vi y feren anar a sercar un multó y ho feren aportar tot en dita galera, com de fet se embarcà tot en dita galera, essent present ell testimoni en tot. Y sab també ell testimoni que també altres que se n'eren passats al dit R[ea]l Exèrcit anaven y venian en dita casa fent-se notícies del que passava, y tal és y és estada la pública veu y fama.*

El perfumer Pere Màrtir Pou declara, el dia 28 de març, que freqüentava la casa dels Portell de Valldeix *i de dita casa estant, aportave també los avisos a la dita Armada Real, donant-los notícia del que passava per assí de la Armada de França, los quals avisos li donaven los de dita casa de Portell de Valleix y li donaven de menjar y beurer y tot lo que havia de menester, de tal manera que ell testimoni diu q[u]e la dita casa li era per ell la lloca.*

Salvador Marquès, prevere, confessa haver portat missatges entre la casa dels Portell i els exèrcits castellans, acció que repetí tres o quatre vegades.

Nicolau Fornés, de 69 anys, feia arribar notícies de l'armada del Marquès de Mortara, a la qual pertanyia, a la casa dels Portell, on rebia informació del que passava a Mataró i de les maniobres dels navilis francesos. Francesc Maresma diu haver viscut molt de temps a la casa dels Portell de Vall-

Can Portell de Valldeix — Dibuix de Manuel Subirats

deix on conegué diversos emissaris d'entre els quals recordava especialment Isidre Saleta, Pere Màrtir Pou i el capità Pau Fornells, de Mataró, i també un tal Amer, d'Arenys. El testimoni de Francesc Tries, prevere, diu haver coincidit a la casa dels Portell amb els dos primers, els quals *se n'eren passats al R[ea]l Ex[èrci]t.*

La declaració de Mateu Bruguera compromet directament els amos de la casa tot dient que *com tenia ja lo orde de Salvador Portell, amo de dita casa, ordinàriament obria perquè entrassen en dita casa los que venian de la dita armada. Y com devant dita casa hi ha un edifici que és un colomer, moltes vegades, per no ésser vistos, estaven recullits y amagats los que venian de dita Armada en lo colomer, ahont ell testimoni, de orde de dit Salvador Portell y de la señora Isabel Portell, mare sua, los aportave de menjar y beurer y tot lo necessari. Y com se tenia notícias del que se obrave en dita casa, a la dita casa públicament li deyan la Lleonera.*

9 Posa que per esta rahó y occasió de ser los pares y oncles de dit Franco. Portell y amos de dita casa solar tant affectes a sa Mag[esta]d, estigué dita casa en grans contingències de ser saquejada y cremada per los q[u]e seguian lo partit de França, y foren dits sos oncles y amos de aquella perseguits per los ministres de França, de manera que se hagueren de ausentar-se de dita casa; y és ver, públich y notori y tala la pública veu y fama.

L'esparter Jaume Teyà que diu haver habitat a cal Portell de Valldeix durant tota la Guerra dels Segadors; home segurament senzill, en ésser interrogat sobre aquest punt diu *que en ditas ocasions se asertà ell testimoni anar desde la dita casa de Portell de Valleix estant, a la suffragànea de Mata, que és en lo mateix terme de dita vila de Mataró, a cavall ab un matxo, y a la que fou a mitg camí entre dita casa de Portell y dita sufragànea, topà ab una compañia de micalets q[u]e seguian lo partit de França; que lo capità d'ells era un t. nomenat Moncau, ab la qual compañia [h]y anave també un germà de la muller del testimoni, nomenat Isidro Riera y Net, que ells testimoni no sabia anàs ab dita compañia. Y arribat ab ells lo enrrotllaren y li digueren de qui era lo matxo que anave y dient-los ell testimoni que era seu propi li respongueren: no, que és del rector de Llavaneras, que és un gran espanyol. Y estant ab ditas rahons, lo dit Isidro Riera y Net, q[u]e era cunyat de ell testimoni, agafà per les mans a ell testimoni i li digué: germà, què feu. Del que los demès soldats*

de dita compañia restaren admirats, y a les hores ell testimoni y dit son cunyat se apartaren un poch de dita compañia de micalets. Y li digué son cunyat anaven a la casa de dit Portell de Valleix. Y a les hores dit testimoni li digué que ell estave en dita casa y que procuràs desviar-[*h*]*o, que li tingués respecte, que sentiria molt se li fes aqueix agravi essent ell en dita compañia de dit Moncau, majorment que se veurian en algun desayre perquè tots los de dita casa de Portell y altres que estaven en ella estaven tots ab sos armas, previnguts per sa defensa, y que ell testimoni seria lo primer que aniria contra d'ell encara que li fos cunyat. Y a les hores diu ell testimoni se apartà de ell lo dit son cunyat y parlà ab dit capità Moncau y ohí ell testimoni molt bé que dit capità Moncau digué a son cunyat: vaya, basta, basta, dexem-*[*h*]*o estar.*

Ultra aquest pintoresc però interessant testimoni, disposem de la declaració del reverend Francesc Tries, el qual confirma que efectivament la casa dels Portell estigué en perill *y tant és veritat la rubïna* [*que*] *els amenasava que un dia Batista Anglada, batlle que era a les hores de dita vila de Mataró per part de ministres francesos, digué a ell testimoni: la casa de Portell de Valleix tindrà ventura si las armas de España entran en Barcelona, altrament va perduda.*

10 Posa q[u]e lo sobredit és en tant veritat que per orde del Baró de Les o el doctor Trobat, anà en lo any 1651 un comissari nomenat Thomàs Godayols per a pendrer y capturar a dits sos oncles y amos de dita casa y a altres que estaven en ella, y no avent-los trobats per ser-se aquells ausentats, prengué y capturà a Joan Vergés y Matheu Bruguera Sastre, que estaven en dita casa, y aquells tingueren molts dias presos ab cadena al coll y peus al sep, a effecte de fer-los dir lo que se tractave y deya en dita casa; y és ver, públ[lic] y notori y tala la pública veu y fama.

El testimoni Jaume Pasqual diu que *estave en casa de dit Portell de Valleix juntament ab Mn Francesc Gassia de dita vila, que també se era recullit en dita casa, y quant vingué lo comissari nomenat Thomàs Godayols per la funció féu en dita casa mencionada en lo interrogatori, ell testimoni y dit Mn Fran*[*ces*]*ch Gassia, de dita casa de Portell estant, antes de arribar en ella vírem lo tropell de la gent. Y vist encontinent ell testimoni y dit Gassia desampararen la dita casa, fugint per tras ella y se n'anaren a un sot de vinyas ahont estigueren fins a la nit, que los amos de dita casa, per esser-ne ja avisats, també se eran ausentats. Y aprés, a la nit, ell testimoni tornà a dita casa per saber lo què era estat y li digueren havian fetas dit comissari en dita casa las capturas dels dits Mateu Bruguera y Juan Vergés.*

També Pere Màrtir Pou era a la casa el dia de les captures, puix que declara que *era vingut del Real Exèrcit y que estant en ella digué a la Sra Isabel Portell, mare de Salvador Portell, amos de dita casa, li donàs dita s*[*enyo*]*ra alguna cosa per menjar. Que diu lo cor li deya se n'anàs de dita casa y, aprés que dita Sra Isabel Portell li hagué donat lo que havia menester, se n'anà y posà dins un bosch dit de n'Oms, que és mitja hora de camí lluny de dita casa poch més o menos, en lo qual bosch rebé avís que lo comissari Godayols, nomenat en lo interrogatori, havia fetas las capturas que es diu y menciona en lo mateix interrogatori, lo qual avís li donà Pau Faubell, menor de dias, q*[*u*]*e estave abarrecat en un turó dit d'en Font. Que antes de anar al dit bosch li havia dit li aportàs a menjar al dit bosch y que fes una senyal tirant un tir y fes mostras com si hagués tirat en un conill. Y venint ab dita senyal digué a ell testimoni que si fos estat en casa de dit Portell ja seria pres, y ell testimoni respongué: grans mercès no mi so aturat.*

Finalment declara Mateu Bruguera, un dels detinguts, el qual diu que *a ell testimoni lo aportaren pres en Dosrius, de orde del doctor Trobat, ahont lo tingueren ab dos peus al sep, en una casa de un pagès, per espay de quatre o sinch dies. Y feyan comparèixer devant dit doctor Trobat a ell testimoni dos vegades lo die y com ell testimoni no volia dir lo que sabia de dita casa, lo feyan tornar ab los peus al sep. Y aprés de ésser fora de la presó, ell testimoni se'n tornà a dita casa de Portell de Valleix. Y al dit Juan Vergés, q*[*u*]*e també capturaren, lo aportaren pres en Argentona, ahont també lo tingueren ab los peus al sep alguns dias.*

11 Posa que quant la vila de Mataró anomenà síndichs per enviar al Real Exèrcit y prestar la obediència a sa Mag[esta]d, que fou en lo any 1651, se acompañà voluntari ab dits síndichs dit Gaspar Portell, pbre, oncle de dit Dn. Franco. Portell, y anà a dit R[ea]l Exèrcit y, tornant a la vila de Mataró per certas diligèncias que li havia encomanades lo Exm Marq[uè]s de Mortara, qui governave las armas de sa Mag[esta]d, fonch capturat per los somatens de França junt ab un tal Mates que anava ab sa compañia, al qual dins pochs dias feren parti mort y donaren garrot los ministres de França, y lo mateix hagueren executat en dit Gaspar Portell a no ser prevere; y és ver, públich y notori y tal la púb[li]ca veu y fama.

El rector de Santa Maria, Antoni Partella, i el Sr. Joan Soler i Palau afirmen, en llurs declaracions, haver format també part de la comissió que es reuní amb els representants de les forces castellanes. L'objectiu de les converses era la rendició de la ciutat. (4)

12 Posa que dit Gaspar de Portell, pbre, per ocasió de dit fet y per ser affecte y lleal vassall de sa Mag[esta]d, estigué pres y detingut per los ministres de França en los càrcers reals de Bar[celo]na per espay de més de deu mesos y després, havent-lo posat manlleutat per tota la dita ciutat de Bar[celo]na, se'n passà al Real Exèrcit, ahont estigué fins que lo dit Exm Marq[uè]s de Mortara se posà sobre dita vila de Mataró y reduhí aquella a la obediència del Rey N[ost]re S[eny]or; y és ver, púb[lic] y notori y tal la pública veu y fama.

13 Posa que Fran[ces]ch Portell, pbre, altre oncle de dit Dr Franco. Portell, fou també perseguit per los ministres de França per rahó de ser affecte y fael vassall de sa Mag[esta]d, de manera q[u]e hagué de dexar sa casa y se'n passà també al R[ea]l Exèrcit de sa Mag[esta]d, ahont estigué fins que la vila de Mataró fou reduhïda a la obediència del Rey N[ost]re S[eny]or; y és ver, púb[lic] y tal la púb[li]ca veu y fama.

Salvador Marquès, prevere, que tractà Francesc Portell quan ambdós pertanyien a l'exèrcit castellà diu que Portell fugí de la persecució de la qual era objecte a Mataró i s'amagà en un bosc de la vila de Tordera, en companyia del prior Gelpí, abans d'incorporar-se a dit exèrcit.

14 Posa que quant lo Sereníssim S[eny]or Dn Juan de Àustria arribà ab las galeras devant Bar[celon]a y se incorporà ab la Armada Real, en occasió q[u]e encara la vila de Mataró estava en la obediència de França, Salvador Portell y demés que estaven en dita sa casa solar de Portell de Valleix, ab molta gent de armes se'n pujaren al cap del turó de una vinya que està serca dita casa, que li deyan lo Turó de la Lleonera, del qual se descobra Bar[celo]na. Y a la que ditas galeras dispararen, dispararen ells també sas armas y tiraren los sombreros enlayre cridant visca España, per lo que se veren en gran perill de perdrer sas personas y haziendas, per estar encara la vila de Mataró en la obediència de França; y és ver, púb[lic] y notori y tal la púb[li]ca veu y fama.

15 Posa que fou tan coneguda la fidelitat dels amos de dita casa de Portell al Exm Marq[uè]s de Mortara, a las horas lloch y Capità Gen[era]l del Principat de Catt[aluny]a, que als 23 de setembre 1652, estant encara la ciutat de Bar[celo]na en la obediència de França, concedí una salvaguarda als habitans en dita casa de Portell, q[u]e a les hores possehia Isabel Portell, viuda dexada del dit Salvador Portell, oncle de dit Dn Franco. Portell, com apar de dita salvaguarda que se exhibeix *ut inseratur* y és ver.

El doctor Francesc Maresma coneixia aquesta salvaguarda i diu que *lo primer arribà en dita salvaguarda fou Dn Fran[cis]co de Lara, capità de corassas, y després de tornar-se'n aquell en dit R[ea]l Exèrcit veu arribà en dita casa per dit effecte Dn Hierònimo Agustin, capità que era de las guardas del Exm Sr Marq[uè]s de Mortara.*

16 Posa que en temps de las alteracions de Catt[aluny]a, en lo any 1648, patí mort en un catafal públich de la ciutat de Bar[celo]na Gerònim Fornells, batlle de la vila de Mataró, per ser fael y lleal vassall de sa Mag[esta]d (q[u]e Déu g[uar]de); y és ver, públich y notori.

El testimoni Jaume Pasqual afirma que, quan el batlle Fornells era a la presó, freqüentava la casa

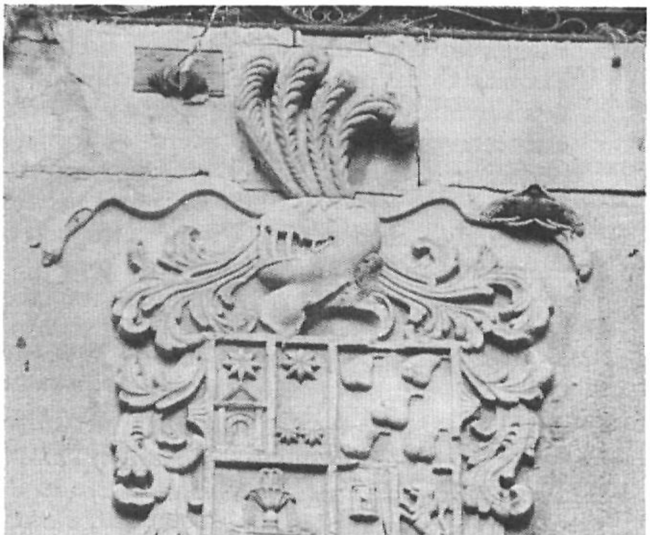

Escut d'armes dels Portell - Peirí que figura damunt de la porta forana del Mas de la Palomera, al terme de Vilanova d'Escornalbou.

És dividit en quatre quarters. El primer, partit en pal, al.ludeix als Portell. El segon correspon als Peirí. El tercer és de la família Font i el quart, també partit en pal, correspon als Torrell.

d'Àngela Cirera i Llauder i, *essent com era tant familiar de la casa de dites Cireras, se conferia ell testimoni moltes vegades en la casa de aquellas per a servir-las en lo que poria. Y axí ell testimoni, moltes vegades, de orde de ditas señoras Cireras, aportà en las càrcers real de dita ciutat al dit Gerònim Fornells y a Pau Fornells, germà de aquell, q[u]e estave també en ditas càrcers reals, provisions de menjar y beurer y, algunes vegades, de orde de ditas señoras Cireras y altres familiars, amics de dita casa y ben affectes, aportà ell testimoni en ditas càrcers reals als dits Gerònim Fornells y Pau Fornells, germans, pistolas, ayguas forts, dagas y cordas, que era tot a fi y effecte de que poguessen fugir y apartar-se de ditas càrcers reals.* (5)

17 Posa que dit Gerònim Fornells i Mariàngela, sa muller, eran nebots de Àngela Cirera y Llauder y cosins germans de Isabel Portell, àvia y mare respective de dit Dr Franco. Portell: y és ver, públich y notori y tal la púb[li]ca veu y fama.

18 Posa que ditas Àngela Cirera y Llauder y Isabel Portell, en lo temps que estigué dit Gerònim Fornells, batlle de Mataró, pres per los ministres de França, acistiren a ell, a sa muller y tres fillas, tenint aquellas en sa casa, sustentant-las desprès de haver patit mort dit Gerònim Fornells, per haver-los dits ministres de França confiscada la haycenda y arresada la casa, per lo que se veren exposades en contingència de molts treballs y lances de la gent vulgar; y és ver, públich y notori y tala la pública veu y fama.

El testimoni Andreu Sanromà diu que *desde la p[rese]nt vila estant, ab una carreta que a les hores tenia, aportà i guià las fillas del dit Gerònim Fornells y a la dida de las més xica, que encara mamave, en casa de ditas Àngela Cirera y Llauder y Isabel Portell, nomenades en lo interrogatori, abont veu ell tes[timoni] foren molt ben arribades, tant las fillas com la dida, y ell test[imoni] se'n tornà a Mataró y las ditas fillas y dida restaren en casa de ditas señoras. Y fonch forsós lo haber-se'n de anar en part los volguessen, que en Mataró no podian viurer per haver-los los ministres de França confiscada la hazienda.*

19 Posa que dit Dr Franco. Portell és home que ha procehit en totas las acasions se han ofert com a bon vassall de sa Mag[esta]d, amb aquella llealdat, fidelitat y rectitut q[u]e és y és estada sempre de sa obligació, y per bon vassall de sa Mag[esta]d és estat sempre y és [a]vuy en dia públicament tingut y reputat; y és ver, púb[lic] y notori y tal la pública veu y fama.

20 Posa que dit Dr Franco. Portell té hizenda y comoditats bastants per a tractar-se ab lo lizim[en]t degut al estat militar y en esta conformitat se tracta y ha tractat sempre molt honoríficament y ab lo degut lustre y estimació; y és ver, púb[lic] y notori y tala la púb[li]ca veu y fama.

Carles Maristany i Tió

NOTES

(1) Arxiu Parroquial de Vilanova d'Escornalbou, Llibre de Matrimonis.

(2) FERRER I CLARIANA, Lluís: *Valldeix*. Mataró, 1966, pàgs. 59 i següents.

(3) Arxiu Parroquial de Vilanova d'Escornalbou, Llibre de Matrimonis, any 1726.

(4) Quan a primers de setembre del 1651 la vila de Montgat fou ocupada per les forces castellanes, una delegació de Mataró es presentà al Marquès de Mortara per demanar-li que enviés soldats als quals rendir la plaça. El fracàs de les gestions, interrompudes per l'arribada de tropes franceses i catalanes, manades per Josep d'Ardena, provocà la detenció i el saqueig de les cases d'alguns intermediaris. Dos dels implicats foren condemnats a mort. (SANABRE, Josep: *La acción de Francia en Cataluña*. Barcelona, 1956, pàgs. 518 i 519).

(5) Jeroni Fornells, home de gran prestigi entre les persones de la contrada que havien participat en la primera revolta de la terra, l'any 1640, s'uní el 1645 a la conspiració que pretenia lliurar Barcelona a les forces castellanes. La seva missió era la de capitanejar una partida de 500 voluntaris, reclutats a Mataró i als altres pobles de la franja costera, i entrar a la ciutat. La conjura fou descoberta i Fornells detingut i posteriorment executat. (SANABRE, *op. cit.*, pàgs. 330 i 331).

La família Llauder era una de les més importants del Mataró del segle XVIII.

En l'article que segueix, Joan Giménez i Blasco, comenta algunes qüestions tingudes per un membre de l'esmentada família amb el Tribunal de la Inquisició.

EL FISCAL DE BARCELONA CONTRA D. JOSÉ LLAUDER

Amb aquestes paraules s'inicia una de les darreres intervencions que coneixem del Tribunal del Sant Ofici, referida a la nostra ciutat. El tribunal inquisitorial reinstaurat per Ferran VII el 21 de juliol de 1814, després d'una primera supressió per part de les Corts de Cadis, emprèn de nou les seves tasques tradicionals. Però en aquests moments amb unes directrius molt concretes, atenent les prioritats que el moment urgeix.

S'ha parlat al llarg de la història del tribunal d'una adequació o especialització davant les realitats canviants. Així hi ha una inquisició centrada en la problemàtica jueu-conversa, o luterana, morisca, il.lustrada, etc.

Davant de la restauració absolutista de Ferran VII la Inquisició és conscient que la seva supervivència com a institució va lligada al manteniment d'unes estructures socials, en aquests moments fortament contestades pels corrents liberals i constitucionalistes. Així doncs, no ens sorprendrà veure actuar el tribunal amb molta diligència i deteniment sempre que existeixin sospites més o menys fonamentades en aquest sentit.

Amb aquests antecedents ens enganyaríem si veiéssim en les acusacions que seguidament detallarem el seguiment i persecució d'uns presumptes "delictes" de blasfèmia. Infravaloraríem els inquisidors si els creguéssim preocupats exclusivament per aquests motius. Sabem prou bé que aquestes manifestacions irreverents tenen una base més perillosa que la blasfèmia; i en el seguiment any rera any de les delacions contra l'acusat es cerca d'acumular proves suficients que permetin actuar el tribunal amb la contundència que el caracteritza. En endinsar-nos en la lectura de la sumària se'ns fa palès l'enfrontament en termes filosòfico-religiosos de dues concepcions ideològiques oposades que comporten unes formulacions socials i polítiques antitètiques. Les crítiques a *nuestra Sagrada Religión* implicaven un atemptat a les bases últimes de la societat d'Antic Règim i com a tals eren elements desestabilitzadors i revolucionaris.

El cas concret que ens ocupa procedeix de la secció *Inquisición* de l'Arxiu Històric Nacional (1). Es tracta d'una consulta elevada al Tribunal Central pel fiscal del Sant Ofici a Barcelona contra Josep Llauder de Mataró, sota l'acusació genèrica de *proposiciones.*

Si bé el document no ve datat, el seu contingut ens en fixa la cronologia. La consulta recull totes les *delaciones* rebudes pel tribunal contra l'acusat i al mateix temps el fiscal hi ressenya les diligències que s'han fet en base a cadascuna d'elles. Abreujant el contingut de la relació del fiscal n'extraurem els punts més significatius.

La primera denúncia recollida fou feta pel metge de Mataró Dr. José Francisco Tor, en data 8 de setembre de 1804. L'acusació es basava en el fet que *D. José Llauder ya pública ya privadamente hablaba con bastante relaxación, como en tono de mofa de las maximas de Ntra. Sta. Religión; pero que en lo que mas se ha excedido delante de este delator, solamente, fue en menosprecio de los S.S. Sacramentos de leucaristia e Unción suponiendolos de poco provecho para los enfermos.*

El tribunal interrogà el denunciant d'acord amb un qüestionari que es repeteix a totes les delacions. Primerament es procedeix a reconèixer la denúncia inicial. Seguidament s'intenta precisar el lloc, mes i any en què tingueren lloc els fets denunciats, així com la resta de persones que hi eren presents. Finalment es demana l'opinió del denunciant sobre la intencionalitat de les afirmacions de l'acusat.

A tot això el Dr. Tor respon *lo dicho sucedió como dos meses antes en casa del Reo, quien le preguntó de donde venia; y diciendole que de visitar un enfermo que estaba viaticado y oleado, le dijo el Reo - que si alguna vez le viese á el enfermo, no le fuese con esas pataratas, y procurase darle remedios... y se dejase de* ***coqueta y aceyte*** (subratllat l'original). Un cop realitzat l'interrogatori del denunciant es demanen informes d'ell al *Comisionado*, que són satisfactoris.

Tres dies després arriba a mans del tribunal una nova delació, aquesta vegada d'un caputxí, *Fray Ignacio de San Vicente de Llavaneras*. La delació diu: *Que estando el dia 16 de dicho mes de Sepbre. de 804 en una quinta del mismo reo, le dijo que la razon dictaba los preceptos del Decalogo, menos el 6º. lo que ponia en noticia del tribunal.*

Es crida el delator que manté les afirmacions esmentades i amplia el seu testimoni, ratificant que les afirmacions es feren *no en tono de chanza y que estaba en su cabal juicio*.

Davant dels fets es demana un informe de l'acusat que s'expressa en els termes següents: *De el reo dice — Que en su vida, conducta y cumplimiento de preceptos eclesiásticos es en el dia mas regular de lo que era antes de casarse, pues vivia muy disipado = que sus conversaciones son muy libres = que instruido á la violeta y con algunos Libros franceses, habla en tono decisivo de los asuntos mas serios de Ntra. Sta. Religión y que en los tres años que hacia que habia regresado de la Universidad de Cervera, constaba en los Registros de la Parroquia haber cumplido con el precepto pascual.*

No hi ha més novetats fins a l'any 1815, que coincideix amb la nova etapa del tribunal després de la supressió i de la guerra. El dia 18 d'abril d'aquest any *El Cura Párroco de Mataró, escrivió al tribunal diciendo — Que el dia 12 del mismo se le presentó el Dr. en Medicina D. Jose Calazans y le dijo — Que durante la invasión de los franceses en la ciudad, y estando él en una calle, habia un hombre incognito que llebaba un libro que dijo ser el Roseau, y que de parte del comandante frances del Fuerte le llebaba D. Jose Llauder (es el Reo) que era su dueño.*

El tribunal crida i interroga el denunciant que es reafirma en la seva declaració anterior i hi afegeix: *que no lo habia delatado antes per ignorar esta obligación hasta que vió en la puerta de la Yglesia un Edicto del tribunal en que se mandaba.*

Es demana un nou informe de l'acusat on es diu: *Ser un Noble Hacendado, natural de la Parroquia de Argentona, y vecino de Mataró, y que esta tenido y reputado en esta ciudad por un sugeto que adopta opiniones no muy favorables a Ntra. Sta. fe catolica, y aun ha corrido la voz de tener Libros prohividos; pero que ha cumplido con los preceptos eclesiásticos.*

El 7 de juny del mateix any tenim una nova denúncia: *Escrivió al tribunal D. Tomas Spá canonigo de Barcelona, diciendo — Que Dn. Joaquin Rafart vecino de Mataró le habia dicho, que el Reo habia soltado algunas proposiciones escandalosas, relativas á la Sagrada Eucaristia = Preguntole si veia alli a J.C. como Dios o como hombre = Si un cuervo tubiese que pintar la Eucaristia, ¿como pintaria á J.C. como Dios ó como hombre? y que viendo el Reo que Rafart abominaba semejantes preguntas como hechas en tono irrisorio concluyó =* ***vaya, que la pasion os hace ver al Señor en la Hostia como hombre*** (Subratllat l'original).

Segueix l'interrogatori del denunciant que es reafirma i dóna més detalls sobre les proposicions de Llauder, i novament es demanen informes d'aquest que diuen: *Dice del Reo, segun fama publica, es de los filosofos del dia, y no tiene muy buen modo de pensar en orden al Dogma.*

El tribunal acorda que se li demanin els llibres prohibits a l'acusat i s'encomana la gestió al rector de Mataró, que explica així la seva gestió: *Respondió el Reo que era verdad que habia tenido algun tomo de la obra de Rusó que le prestaron los franceses, pero que les devolvió á los mismos, y que no cree ni sabe tenga algun libro prohivido.*

Així quedà la cosa fins el 16 de febrer de 1816 en què el tribunal rebé una nova denúncia, aquesta vegada de Maria Antònia Reniu y Roca en els termes següents: *Que hacia tres años le habia oydo la expresion de que la Madre de Dios no era virgen... Que el iba á cumplir con la Parroquia sin prepararse, porque la hostia que le daban era un poco de harina.*

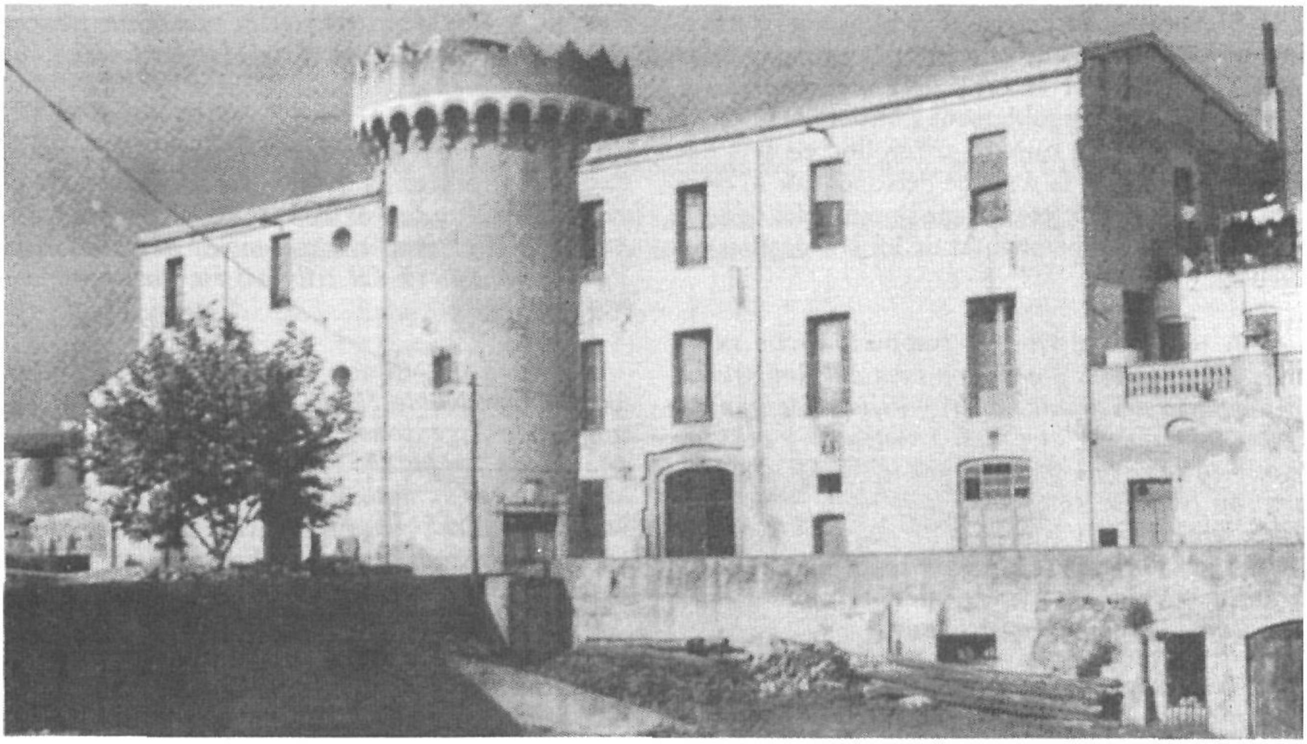

La Torre Llauder.
Masia pertanyent a la família Llauder (s. XVIII)
Foto: Col.lecció M.A.S.M.

A l'interrogatori la denunciant ratifica el contingut de l'acusació inicial i hi afegeix: *tambien dijo que la Religion era una rondalla como la del Compadre Llop.*

Arribats a aquest punt *pidió al fiscal se diesen al Reo Audiencia de cargos, y se le aperciviese para lo sucesivo.*

Arriba una nova denúncia el 27 de febrer de 1817: *En que Jose Puix dio noticia por medio de una carta al tribunal de varios sugetos que tenian libros probividos y principiando por este Reo, dice = Noticio a Vmdes. como D. Jose Llauder posee segun entreoy el libro intitulado Russó.*

Es procedeix com és habitual a l'interrogatori del denunciant, però aquesta vegada: *No pudo verificarse, por que citados los sugetos que en Mataró llebaban el mismo nombre de Jose Puix, todos negaron ser Autores de la dicha carta.*

El rector de Mataró s'adreça al tribunal en data 18 d'octubre de 1817 i comunica: *Que se le acababa de asegurar que Llauder tenia en su poder las obras de Volter y Rusó, y que de estas tenia en la mesa de su gavinete cinco ó seis tomos para su lectura ordinaria, y que conserva muchos otros... en el 2º. piso de su casa = Que el tribunal sabe el desprecio con que se burló del oficio anterior; por lo que juzga inútil qualquiera comisión que se le confiera al efecto de recogerselos*

El tribunal demana al rector que examini els denunciants i comuniqui les seves conclusions. Així ho féu en els següents termes: *... se refiere el Coronel Brigadier del Regimiento de Fernando 7º., hermano del Reo, quien le dijo que este tenia en su poder mas de 100 Voltayres en el alto 2º. de la casa, y otros en su gavinete para su lectura ordinaria, los que habia visto dicho Coronel; y que el Reo hacía mofa a que el cura le habia escrito una carta sobre el particular a la que no habia querido contestar.*

La gravetat de la situació després d'aquesta darrera denúncia obliga el tribunal a actuar. A partir d'aquest punt seguirem íntegrament el text de la sumària.

Se preguntó al mismo Parroco si tendria reparo en executar un registro en casa del Reo y recogerle quantos libros prohividos encuentre; y contestó que no podia por que se conciliaria un odio implacable del Reo y sus Amigos. Se le volvió a preguntar si en la ciudad o en sus inmediaciones habia algun Ministro del Santo Oficio á quien encargarselo y caso de haberle, si el Governador prestaria el auxilio con la prontitud y reserva necesarias, y respondió que á los que habia no los consideraba dotados de las qualidades que se necesitan para lograr un éxito feliz; y que no dudaba de que el Governador prestaria el debido auxilio si se le pidiese; pero si que se haga con reserva que se necesita para lograr el lance.

En vista de estas dificultades, conformandose con el dictamen fiscal acordó el tribunal remitir la sumaria a V.A. para que en su vista determine lo que sea de su superior agrado.

En aquest punt es clou la sumària elevada a la Suprema. Desconeixem quina fou la resolució, però considerem el document prou dens qualitativament com per a intentar d'oferir-ne algunes consideracions.

En primer lloc comprovar la notable eficàcia del mecanisme inquisitorial bo i trobar-nos en el primer quart del segle passat. Hem vist amb quina freqüència i regularitat el tribunal instal.lat a Barcelona té coneixement dels "delictes" comesos a Mataró. La clau d'aquesta sorprenent eficàcia cal trobar-la, com ja es desprèn del text, en el sistema de delacions, protegit i potenciat pel tribunal. Així, els confessors tenien obligació de trametre al Sant Ofici totes les notícies de delictes que corresponguessin a la jurisdicció inquisitorial.

Com ja hem indicat, l'enfrontament latent al llarg de tot el text es desencadena davant l'acusació de la tenència de llibres prohibits. Es sols en aquest moment que el tribunal es decideix a intervenir de manera efectiva. I és en aquesta actuació en la qual el tribunal ens desconcerta. La permissivitat que havíem constatat pel que fa a les proposicions blasfemes, ja crida l'atenció, però un cop constatada per diferents testimonis la possessió de llibres francesos, el tribunal actua amb una circumspecció i timidesa inusual, bo i saber com exposa el rector de Mataró *el desprecio con que se burló del oficio anterior.*

També cal considerar la resposta del rector quan respon a la proposta de registre: *no podia porque se conciliaria un odio implacable del Reo y sus Amigos.*

L'actitud del tribunal i aquesta resposta ens obliga a preguntar-nos ¿Quines persones podien inspirar aquest temor a una autoritat com la del rector, si es trobava recolzat per un manament del Sant Ofici?.

Per donar una resposta a aquesta qüestió, hem esbrinat sobre la personalitat de l'acusat, Josep Llauder. El resultat el creiem prou alliçonador com per a incloure'l seguidament.

En una de les darreres acusacions es fa referència a un germà de l'acusat que és anomenat com a Coronel Brigadier del regiment de Ferran VII. Després de diferents consultes hem constatat com el futur general Llauder es trobava al front del mencionat regiment (2), del qual en fou separat a l'inici del trienni liberal. També tenim proves documentals de la seva presència a Mataró l'any 1817, que pensem tractar en una pròxima ocasió.

Als registres parroquials d'Argentona (3) constava el bateig de Joseph Llauder y Camín, fill de Manuel Llauder, Ciutadà Honrat i de Tecla Llauder y Camín efectuat el 27 de maig de 1718. Posteriorment, l'any 1789 trobem els mateixos pares batejant Manuel Llauder y Camín, futur marquès de Ribes.

El coneixement d'aquestes vinculacions familiars creiem que responen les preguntes anteriorment realitzades sobre les vacil.lacions del tribunal.

Els Llauders eren importants propietaris agrícoles, que en generacions anteriors havien vist reconegut el seu prestigi social amb el títol de ciutadania honrada. A la guerra amb el francès, el germà del nostre acusat havia estat distingit amb la "Laureada de San Fernando", a proposta del general Wellington i havia obtingut el títol de marquès de Ribes per les seves actuacions en el combat.

Òbviament l'enfrontament amb aquests antecedents aconsellava tota la prudència que es prengué el tribunal.

Hi ha també l'al.lusió feta pel rector *El Reo y sus Amigos*. ¿Podem intentar parlar a partir d'aquestes dades de l'existència de grups liberals l'any 1817 a Mataró?

Bo i que Josep Llauder difícilment seria un cas aïllat —els inquisidors el defineixen dins el grup de *filosofos del dia*— no ens és fàcil amb un sol exemple teoritzar sobre aquest punt.

Però atenent les coordenades del nostre Josep Llauder: gran propietari agrícola ennoblit, amb estudis universitaris a Cervera, contactes amb les obres de la il.lustració francesa per mitjà de les tropes d'ocupació —que d'altra banda suposa una relació cordial amb els invasors— etc.

Aquestes coordenades socials i ideològiques és molt probable que es realitzessin en d'altres individus de les classes més actives i emprenedores econòmicament, que havien fet possible l'expansió del s. XVIII mataroní, i que en defensa dels seus interessos socials, polítics i econòmics, anaven obrint camí a un conjunt d'actituds que definirien l'emergent burgesia liberal.

Joan Giménez i Blasco

NOTES

(1) Archivo Histórico Nacional, Secc. *Inquisición*. Llig. 3722 núm. 89.

(2) *Memorias documentadas del Teniente General Don Manuel Llauder, Marqués del Valle de Ribas*. Madrid, 1844.

(3) Els registres de baptismes per aquest període es perderen el 1936. Les dades que n'oferim són extretes de *Una rectificación histórica: ¿Donde nació Llauder?*. Manresa, 1908. Obra de Josep D. Bellalta que afortunadament ens ha tramès aquestes notícies.

La Ciutat de Mataró ha commemorat enguany el centenari de la mort de Josep Garcia i Oliver, alcalde de la ciutat a la segona meitat del segle passat i fundador de la Caixa d'Estalvis, de l'Ateneu Mataronès i de la Biblioteca Popular.

Al número dels FULLS corresponent a l'abril de l'any passat, un estudi de Francesc Enrich i Regàs destacava Josep Garcia i Oliver com a promotor de cultura.

Avui publiquem el text de la conferència pronunciada al Saló de Sessions de la Casa de la Ciutat, el dia 24 de març, pel Dr. Josep Ma. Fradera i Barceló, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona.

ELS ORÍGENS DE LES CAIXES D'ESTALVI: el cas de la de Mataró

La implantació del capitalisme i, més restrictivament, el procés industrialitzador, transformà radicalment la naturalesa de les societats europees en el segle XIX. Va ser una transformació global, que les afectà des de la vida econòmica —en l'organització mateixa del procés de treball—, com en l'estructura social —fent aparèixer unes noves relacions de classe—, fins als aspectes menys aparentment relacionats amb l'economia, com l'organització i funcions de l'estat, o la cultura, en el sentit més ampli del terme.

Els canvis en les formes de la propietat i el desenvolupament de la indústria moderna, han alterat dràsticament les característiques demogràfiques d'aquelles societats, han trencat els equilibris tradicionals entre camp i ciutat, les funcions de la família tradicional, etc.; en síntesi, els aspectes bàsics que conformen un tipus de societat. I tots ells han estat recomposats amb característiques *noves* en una *nova* societat, i codificats en unes *noves* relacions de classe, perquè, en definitiva, són aquestes relacions —dinàmiques i canviants— allò que defineix una societat. Com ha dit l'historiador anglès Edwar Palmer Thompson: *Les classes existeixen en viure els homes i les dones les seves relacions de producció i en experimentar les seves situacions determinants, dins del conjunt de les relacions de classe, amb una cultura i unes expectatives heretades, i en modelar aquestes experiències en formes culturals* (1).

Un dels aspectes decisius d'aquests canvis ha estat la noció que les classes dirigents —les classes propietàries, naturalment— tenien de les seves obligacions amb els de baix. En efecte, el desenvolupament de la societat burgesa ha assenyalat uns nous límits en les relacions de classe, ha introduït una nova consideració del que era la pobresa, el delicte social, i, en conseqüència, ha definit de nou la funció de la beneficència en la moderació de les xacres de la nova societat industrial. La pobresa, la indigència, i aspectes tan centrals de la societat industrial com el *pauperisme* de la creixent massa obrera, han estat pensats i delimitats a través de l'individualisme burgès i de les doctrines del *laissez-faire*, autèntics codis morals de les burgesies del segle XIX, dels *intel.lectuals a vapor* que deia Carlyle. En les societats d'antic règim es considerava que tothom tenia dret a la subsistència, a certs béns (amb tota la precarietat que cal suposar), i que quan el seu treball no els ho pogués proporcionar, ho havia de fer la caritat pública o privada, laica o eclesiàstica. És obvi que aquesta concepció —compartida pels de dalt i els de baix— s'ha de relacionar a uns objectius d'estabilitat social, en societats de recursos escassos i sempre amenaçades per la ruptura de l'equilibri entre la població i els aliments disponibles, de vegades per pures incidències climatològiques. La beneficència, en aquest context, tenia per tant una funció clau de control social. En els moments de crisi, quan la població veia minvar dràstica-

ment el seu nivell de vida, aquestes nocions servien de legitimació de les accions de protesta tendents a restablir l'estat de coses anterior. Les mateixes classes altes es veien obligades a actuar dins de la seva lògica, en una característica oscil.lació entre el paternalisme i la crueltat.

L'erosió d'aquestes nocions des del segle XVIII ha estat un element essencial del camí vers el capitalisme industrial. El punt d'arribada ideal, des de la visió de les classes dirigents, era una situació en la qual ni elles, ni l'estat, se sentissin compel.lides, a fer-se càrrec de guarir els costos del sistema, cosa que implicava una redefinició radical del concepte de pobresa. En línies generals, aquesta ha tendit a identificar-se a la ganduleria, a la vida desordenada, a la *mala vita*, al delicte (2). Ara bé, aquest procés de substitució de valors ha estat, és, un procés tendencial, segurament mai conclòs, i contrarrestat, a més, per forces que actuaven en sentit contrari, el pes de les tradicions paternalistes i la creació de nous valors comunitaris i solidaris des dels rengles de les classes subalternes, en particular des de la classe obrera.

Però aquests canvis de patrons culturals no es plantegen mai en abstracte, sinó en moments i espais precisos, en relació a problemes més específics. En relació al tema que ens ocupa, la pobresa ha estat un element clau en l'elaboració de la visió de les classes dirigents sobre el nou proletariat industrial. La pobresa en què aquest grup social vivia ha estat identificada, sense massa problematització, a la incapacitat d'estalviar, de preveure el futur, sense preguntar-se si les seves condicions de vida li ho feien possible, com veurem seguidament. I aquesta incapacitat era relacionada a les formes de vida desordenades del proletariat de fàbrica, sense interrogar-se tampoc si la difusió de l'alcoholisme, de la prostitució amb les seves seqüeles, etc., no tenien quelcom a veure amb l'extensió desmesurada de la jornada laboral, amb la destrucció de les relacions familiars per l'extensió del treball infantil i femení.

La pobresa com a "incapacitat cultural" i l'estalvi com a mecanisme de perfecció, seran motius utilitzats reiteradament per a definir la posició de les classes benestants del segle passat enfront del naixent proletariat industrial. El seu ús, en els sentits indicats, servia per a moltes coses: per a marcar unes divisòries socials fonamentals i per a legitimar les polítiques reformistes d'intenció conservadora.

La consideració de la primera classe obrera industrial va ser en línies generals molt dura. La seva situació va ser definida en les dècades centrals del segle XIX amb un mot: *pauperisme*; i es va constituir en objecte d'estudi, amb finalitats més o menys filantròpiques. Els observadors més lúcids del món creat per la indústria s'adonarien que la moderna classe obrera era una realitat nova, sense cap equivalència en la societat d'antic règim. Per això sovint quan assajaran de definir la seva situació utilitzaran similituds amb les societats antigues, on els esclaus constituïen un grup social d'autèntics desposseïts, d'aquí la utilització del mot *proletariat* per a distingir-la. L'esclavitud del salari (*wage slave*) serà una expressió corrent en els països europeus vers el 1850.

Les condicions de vida dels treballadors industrials, com dèiem, deixaven molt que desitjar. Malgrat que a llarg termini els sostinguts increments de la productivitat i la creixent força organitzativa dels treballadors europeus repercutiran en el seu nivell de vida, això no podia ser previst en les fases inicials del procés, quan les crisis periòdiques i les onades mecanitzadores deixaven molt fàcilment a amplis segments obrers sense feina.

La situació a la Catalunya de mitjan del segle XIX, quan s'estava consolidant com a única economia industrial en el conjunt espanyol, no era sensiblement diferent a la dels altres països industrials. Les condicions de vida dels treballadors de Barcelona, Mataró, Manresa, Reus o Sabadell, no eren ni millors ni pitjors que les d'un treballador belga, del Lancashire anglès, de la Renània o la Lombardia. La jornada laboral del treballador català era de seixanta-nou hores setmanals, dotze hores cada un dels cinc primers dies de la setmana i les nou que resten el dissabte. Però a les fàbriques de muntanya, a les vores dels rius, com que la utilització de la força hidràulica era una de les característiques més notables de la indústria catalana, la jornada laboral era de tretze hores, i en alguns punts de les comarques centrals de Catalunya arribava fins a les catorze hores diàries (3). La pròpia Comissió de Fàbriques reconeixia el 1840 que molts treballadors romanien a la fàbrica més de catorze i setze hores diàries. A finals de segle, el quadre no havia canviat gaire (4).

Aquesta extensa jornada laboral afectava igualment les dones i els nens, que tenien una presència massiva en alguns rams industrials, en particular en el tèxtil i, encara més concretament, en la filatura. A finals del 1862 s'ocupaven en les fàbriques de filats de Barcelona 7.811 menors de quinze anys, dels quals 3.600 en tenien menys de deu. Els 4.211 nens, d'edats compreses entre els deu i els quinze anys, representaven el 27 per cent del total dels de la ciutat. La incorporació dels

menors a la fàbrica era, per tant, una realitat de fet, gens marginal. És més, la patronal catalana es resistí activament fins a finals de segle a la limitació del treball infantil o al control de la seva jornada laboral, al.legant que era complementari i indestriable dels treball dels adults (5). Un observador especialment qualificat com Ramón de la Sagra, que viatjà a Catalunya en els anys quaranta per estudiar les característiques de la seva indústria, comentà la situació d'aquests nens obrers en els termes següents: *Veia en ellos* (els tallers J.M.F.), *ocupados de preferencia en los hilados, muchachos y niños, y en su presencia allí bastó para distraerme del examen de los artefactos y reflexionar sobre las influencias de las manufacturas en la condición física y moral de las familias obreras. La separación del hogar materno de muchachos tan jóvenes, la privación de la escuela de niños tan tiernos, y su reunión en los talleres de una fábrica, tiene graves inconvenientes de todas clases ... En los jóvenes operarios de varios sexos que tenía a la vista me era fácil conocer ya el progreso de la degradación física, y temeroso de descubrir mayores males no quise hacer preguntas al instruído sujeto que me acompañaba* (6).

El baixos nivells salarials i la manca de prestacions socials de l'Estat mantenien els treballadors en unes condicions molt precàries. No és gens fàcil, però, medir els nivells de vida i establir les seves variacions en el temps, ja que el salari de la família obrera, ni la seva traducció en termes de poder adquisitiu, com demostrà en el seu moment l'esterilitat de la polèmica desvetllada a Anglaterra sobre aquest tema (7). Per a medir aquestes tendències amb una certa precisió necessitaríem conèixer, entre d'altres coses, l'impacte de la desocupació; la incidència de les crisis agràries sobre el salari i la indústria; les pautes de consum i les despeses de la família obrera; etc. Segurament l'intent més seriós d'avaluació de la condició obrera en aquesta societat sigui la tentativa d'Ildefons Cerdà, en la seva coneguda *Monografía estadística de la clase obrera* del 1857. Es tracta d'un ambiciós estudi estadístic, fet amb el propòsit de demostrar la necessitat de fer les reformes urbanístiques necessàries a Barcelona per facilitar el creixement econòmic, abaratir el cost de l'habitatge i millorar les condicions higièniques de la ciutat. És un estudi peoner, d'una categoria analítica indiscutible. En ell, entre d'altres qüestions, Cerdà compilà una valuosa documentació estadística sobre les condicions de vida del proletariat barceloní. Amb ella el gran urbanista català calculà els ingressos i despeses dels obrers de la capital, prenent en consideració les diferències entre professions, categories laborals o d'estat civil. Les seves estimacions proporcionen dades molt rellevants: l'alimentació, per exemple, representava el 69,8 per cent de les despeses dels treballadors solters i el 70,3 per cent de l'obrer casat i amb fills (8). Però cal tenir en compte que en l'apartat d'alimentació, el pa absorvia la meitat d'aquell percentatge, mentre que l'altra estava destinada a adquirir una sardina salada per als adults per esmorzar (els nens prenien només pa i aigua), mongetes per dinar i patates per sopar, i una mica d'oli que servia per cuinar-ho i per a il.luminar la casa (9). No és estrany, doncs, que el mateix Cerdà, al final de la seva densa *Monografía*, conclogués dient que la vida obrera es movia en *frágiles bordes* (10).

En aquestes condicions, no ens sorprèn que les expectatives de vida dels treballadors fossin força inferiors a les dels altres grups socials. Estimacions del mateix Cerdà per a la dècada 1837-1847, donen 38,83 anys de vida als membres de les *clases ricas*, 25,41 als *menestrales*, i tan sols 19,68 a la *clase pobre o jornalera* (11). Aquesta diferència s'explicava sobretot per la molt més elevada mortalitat infantil entre la classe obrera, que multiplicava per sis la dels nens de les classes benestants.

Les caixes d'estalvi han nascut a Europa i Espanya com a conseqüència de les circumstàncies creades per la industrialització moderna. La seva aparició respongué a la voluntat de diversos sectors socials de posar al dia els instruments de previsió tradicionals (Monts de pietat, pòsits rurals, confraries, ...) amb una fórmula nova; més enllà hi havia el propòsit de contribuir a suavitzar les tensions socials desvetllades pel desenvolupament industrial. En aquest sentit, les caixes varen ser, a tot arreu, un de tants instruments ideològics ideats per les classes dirigents per hipotecar la presa de consciència dels treballadors industrials.

Les caixes havien tingut un ampli desenvolupament a Europa abans d'arribar a la Península. A Anglaterra les caixes tindran un propagandista entusiasta en Jeremy Bentham, el filòsof utilitarista, que veia en aquestes institucions la possibilitat d'oferir una solució a la misèria obrera, sense necessitat de recórrer a l'estat o l'església. L'individualisme i la filantropia anirien així de bracet, evitant els riscs de radicalització política dels treballadors, en al.liar els interessos dels seus promotors —procedents de les classes benestants— amb el jove proletariat de fàbrica. El 1817 hi havia ja a Anglaterra i Gal.les unes 80 caixes, que s'havien convertit en 500 vers el 1840, en el conjunt del Regne Unit (12). A França, per la mateixa època, el 1845 més exactament, eren ja unes 350, amb dipòsits que sumaven uns 400 milions de francs

(13). A Alemanya i Bèlgica també tenien un gran desenvolupament.

A Espanya la idea de crear institucions d'aquest tipus arrencà més tardanament en lògica correspondència al *décalage* del país en relació als progressos industrials dels països citats. A mitjan dels anys trenta una sèrie d'iniciatives posaran el tema a l'ordre del dia (14). El 1834 sembla que es fundà la primera de les caixes espanyoles a Jerez de la Frontera, però gairebé no en sabem res (15). L'any següent, a Madrid i Barcelona s'iniciaran les primeres passes per a la constitució d'aquestes institucions de crèdit. A la capital de l'Estat, la Societat Económica Matritense de Amigos del País convocarà un concurs públic de memòries sobre el tema, de cara a preparar el seu establiment. L'escriptor Ramón Mesonero Romanos, que havia escrit diversos articles en els periòdics madrilenys glossant la seva importància, hi participà molt activament (16). L'Estat recollí la iniciativa i en una reial ordre del 3 d'abril de 1835 donà les primeres orientacions per a la formació a tota Espanya. El nus de la disposició era l'ordre als caps polítics provincials de fer-se càrrec de la seva fundació. Els motius del govern quedaven diàfanament espressats en el text de la pròpia ordre: *Cuando semejantes instituciones prestan garantías seguras, contribuyendo en gran manera a propagar el espíritu de economía, y con él la propensión al trabajo; a desterrar los vicios, y con ellos las enfermedades y delitos de que son gérmenes; a unir al hombre a su profesión, puesto que ella le proporciona, no sólo su presente subsistencia, sino esperanzas lisonjeras para lo futuro; y por último, a inspirarle amor al orden público, porque de él depende el goce estable del fruto de sus tareas.* (17).

De finals dels anys trenta i en les dècades següents apareixerà tot un estol de caixes en diverses ciutats espanyoles: Granada i Santander el 1839; Sagunt i Valladolid el 1841; València, Sevilla i La Corunya el 1842; Barcelona el 1844; Burgos, Cadis, Palència i Saragossa el 1845; Vitòria el 1850; etc. Totes elles s'hagueren d'encarar a dos greus problemes que frenarien el seu creixement; un específicament espanyol, l'altre més general. El primer consistia en la dificultat de col.locació dels dipòsits, ja que el procediment més generalitzat a l'estranger, l'adquisició de deute públic estatal, era impracticable a Espanya, on l'Estat no garantí mai un puntual pagament del seu deute intern. Així ho reconeixia la reial ordre esmentada. La solució arbitrada ha estat vincular les caixes al *monts de pietat* i situar així els fons en préstecs amb penyora, a canvi d'uns rèdits que permetessin fer front els interessos d'aquells (3,5 a 4 per cent anual, segons les èpoques). El segon problema era més general, perquè afectà aquestes institucions a tots els països. Ens referim a la dificultat per a captar estalvi obrer en proporcions significatives, ja que, com mostra la bibliografia sobre el tema, els dipòsits procedien generalment de les classes mitjanes o del personal del servei domèstic, però molt rarament de l'autèntic proletariat de fàbrica.

Com dèiem abans, el procés de gestació de la primera caixa d'estalvis catalana —la de Barcelona— s'inicià paral.lelament a la madrilenya el mateix 1835. Passarien, però, nou anys fins que la *Caixa de Barcelona* fos una realitat. La seva gestació ha estat, en paraules de Jordi Nadal i Carles Sudrià, *laboriosa i original* (18). Inicià les primeres gestions per a la seva constitució la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, a proposta del soci Erasme de Janer i de Gònima, membre d'una coneguda dinastia d'industrials barcelonins (19). Una comissió sorgida de la Barcelonesa realitzà les primeres tentatives, tractant d'interessar-hi el governador civil i la Junta de Comerç. Aquesta, però, s'apressà a presentar un projecte en el qual s'atribuïa la tutela de la futura institució.

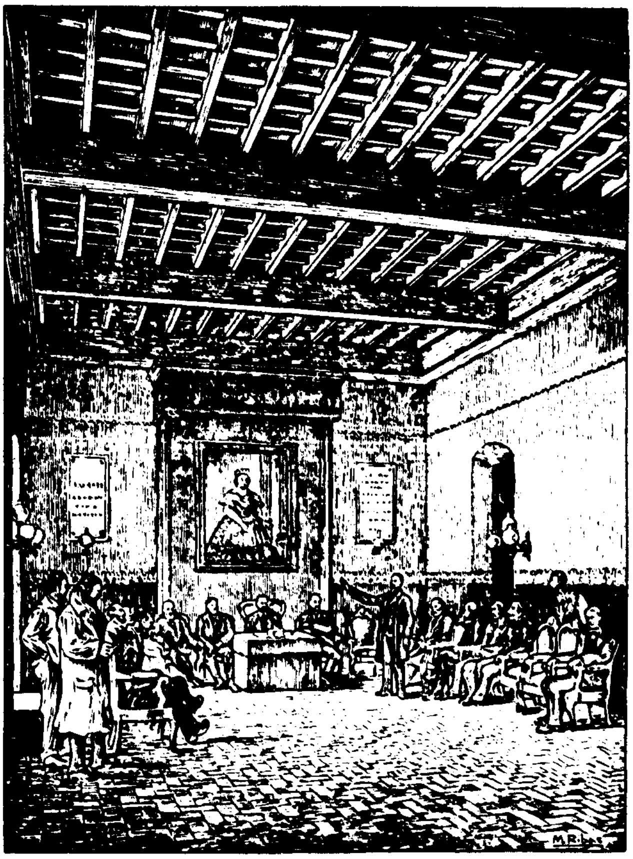

Acte inicial de la fundació de la Caixa d'Estalvis de Mataró, al Saló de Sessions de la Casa de la Ciutat (8 de juliol de 1859).
Dibuix de Marià Ribas.
Extret d'una publicació de la Caixa d'Estalvis (1952)

Com sigui, la iniciativa naufragarà sense passar de l'estadi de mer projecte. El 1839, l'Ajuntament de Barcelona reprengué el projecte, convidant les antigues entitats interessades, més el Mont de Pietat de l'Esperança, a treballar en la seva realització. El 15 d'abril del 1840, reunits el governador i els representants de la Junta de Comerç, l'Ajuntament i la Diputació aprovaran les bases de constitució de la caixa. El juny de l'any següent Espartero aprovarà el primer reglament i el 10 d'octubre del 1841 es constituirà la primera junta. En ella, a més de les autoritats civils i eclesiàstiques de rigor, hi havia una granada representació de l'alta burgesia barcelonina. Las contingències polítiques del 1842 i 1843 —caiguda del regent Espartero i pujada al poder dels moderats— retardarà l'obertura de la institució fins al març del 1844.

La notícia del procés de formació de la primera de les caixes catalanes, però, no ens explica els motius, els mòbils, que han portat a les classes altes a fer-ho. Per a entendre-ho, cal tenir present quina ha estat l'experiència històrica d'aquest grup en aquests anys. Barcelona ha vist com augmentava ràpidament la seva població obrera en els anys trenta i quaranta, com a resultat d'un creixement industrial i una tendència a la mecanització del sector tèxtil sense precedents a Espanya. Aquesta població obrera, que ha estat una base de massa imprescindible per a la burgesia durant les primeres fases de la revolució liberal, s'ha convertit posteriorment en un perill potencial, que les classes dirigents barcelonines i catalanes s'han hagut de plantejar. Un dels aspectes més preocupants, des de l'òptica de la burgesia catalana, ha estat la tendència a l'organització independent d'aquells primers contingents de treballadors industrials. La gestació de les caixes no és altra cosa que una temptativa més de les autoritats i de les classes dirigents del Principat per competir i desplaçar les primeres associacions obreres.

En efecte, a finals del 1839 o començaments del 1840 un grup de teixidors barcelonesos emprendrà l'organització de la primera associació de classe, aprofitant la cobertura legal d'una disposició governativa del 28 de febrer de 1839, que volia promoure la creació de societats d'ajuda mútua. El 10 de maig del 1840, la Societat de Teixidors barcelonesos quedarà formalitzada, malgrat que les autoritats li denegaran la seva autorització oficial. Aquest primer sindicat de la classe obrera catalana creixerà molt ràpidament(20). El cònsol francès de Barcelona indicava, potser exagerant, el 7 de gener del 1842, que l'associació tenia uns 50.000 afiliats a tot Catalunya (21). La directiva de l'organització era barcelonesa, però amb una xarxa que incloïa les principals poblacions industrials catalanes, com ho va confirmar la correspondència trobada a Vic per J.M. Ollé i Romeu (22). No cal dir que Mataró disposà també dels seus afiliats (23). L'expansió de l'Associació no va ser només geogràfica, sinó que ben aviat s'hi afegiren societats similars d'impressors, tintorers, sabaters, etc. (24). Aquesta experiència acabarà amb la pujada al poder dels moderats i la il.legalització de l'organització. La classe obrera catalana farà ben aviat l'aprenentatge de la clandestinitat, tan característica en el passat i present segle.

Que la formació de caixes d'estalvi va ser pensada en competència amb l'esforç d'organització dels treballadors no cal dubtar-ne. Per a la burgesia catalana de l'època, una associació de i per als treballadors representava alhora un perill polític i una distorsió dels mecanismes de mercat, que havien de funcionar tal com, uns anys abans, ho havia definit amb claredat meridiana el governador de Barcelona: *que así como el operario es libre de dejar el telar siempre y cuando les conviene, lo sea asimismo el fabricante de despedirlo cuando le convenga. Que siendo el trabajo del obrero un ajuste o convenio con el amo, pueden ambos ponerse mutuamente las condiciones que guste, las que si no acomodan a alguna de las partes, no pueden obligarse a ninguna de ellas a verificar el contrato, quedando así libre el fabricante para dar el trabajo como el operario para aceptarlo* (25). Res té d'estrany, doncs, que tant l'estat, com les classes dirigents catalanes, pensessin que el millor expedient per a controlar políticament i econòmicament la classe obrera fos la il.legalització de les seves primeres associacions de resistència. Les caixes havien de ser un complement filantròpic de l'acció repressiva. Els contemporanis ja ho havien vist així. Ramón de la Sagra, a qui ja hem citat, comentà el primer intent d'il.legalització assajat pels *ayacuchos* el 1842, en aquests termes: *La determinación tomada por este* (el govern, J.M.F.) *de disolver la asociación de tejedores de Barcelona ha sido recibida de distintos modos por la prensa periodística. Ustedes* ("El Corresponsal" de Madrid) *la juzgarán conveniente, hace mucho tiempo necesaria, pero censurarán la tardanza de la medida, el momento y el modo de adopción. Sus corresponsales en Cataluña inspirados por el mismo sentimiento, no aparecen tranquilos sobre el porvenir, miran con recelo la aparente conformidad con que se ha cumplido el mandato, y aplauden las doctrinas de cuantos aconsejan el orden y la tranquilidad de las clases obreras. Al mismo tiempo se reclama del gobierno el establecimiento de la prometida caja de ahorros, como medio de suplir el derocado principio de asociación en la única parte que le juzgaban útil, y sobre todo que proporcione*

trabajo abundante protegiendo debidamente a la industria nacional y entonces aseguran que los jornaleros olvidarán la asociación y vivirán felices sin ella (26).

Dos anys més tard, un dels homes més lúcids d'aquells anys, Jaume Balmes, s'encarà amb el tema, amb unes reflexions d'un gran interès. Balmes s'adonava que, en l'eufòria generada en la burgesia industrial catalana per la pujada al poder del moderantisme, calia: *No olvidar que una conducta dura o despiadada sembraría en las clases pobres el odio contra las ricas y produciría encono y rencor contra las autoridades sostenedoras de la tranquilidad pública pues que fueron miradas sin culpa como cómplices del daño que se hiciera sufrir a los trabajadores a la sombra del régimen vigente* (27).

En opinió de Balmes s'obrien davant de les classes dirigents catalanes dos camins: *En nuestro concepto el medio eficaz de oponerse a los inconvenientes que para los amos puedan traer las asociaciones de los operarios es salir al encuentro de las necesidades a cuya satisfacción se las destina. Sin duda que lo más sencillo y más breve es echar mano de la fuerza, resistir con el auxilio de ella a cuanto se encamine a imponer condiciones a los amos, no parar la atención siquiera en las causas que produzcan la inquietud y el malestar, y empeñarse en no ver los males o en remediarlos después de vistos; pero la razón y la experiencia enseñan que semejante sistema es poco a propósito para consolidar una situación, y que lejos de extirpar los gérmenes de discordia, no hace más que multiplicarlos y avivarlos* (28).

Creia el vigatà que el camí a seguir passava per deixar sense objecte les associacions obreres, amb una política menys primàriament repressiva, que fos una barreja de concertació i filantropia, en la qual les caixes d'estalvi complissin una funció que, fins llavors, els treballadors havien assignat a les caixes de resistència de les seves organitzacions. *Todos los que tienen algo que perder* —recomanava Balmes— *procuren que la institución de la caja de ahorros se arraigue en el pais* (29). No cal dir que el camí escollit per la burgesia catalana i l'Estat espanyol tenia molt poc a veure amb aquests plantejaments. Els aspectes repressius passaran a primer pla i les actuacions *filantròpiques* —entre les quals cal situar-hi les caixes— seran un complement subordinat.

La Caixa d'Estalvis de Mataró apareixerà dins de la segona generació, junt amb la de Sabadell i Manresa, quan la barcelonina feia ja més de deu anys que funcionava. Tant la seva gestació, fundació, com el desenvolupament posterior, es mouen dins de les coordenades que hem descrit. Com que en Joaquim Llovet i en Francesc Costa han explicat prou bé la història de la institució i la personalitat del seu fundador, en Josep Garcia Oliver, em penso que seria sobrer entretenir-vos amb detalls que ja han estat o seran properament publicats (30).

Penso, però, que el cas de la caixa mataronina il.lustra perfectament la caracterització que hem fet de l'origen i funcionalitat d'aquestes institucions de crèdit. Això és perfectament visible tant en la personalitat del seu fundador i composició dels seus òrgans directius, com en l'extracció social dels seus impositors al llarg del segle passat.

Josep Garcia Oliver (1834-1883) va ser un típic exponent de la burgesia industrial del seu temps. Fill d'una família treballadora i educat als Escolapis, fou adoptat per un oncle seu, qui l'introduí en el món dels negocis de molt jove. Abans dels vint anys dirigia ja, en estreta associació amb el seu oncle, una fàbrica de proporcions modestes de teixits de lli i de cotó. En els anys cinquanta i seixanta participà en diverses companyies, de base més o menys familiar, ocupant-se en la fabricació de lones i mànegues d'aigua, activitats en les quals, segons sembla, introduí diverses innovacions tecnològiques de procedència estrangera, rebent alguns privilegis reials d'exclusivitat i alguns premis, com en l'Exposició Universal de Filadèlfia del 1876 (31).

Sembla que va ser durant els seus sovintejats viatges a l'estranger que Garcia Oliver es convertí, alhora, en acèrrim partidari del liberalisme econòmic més doctrinari i de la idea de la conveniència de l'establiment de les caixes d'estalvi. El 1859 inicià les gestions per a la seva constitució a Mataró, que s'havia convertit en la segona ciutat de Catalunya. El 1863 la Caixa obria les seves portes, en un edifici del carrer Nou, seu de l'Ateneu Mataronès, institució cultural per a les classes obreres, fundat uns anys abans pel propi Garcia Oliver. Els propòsits del promotor de la instal.lació de la caixa eren presentats així en el seu *Discurso escrito para el acto de la instalación: Muchas familias menesterosas vendrán seguramente a depositar en la Caja las cantidades que robarán a sus egoistas placeres y a sus veleidosos caprichos, comprendiendo que al obrar de este modo empiezan a fundar los cimientos de su capital y la base de su bienestar...* (32).

L'entitat regida, com ha dit Joaquim Llovet, per *conspicuos componentes de la burguesía local*

progressarà amb relativa lentitud i amb unes pautes relativament similars a les de les altres caixes en aquesta època. Fins a mitjan dels anys vuitanta, és a dir, més de vint anys després de la seva obertura, no aconseguí arribar a les mil llibretes i un saldo de més de mig milió de pessetes, situant-se pel darrera de la de Sabadell i pel davant de la manresana (33). Però, al marge de possibles comparacions, que ara no vénen al cas, sí que és interessant constatar el lent ritme de creixement dels dipòsits. En la nostra opinió, l'explicació d'aquest fenomen rau en la inadequació de la institució als seus propòsits i, en particular, al seu fracàs en la captació d'estalvi obrer. Efectivament, totes les referències que tenim apunten a una baixíssima participació dels treballadors industrials entre els impositors de les primeres caixes. Alguns exemples serviran per a veure-ho més concretament. Dels primers 33 impositors de la Caixa de Manresa en el seu primer any, només set podien ser considerats plenament com a proletariat de fàbrica (34). Una anàlisi de la qualificació professional dels impositors de la de Sabadell, el 1859, denota les mateixes tendències, ja que dels 200 només un 22,5 per cent pot ser considerat genuïnament obrer, mentre el 17,5 per cent correspon a persones benestants, el 42,5 per cent són menors d'edat, el 6,5 per cent d'origen menestral i un 5 per cent procedeixen de les classes mitjanes i de les professions liberals (35).

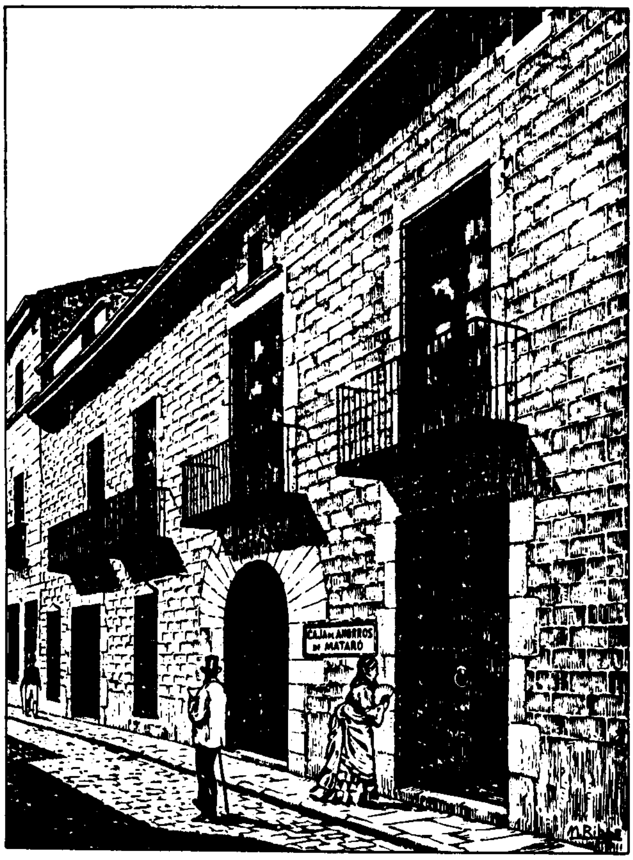

Façana de la primera seu de la Caixa d'Estalvis de Mataró, al carrer Nou.

Dibuix de Marià Ribas. Extret d'una publicació de la Caixa d'Estalvis (1952)

La caixa de Mataró es trobà amb els mateixos problemes, i així un any després de la seva fundació, comentant un articulista l'escassa assistència a l'acte de commemoració, es preguntava per què *ya que la estadística de esta población arroja una cifra de algunos miles de operarios, sólo se cuentan 31 imponentes a los diez meses de ejercicio de la caja* (36). Però és que, a més, aquests impositors no procedien pas majoritàriament dels rengles obrers. Unes dades de la memòria del 1868, citades per Joaquim Llovet, ho il.lustren amb claredat. Dels 149 impositors que tenia l'entitat en aquell any, el 68,6 per cent eren treballadors, però si desglossem aquesta xifra resulta que només 38 eren treballadors industrials, 8 eren pagesos, 62 s'ocupaven en oficis tradicionals i 41 eren personal del servei domèstic. *Lo cual demuestra* —indica Llovet— *que el ahorro no acababa de cuajar en el sector industrial, como tampoco lo conseguía en el agrícola* (37).

¿A quines raons cal atribuir aquest relatiu fracàs de les caixes en el vuit-cents? Algunes ja les hem indicades, altres no, perquè hauria estat necessari introduir altres factors en el quadre que hem presentat. La primera, i per nosaltres la més rellevant, ha estat la debilitat de l'estalvi obrer. Com hem vist, les estimacions més acurades dels nivells de vida de la classe obrera en les dècades centrals del XIX, situaven aquests gairebé en els límits de subsistència. En aquestes condicions, era impossible pensar en l'extensió d'un sistema de previsió basat en l'estalvi. Abans d'estalviar, una família obrera mitjana havia de redimir el treball dels membres més febles, nens o adults, en absència d'una autèntica política social per part de l'estat. Una segona causa, que derivava també de la precarietat dels ingressos familiars és la importància de les societats de socors mutus, que implicaven una mobilització de fons menys important, però que restringien el seu radi d'acció a camps d'actuació concrets (mort, viduïtat, malaltia, maternitat, etc.) En absència d'una assegurança social obligatòria fins ben entrat el segle XX, aquestes societats —hereves de les velles confraries i de vegades molt properes a les organitzacions obreres legítimes— han jugat un paper de primer ordre (38).

Un tercer factor ha estat sens dubte la desconfiança de la classe obrera envers institucions dirigides pels seus propis patrons. Costa pensar

com, amb actuacions com la de Josep Garcia Oliver i la patronal mataronina del 1881, provocant un *lock out* de quatre mesos, que obligarà a les associacions obreres catalanes a intervenir-hi activament per evitar la desfeta de l'obrerisme local, la classe obrera mataronina podia tenir confiança en una institució creada pels seus adversaris (39).

Josep Ma. Fradera i Barceló

NOTES

1.- THOMPSON, E.P.- *Tradición, revuelta y consciencia de clase. Estudios sobre la crisis de la sociedad preindustrial.* Barcelona, 1979.
2.- Vegeu l'interessant i discutible Louis Chevalier, *Classes laborieusses et classes dangereuses,* Paris 1969.
3.- Sobre la condició obrera en les primeres fases de la industrialització s'ha de consultar: MALUQUER,J. *La crisis del modelo liberal en España, el nacimiento del movimiento obrero y las primeras formulaciones socialistas (1835-1868),* tesi doctoral parcialment inèdita, UAB, 1975; de FONTANA, Josep, *Nacimiento del proletariado industrial y primeras etapas del movimiento obrero,* a *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX,* Barcelona, 1973; BENET, Josep i MARTÍ, Casimir, *Barcelona a mitjan segle XIX,* 2 vols., Barcelona, 1976; i de IZARD, Miquel, *Revolució industrial i obrerisme. Les "Tres Classes de Vapor" a Catalunya (1869-1913),* Barcelona, 1970.
4.- *La crisis del modelo liberal...,* vol. I, p. 248-249.
5.- Idem. p.283.
6.- DE LA SAGRA, Ramón, *Escritos sobre la industria catalana y las asociaciones obreras,* "Revista de Trabajo", núm. 43, 1973, p.154.
7.- Sobre el tema de les prestacions socials de l'estat, pot ser interessant consultar de BERTRAN, Miguel, *Ideologías y gasto público en España,* Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1977. La polèmica sobre el nivell de vida de la classe obrera anglesa durant la revolució industrial entre E.J. Hobsbawm i R.M. Hartwell es pot trobar recollida a *The Standart of Living in Britain in the Industrial Revolution,* Arthur J. Taylor, London, 1975.
8.- *La crisis del modelo liberal ...,* p.263.
9.- *Nacimiento del proletariado industrial...,* p.85.
10.- CERDÀ, I., *Teoria General de la Urbanización,* vol. III, p. 674.
11.- Idem. p. 504.
12.- RONDO CAMERON, ed., *La Banca en las primeras fases de la industrialización,* p. 47.
13.- Idem., p.123.
14.- Sobre la introducció de les caixes a Espanya es pot consultar de NADAL, J. i SUDRIA, Carles, *Història de la Caixa de Pensions,* Barcelona, 1981, p. 49-61. Sobre les formes de previsió en l'Espanya de l'Antic règim, vid. LÓPEZ YEPES, José, *Historia de los Montes de Piedad en España. El Monte de Piedad de Madrid en el siglo XVIII,* Madrid, 1971. 2 vols.
15.- PALACIOS BAÑUELOS, Luis, *Las Cajas de Ahorro de Andalucía del siglo XIX,* p. 15.
16.- VOLTES BOU, P., *Las Cajas de Ahorros Barcelonesas. Su pasado, su presente, su porvenir,* Barcelona, 1965, p. 94.
17.- R.O. 5 d'abril, publicada a la Gaceta de Madrid el dia 5. Citada a *Historia de una institución gallega. Caja de Ahorros-Monte de Piedad de la Coruña y Lugo, 1876-1976.* SAGREDO FERNÁNDEZ, F. i ORTEGA GOMEZ, A. p.14.
18.- *Història de la Caixa de Pensions,* p.53.
19.- *Las Cajas de ahorros Barcelonesas...,* p.95.
20.- *La crisis del modelo liberal...,* vol. I, p. 335.
21.- Idem., p.337.
22.- *Balmes i el moviment obrer a Catalunya del 1840 al 1843,* OLLER I ROMEU, Josep M., "Serra d'Or", juliol 1968, p. 23-26.
23.- Vid. OLLER I ROMEU, J.M., *El moviment obrer a Catalunya, 1840-1843,* Barcelona, 1973, p.213 i ss.
24.- *La crisis del modelo liberal...,* p. 352.
25.- *Las Cajas Barcelonesas...,* p. 104-105.
26.- *Escritos sobre la industria catalana...,* p. 176.
27.- BALMES, J., *Obras Completas,* BAC, vol.V, p.997.
28.- Idem., p. 998.
29.- Idem., p. 999.
30.- LLOVET, J., *La Caja de Ahorros de Mataró de 1859 a 1912. De su fundación a los inicios de la moderna institución de ahorro,* Mataró, 1977; Francesc Costa ha escrit una biografia de Josep Garcia Oliver, pendent de publicació, però que he pogut consultar gràcies a la seva amabilitat.
31.- Tots aquests aspectes biogràfics els he tret del treball inèdit de Francesc Costa citat en la nota 30.
32.- GARCIA OLIVER, J., *Discurso escrito para el acto de la instalación de la Caja de Ahorros de Mataró.* Mataró, Imp. Abadal, 1863, p. 21-22.
33.- *Història de la Caixa de Pensions...,* p. 58.
34.- GASOL, J.M., *Historia de una institución centenaria: La Caja de Ahorros de Manresa.* Manresa, 1974, p. 82.
35.- *La Caja de Ahorros de Sabadell. 1859-1869. Cien años de una institución sabadellense.* Sabadell, 1959, p. 39.
36.- *La Caja de Ahorros de Mataró...,* p. 33.
37.- Idem., p. 40.
38.- *Història de la Caixa de Pensions,* p. 61; LLOVET, J., *La ciutat de Mataró.* Barcelona, 1961, vol. II, p. 163.
39.- IZARD, M., *Revolució Industrial i obrerisme...,* p. 79.

El convent de les Tereses ocupava, abans del 1936, l'actual Plaça de les Tereses.

Marià Ribas i Bertran explica com era l'actic convent i aporta les dades de la seva demolició.

L'ANTIC CONVENT DE LES TERESES

RECORDANT EL CONVENT.

A Mataró, durant els segles XVII i XVIII, fora muralla, s'hi formaren nous nuclis de població que constituïen la perllongació de la ciutat vers els camps lliures, il.limitats. I s'hi fundaren uns convents que, pel seu caràcter religiós, venien a ésser com uns místics poemes arquitectònics, amb una acusada personalitat plena de faccions tradicionals i sentiments d'una mena de melangia de tardor que portava flaire d'història.

Dos convents de monges de rigurosa clausura, consagrats a l'oració i a la vida contemplativa, i un tercer convent de pares caputxins foren fundats amb el propòsit de col.laborar activament en profit de la vida espiritual de la població i d'ajudar en les necessitats de la parròquia.

Les presents ratlles són per a recordar un d'aquests convents que, pel seu encant i per raó de veïnatge, ens era del tot familiar, el convent de monges carmelites descalces, conegut amb el nom de les Tereses.

Pel creixement de la població aviat ocupà una de les seves illes més cèntriques limitada pels carrers de Santa Teresa, San Benet, Montserrat i Deu de Gener, que anteriorment s'havia denominat Creuer de Santa Marta.

El convent de les Tereses era encerclat dintre d'un clos quadrat d'altes parets patinades, com una muralla tancada, en què, en contemplar-la detingudament, encara s'endevinaven els merlets que originàriament deuria tenir i prompte foren anul.lats omplint-los d'obra massissa. Únicament tenia un portal d'entrada, discretament obert al començament del carrer de Sant Benet, quasi en front del de Sant Rafael.

A la banda del carrer de Santa Teresa hi havia una font pública, empotrada a la paret, que era molt estimada per les cases del veïnat. Tenia dues aixetes, una esplèndida pica de pedra i un abeurador per als cavalls en un costat. En la part alta hi figurava un quadre de rajoles representant Santa Teresa de Jesús, asseguda davant d'un llibre obert i amb una ploma d'oca en la mà dreta, il.luminada per l'aparació de l'Esperit Sant. Estava emmarcat per una sanefa decorativa, que repetia un element barroc, i en la part baixa tenia un targetó amb una inscripció llatina de la qual pel seu mal estat només es podien llegir unes poques paraules. Constava la data de 1780 gravada en una pedra.

El convent era un recinte tan tancat i silenciós que en transitar pels carrers que l'envoltaven no es podia pas descobrir el que podia passar al seu interior. Però la nostra imaginació, tal com ho constatàrem anys més tard, no s'equivocava. No ens feia pensar en grans condicions de confort com les que donaven vida i comoditat a les cases dels carrers, sinó que ens feia imaginar uns fogons espaiosos dintre d'una cuina coberta amb unes voltes blanques de calç, una gran taula patriarcal, de fustes brunyides de tant fregar-les, uns atuells lluents d'aram i coure, serviments de vulgar terrissa de gerrer vernissada, i unes amistats refinades, tot il.luminat per una pàl.lida claror, dintre de la més profunda quietud, que únicament podia ésser interrompuda per unes devotes oracions.

Unes construccions quadrades, desiguals, més altes que la muralla, cobertes amb teulades triangulars ocupaven quasi la meitat del solar. La part no edificada comprenia una esplèndida horta per al conreu de verdures i fruiters per a l'abast de la comunitat. En els contorns de la paret de tanca hi havia uns corpulents eucaliptus

Vista general del convent des del carrer de Sant Benet. Dibuix Marià Ribas

arrenglerats i altres arbres, quelcom escabellats i que no eren fruiters, per a no deixar passar les mirades indiscretes de fora.

Moltes vegades havíem entrat i vist amb delectació tot el que era permès de veure del seu interior, únicament l'església i el seu pati del davant. S'hi entrava pel portal del carrer de Sant Benet; era un portal acabat amb unes corbes barroques, fetes d'obra de paleta, en el centre del qual destacava l'escut de l'orde del Carme dintre d'un requadre. Baixant uns graons s'entrava en un petit pati descobert, ple d'intensa intimitat, amb parets blanques i amb uns arrimadors de rajoles vidriades, disposades formant la senzilla decoració combinada del clàssic cartabò verd i blanc.

Dintre el pati, a mà dreta, sota una visera de teulada, hi havia un auster torn amb una portella subjectada per una cadena que anava a l'interior; a la part contrària hi havia dos portals amb muntants i llinda de pedra, les portes dels quals sempre les havíem vistes tancades. Vers el carrer de Santa Teresa més reculada i una mica encongida pels costats, s'hi trobava la façana de l'església, amb un portal de pedra centrat, d'una arquitectura barroca de proporcions ben ajustades i que convidava d'entrar-hi. Li feien marc unes clàssiques pilastres dòriques, que sostenien el corresponent entaulament i el frontó corbat, obert del centre, per tal de deixar lloc per a una fornícula, amb una imatge de pedra de la Immaculada Concepció.

En tot aquest primer recinte no hi havia res aparatós ni enlluernador; tenia una gran simplicitat i una pobresa admirables, acompanyats d'una mena de silenci que ho omplenava tot. Era un lloc totalment a propòsit per al repòs i, si algun visitant romàntic trobava la porta de l'església oberta i hi entrava per passar-hi una estona, tot seguit quedava abstret, mirant-ho tot sense saber el que passava pel seu entorn. Eren pocs els qui entràvem en aquella església; normalment quan hom hi entrava gairebé sempre es trobava sol davant les immòbils imatges, i si casualment hi entrava alguna altra persona solia ésser d'edat, o algun foraster d'aire curiós que no hi feia gens de nosa, caminava amb passos vagarosos per no fer soroll, s'asseia a vegades i quan s'apropava a un retaule per veure de més a prop un detall o una imatge, es movia en silenci, igual com si fos un fidel devot. Sense que ens n'adonéssim adreçàvem al desconegut una mirada de confraternitat. Era un

lloc que gaudia d'una pròpia noblesa espiritual que fortificava i, quan se'n sortia, en trobar-nos novament al carrer havíem d'orientar-nos i pensar cap on havíem de dirigir-nos.

Fins ací hem divagat tornant a recordar molt superficialment tot allò que tantes vegades havíem contemplat. Però de veritat hem procurat d'ésser sincers i justos en tornar a recordar l'antic convent carmelità de les Tereses tal com era vist des de fora.

NOTES HISTÒRIQUES DEL CONVENT.

Parlar actualment de la seva fundació i de la seva història és una labor que està a l'abast de tothom només espigolant el magnífic llibre *Glorias teresianas de Cataluña*, editat a Barcelona el 1888 i ple d'autèntica i abundant documentació. N'és autor el pare Josep Recoder Annexy.

Per la nostra part, si no hi poguéssim afegir-hi res de nou, no hauríem escrit les presents ratlles. Però ens plau de dir que del llibre del Pare Recoder hem tret una bona part de la informació que donem sobre el temps de la fundació del convent. I ho hem fet per dues raons. La primera per divulgar aquesta història. La segona per tal de completar-la amb uns fets desgraciats que continuen, que són també història del convent.

Així com Mataró fou la segona de les poblacions de Catalunya que va rebre els religiosos carmelites, fou també la segona de rebre les religioses del Carmel reformat.

La fundació del convent mataroní fou deguda a la magnificència dels consorts Bernat Pongem i Eulàlia Cabús que, a principis del segle XVII, vivien en una casa del carrer de Barcelona i disposaven de diverses propietats de terres a Mataró. Varen tenir un fill que es va casar amb Isabel Cecília, filla del noble Jeroni Serra, i d'aquest matrimoni en va néixer una noia que morí en els tendres anys de la infantesa. Després de la mort de Bernat Pongem, el seu fill disposà de nombrosos béns i d'acord amb la seva mare i la seva esposa testamentà, deixant l'ús de fruit de la hisenda a les seves mare i esposa perquè aquesta passés després al convent de pares Carmelites, que la gaudirien durant dotze anys i, passats aquests, havia de destinar-se a fundar un convent de monges Carmelites descalces en la mateixa ciutat.

Passats uns anys, quan Isabel Cecília es trobà sola a causa de la mort dels seus propis familiars, decidí consagrar-se a Déu. Hagué de lluitar molt contra un seguit de contrarietats, però finalment, el 1648, li fou possible de vestir l'hàbit carmelità a Barcelona, prenent el nom de Cecília de Sant Josep.

El dia 23 d'abril del mateix any, les mares Maria de la Trinitat i Cecília de l'Infant Jesús, les germanes Margarida de la Presentació i Cecília de Sant Jeroni i la novícia Cecília de Sant Josep, acompanyades pel senyor bisbe de la diòcesi, pel pare Provincial dels Carmelites Descalços, pels priors de Mataró, Barcelona i Gràcia i per altres personalitats rellevants sortiren de Barcelona per tal de fer la fundació del nou convent de la Reforma de Mataró.

La comitiva fou rebuda amb gran estusiasme pel poble que l'acompanyà a l'església dels Pares Carmelites, on es cantà un solemne Te-Deum, i seguidament es traslladà a una casa del carrer de Barcelona que havia de servir provisionalment de convent. Allà mateix el senyor bisbe donà l'hàbit a la novícia de Barcelona, Isabel Padrós que havia vingut formant part de la comitiva.

No tenint encara establerta la clausura, el dia 26, les monges foren acompanyades a l'església de de Santa Maria, on es celebrà un solemne pontifical. Les monges es situaren al presbiteri i l'església fou adornada esplèndidament. Acabat l'acte religiós, una processó a la qual assistiren les autoritats, clerecia, confraries, nombrós públic, les monges cobertes amb vel i el senyor bisbe, sota tàlem, portant el Santíssim, va recórrer el trajecte, tot encatifat de flors, fins a la nova casa-convent, on es donà la benedicció amb el Sagrament i es declarà la clausura, posant el convent sota l'advocació de la Immaculada Concepció, igualment com el de Barcelona.

La casa on quedaren instal.lades provisionalment les religioses, la mateixa que havia posseït la família fundadora, no tenia condicions com a convent i per aquest motiu el 18 d'octubre del 1676 es posà la primera pedra per a la construcció d'un nou edifici, en un terreny dels afores de la ciutat al lloc anomenat Les Quintanes, que fou adquirit a Salvador Palau pel preu de 400 lliures catalanes.

L'obra es realitzà sense, que fos necessari demanar almoines a ningú. Elegiren com a protector de la comunitat el profeta sant Elies, a qui posaren tota la confiança i en feren especial commemoració. Llavors era priora la mare Anna Maria de Jesús.

Es conten diverses contrarietats esdevingudes durant el curs de les obres. El pare Recoder les refereix.

Una forta tempesta que es desfermà el dia 29 de novembre de l'any 1683 quan l'obra estava quasi llesta produï l'enderrocament d'una part que ja era construïda, valorada amb més de 2.000 escuts. Però les exemplars religioses es resignaren i varen dir *el Senyor ho edificà i el Senyor ho ha destruït, sigui per tot beneït*. Aquesta conforma-

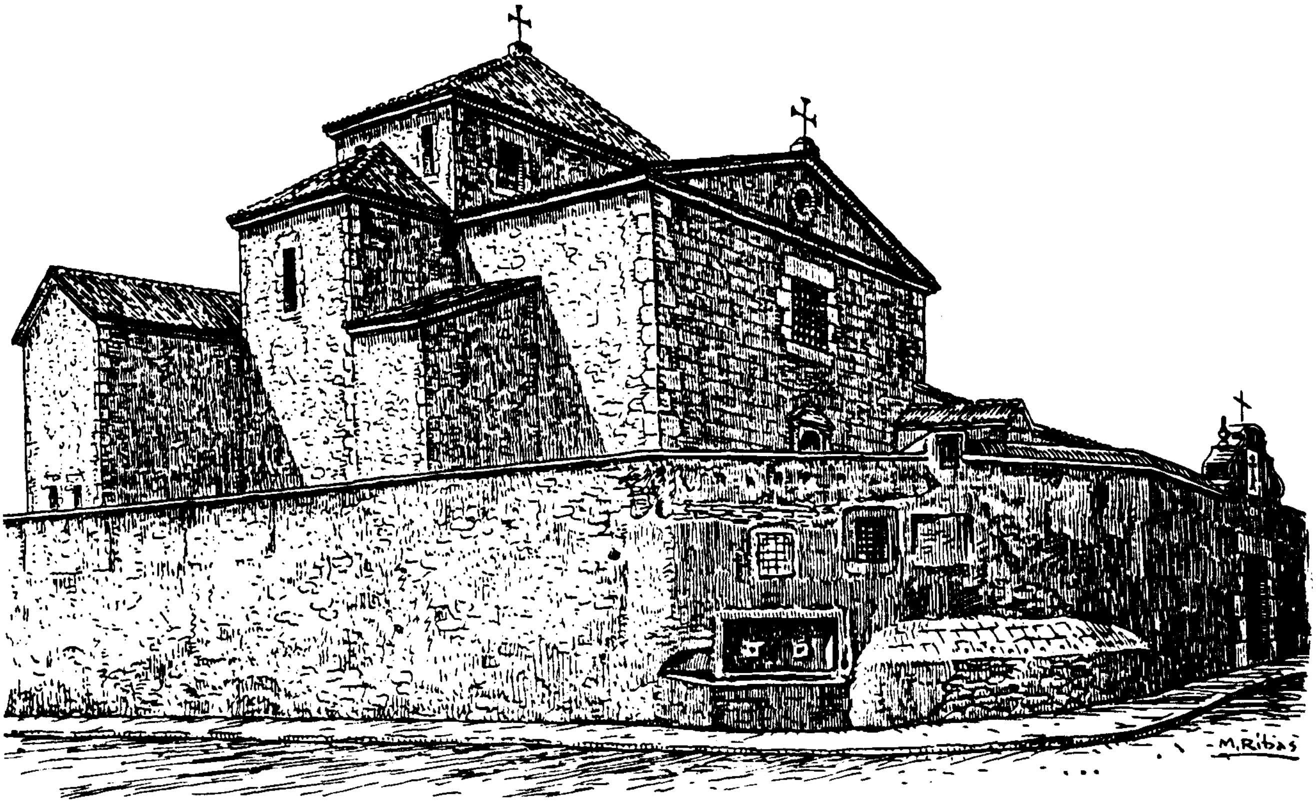

Vista general del convent des del carrer de Sant Josep.
Dibuix Marià Ribas

ció de les monges fou l'admiració de tots aquells que se'n condolien i a costes de diversos mataronins voluntaris es reedificà la part enderrocada i s'acabà tot seguit l'obra.

La comunitat pogué traslladar-se al nou convent el dia 29 de setembre de l'any 1685. Segons els Llibres Parroquials de Santa Maria, el dia anterior s'hi havia traslladat les restes de les monges que havien mort durant aquells anys. El rector Dr. Pau Llorens i la comunitat de Santa Maria celebrà per elles un ofici doble major, que el costejà el marquès de Tamarit.

El trasllat de la comunitat de monges carmelites es va fer amb tota solemnitat. Es realitzà processionalment en un trajecte que s'havia encatifat de flors en abundància. De la casa del carrer de Barcelona es dirigiren a l'església de Santa Maria on es celebrà un solemne ofici a gran orquestra i amb sermó del pare Francesc de Santa Teresa, del convent carmelità mataroní. Seguidament continuà la processó, amb el Santíssim, fins al nou convent, l'església del qual havia estat beneïda anteriorment pel Dr. Antoni Partella, que era mataroní, llavors rector de la parròquia de Santa Maria.

Entre les efemèrides més assenyalades de la casa hi destaquen la visita que el 29 de juliol de l'any 1708 efectuà a la clausura la infanta Isabel Cristina de Brunswick i la fundació del convent de carmelites descalces de Puigcerdà, portada a terme el 21 de desembre de l'any 1885 per cinc religioses del de Mataró.

L'alta perfecció espiritual de les religioses ha estat en tot temps proverbial i són diverses les que han mort en olor de santedat des dels primers temps de la fundació.

EL CONVENT DESPRÉS DE L'INCENDI.

La present descripció està feta seguint unes ratlles que foren esbossades al propi lloc en unes circumstàncies angunioses, durant els desgraciats dies de la revolta, pensant de no deixar-les circular ni tan sols privadament i fins pensant que mai no sortirien a la llum. M'ha estat sempre difícil d'entendre com vaig poder tenir una autorització oficial que em permetia entrar i prendre notes sobre el terreny dels edificis religiosos víctimes de la revolta del juliol del 1936. Particularment he d'agrair-ho a dos antics amics, Salvador Cruxent, que en aquell moment ocupava la presidència de l'alcaldia, i a la influència de Julià Gual. Agraeixo també la bona companyia que en aquella ocasió em prestà el bon amic Lluís Ferrer i Clariana.

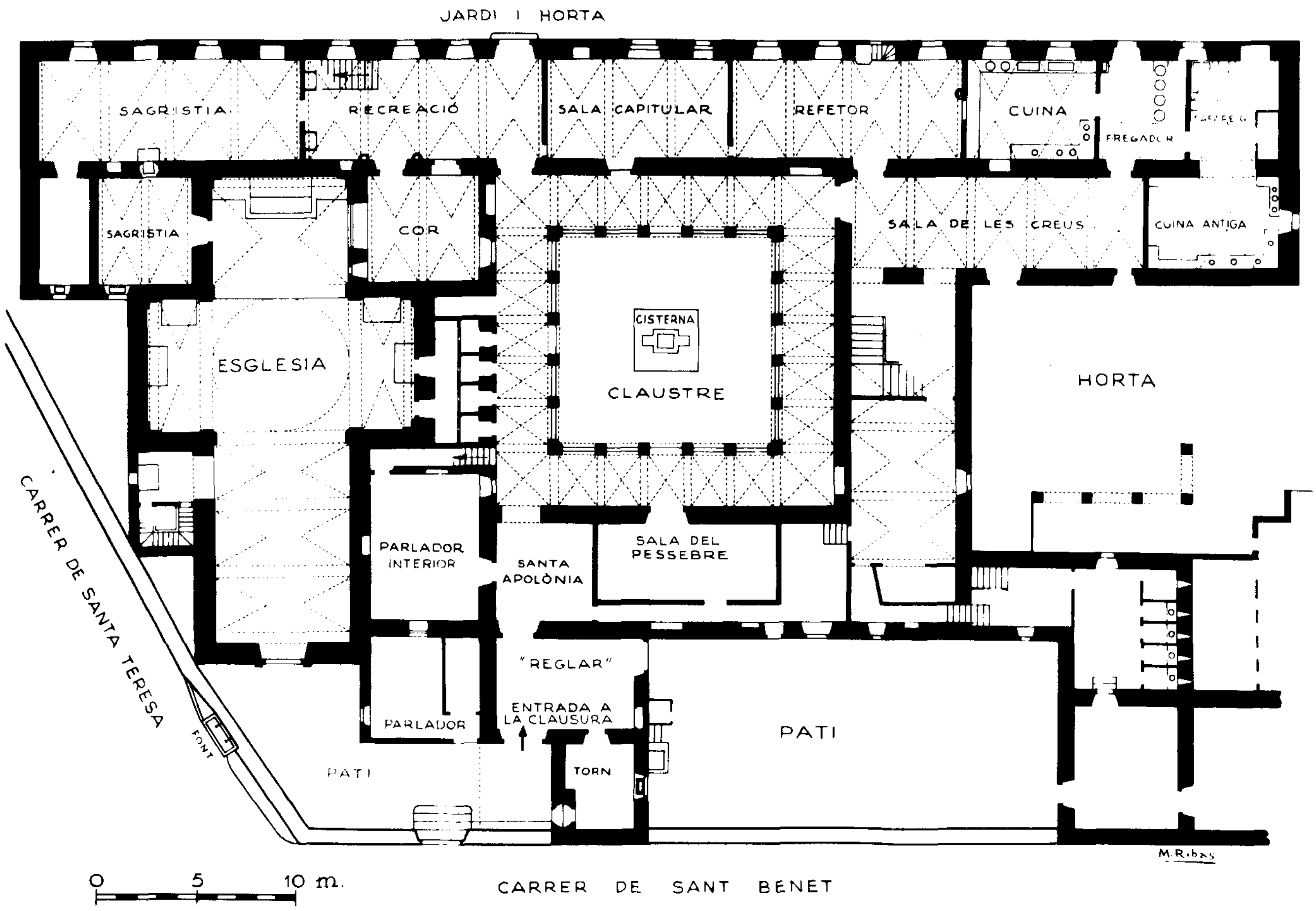

Planta baixa del convent de les Tereses.
Dibuix Marià Ribas

La primera visita al convent fou feta quan les cendres acumulades per l'incendi que l'havia destruït feia poc encara eren calentes. El contemplàrem de tots costats prenent totes les precaucions possibles i recollint la màxima informació que afortunadament fou més abundant de la que hom pensava trobar. Ferrer i l'autor de les presents ratlles ens documentàrem per separat. Per la meva part, vaig dedicar-me a fotografiar l'aspecte de tot allò que es mantenia en peu, prescindint de la part dramàtica, i completant-ho amb medicions, dibuixos i observacions escrites, cosa que no em privà de recuperar uns petits fragments d'una imatge d'ivori d'un Sant Crist destruït pel foc, que després d'una parcial restauració fou lliurat a l'actual comunitat de monges carmelites. Ferrer per la seva part tingué interès de fer una feina diferent cap a una altra orientació que no em fou manifestada, probablement en mires a una futura publicació. Aprofitàrem el temps fins al final, pensant que una ocasió que es deixa perdre no sempre es repeteix. Així succeí, perquè després ja ens fou impossible de poder tornar-hi a entrar.

L'aspecte arquitectònic del convent era interessant per ésser totalment carmelità, impregnat de tota la puresa que respiraven les cases de l'orde. Malgrat de tenir el seu contorn tancat per una alta paret, eren visibles des de fora certes construccions que feien divagar la imaginació, perquè el rigor de la clausura no permetia de deixar veure com eren vistes per dintre. Actualment podem donar una justa informació, no sols amb unes ratlles escrites amb migradesa de recursos, sinó també amb la documentació gràfica de les fotos i dibuixos anteriors a la destrucció, que sempre és més eloqüent i ajustada a la realitat.

El redactat que segueix a continuació reprodueix aquella primera visita a l'interior del convent, ja abandonat i en gran part destruït per l'incendi; però ara, després de tants anys, he procurat repetir el mateix recorregut amb l'agradable companyia del lector, tenint al davant aquelles anotacions que foren preses al propi terreny, i que, malgrat la fidelitat de la descripció, no poden donar amb la deguda claredat aquella impressió deprimint que contagiava la contemplació de tanta destrossa acumulada dintre d'un edifici històric.

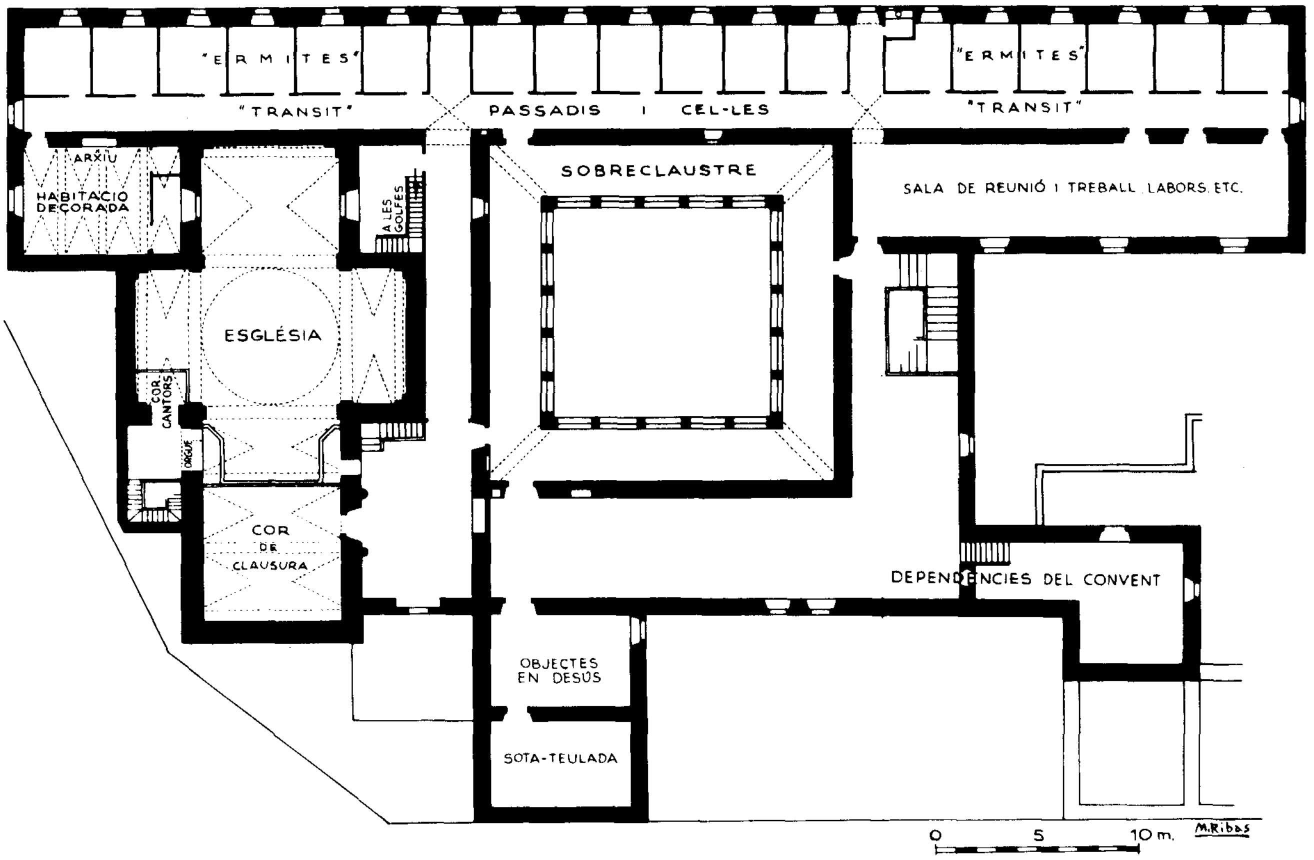

Planta pis del convent de les Tereses.
Dibuix de Marià Ribas

Passada la porta del carrer de Sant Benet ens trobem a l'interior d'un pati descobert, amb el torn a mà dreta que en els seus bons temps permetia parlar des de fora amb les monges de dintre sense ésser vistes. En la paret d'enfront hi havia aquells dos portals, dels quals hem parlat anteriorment, que sempre els havíem vist amb les portes tancades. Un donava a una petita habitació coberta amb volta blanca de calç, que era el Parlador, i tenia centrada en la paret del fons una reduïda obertura quadrada, amb una reixa de ferro empotrada, que donava a una altra habitació interior quelcom més espaiosa, que era on entrava la monja que havia de parlar, acompanyada d'una altra monja.

La segona porta del pati permetia entrar en una habitació que en deien el Reglar, que era com un petit vestíbul d'entrada i comunicava interiorment amb el torn i amb un pati interior. Una altra porta a la paret d'enfront permetia entrar a l'habitació que en deien de Santa Apol.lònia i venia a ésser com un segon vestíbul amb entrada al Parlador i que tenia comunicació directa amb un acollidor Claustre quadrat, tot ell ple d'intimitat, claror i simpatia, contornejat per quatre naus cobertes amb voltes i sobreclaustre, tot pintat de calç blanca, com les altres dependències. Dintre les naus hi havia tres capelletes, formades per fornícules llises, obertes en les parets; en la de la nau sud hi estaven agrupades les imatges de santa Teresa de Jesús i els sants Joan de la Creu, Elies i Eliseu; en la nau del costat oest hi havia la imatge del Sant Crist i en la nau del costat est destacava pel seu art i esplendidesa la fornícula dedicada a sant Josep, amb una magnífica pintura de Viladomat, interpretant el sant a mida natural amb l'Infant Jesús als braços, voltat d'àngels i querubins. Tancava aquesta capella una porta de dues fulles amb plafons motllurats policromats en jaspiat. Era llastimós de veure la pintura cremada, desprenent-se a trossos que amb molta imaginació permetien de deduir el seu valor. Un curiós fragment que s'havia desprès sense ésser del tot cremat, però molt malmès, era suficient per veure l'Infant Jesús amb els braços enlaire, lluint un vestidet contornejat de puntes i mànigues fins al colze, que era molt fàcil d'endevinar que alguna monja havia pintat posteriorment per tal de tapar la seva nuesa. En la mateixa nau hi havia quatre confessionaris arrenglerats comunicant amb l'església.

Al centre del Claustre una cisterna, on anaven a parar les aigües pluvials de les teulades, era aprofitada per les necessitats de la comunitat.

La nau del costat nord tenia una porta centrada que donava a una habitació on les monges construïen el pessebre de Nadal i que era conservat durant tot l'any. En deien la Sala del Pessebre.

Una porta a l'extrem de la nau oest comunicava a una altra espaiosa sala anomenada Sala de les Creus, perquè a les parets hi havia distribuïdes les creus de fusta que servien a la comunitat per celebrar la devoció del Via Crucis. Una altra porta de la mateixa sala permetia entrar a dues cuines i un fregador; una era la cuina antiga i l'altra la cuina nova, però ambdues indicaven tenir la mateixa antigor. Eren tres compartiments que formaven una estreta unitat, d'un tipisme popular d'extraordinària senzillesa i total simpatia pel seu íntim agrupament i diversitat d'elements complementaris, fregadors, aigüeres, fogons abundants de diverses formes, taulells adossats i armaris, tot fet amorosament amb obra de paleta i revestit fins a molta alçària amb un mostrejat de rajoles de cartabò blanc i verd, amb unes altres rajoles decoratives amb una flor central aplicades de tant en tant. La part més alta de les parets i les voltes també eren blanques de calç i amb la claror directa que rebien des de fora omplien el conjunt d'una blancúria enlluernadora. Aquest fou el lloc de la clausura menys perjudicat per l'incendi i encara hi poguérem veure alguns dels atuells sencers d'aram i coure, i de terrissa, olles de totes mides, gerres per a les conserves, gibrells, plats, bols, etc.

Per una altra porta de la Sala de les Creus s'entrava en un espaiós Refetor esplèndidament il.luminat amb claror natural, cobert amb volta blanca, i uns arrimadors fent un mostrejat amb rajoles de cartabò. Tenia uns bancs de fusta adossats a les parets, unes llargues taules també de fusta vista i una discreta trona feta d'obra per a les lectures piadoses. Presidia el Refetor una gran pintura del Sant Sopar, que actualment es conserva a l'església de Santa Maria. La paret de l'altre extrem tenia centrada una petita obertura que permetia rebre el serviment de la cuina i en un costat de la mateixa hi havia un lavabo barroc, d'obra de terrisser, vidrat de negre, junt amb un quadre de rajoles representant sant Josep, emmarcat amb una estreta sanefa florejada. Al centre de la mateixa paret i a més alçària de la comunicació amb la cuina, hi havia una excel.lent pintura amb una composició de Jesús lliurant les claus a sant Pere, que l'actual comunitat de monges carmelites conserva en el seu nou convent. Les dues pintures i el quadre de rajoles van ésser salvades de la destrucció pel llavors nomenat comitè de salvaguarda o recuperació. El Refetor, per la seva situació es lliurà de la destrucció produïda per l'incendi. Una porta de la nau sud del Claustre permetia entrar en la Sala Capitular, que respirava la mateixa senzillesa i austeritat de per tot arreu. En les parets tenia arrimadors de rajoles com el Refetor; una finestra centrada en la paret del fons i dos armariets oberts en la paret, un a cada costat, on es posaven llibres de devoció.

A continuació es trobava la sala dita Recreació, que el seu mateix nom indica quina era la seva finalitat. Havia estat molt ben moblada i comunicava amb el Claustre, amb la Sala Capitular, a una Sagristia interior, amb el Cor, on la comunitat sense ser vista participava dels actes religiosos que es celebraven a l'Església, i una última porta donava en una gran horta. Una escala molt discreta existent en un extrem de la Recreació, normalment tapada amb un entarimat, baixava al cementiri subterrani de les monges. La imatge del Sant Crist d'ivori, esmentada anteriorment, presidia la Recreació.

Bon punt es sortia de la clausura per entrar a l'horta, a uns vuit metres de distància aproximadament, es trobava una petita capella feta d'obra que era dedicada a sant Roc. L'incendi destruí ignominiosament l'església i el convent, però la simpàtica capella encara hi era sencera i la verdor de l'horta continuava embellint aquella terra flonja i on quatre xiprers verticals amb una gran personalitat es mantenien immòbils com uns elegants centinelles fent guàrdia a sant Roc.

L'horta era molt esplèndida, generosament productiva en verdures i fruiters. Estava solitària, plena d'esclat de llum transparent i de variats matisos perquè encara tot es mantenia en el seu lloc, com si res no hagués passat. Hi havia unes feixes ben conreades amb excel.lents verdures ben ordenades i abundants flors de diversos colors que unes delicades mans femenines havien plantat. Els cants dels ocells, que no sabien res del que passava, eren els únics que trencaven el silenci d'allò que havia estat un paradís de les monges. Un silenci impressionant en aquella ocasió regnava en totes les dependències de la casa, l'església, i el claustre, i també a l'horta ara mancada de la seva habitual companyia; era un silenci semblant a aquell que devia ésser un gran luxe per a la comunitat de monges. En l'extrem, entre els carrers de Montserrat i de Sant Benet, hi havia dues cases que pertanyien al convent i eren utilitzades com a magatzem, per a guardar els estris del conreu i altres finalitats semblants.

En aquest punt deuríem cloure la nostra ressenya, perquè el que queda per dir de l'estat dels pisos constitueix una visió massa depriment; tot era una completa ruïna, munts de desferres i destrucció feta pels homes i pel foc, perquè tant uns com l'altre no respectaren res. Es mantenien en peu les parets degut a sa pròpia resistència, però la major part de les voltes havia caigut formant un gros amuntegament de desferres, que en molts

llocs quedava augmentat per les teulades i grans bigues que s'havien desplomat. Des dels pocs llocs on es podien posar els peus sense semblar perillós es veien unes grans sales que havien servit com a llocs de treball, de labors, confecció, planxador, etc. i en la crugia que donava a l'horta, un llarguíssim passadís, que en deien el Trànsit, amb una renglera de cel.les individuals, que en deien Ermites, cada una amb el nom d'un sant. En un extrem, tocant a les parets de l'església, encara resistia una habitació que havia custodiat objectes valuosos i documents importants; era l'única del convent que tenia les parets decorades amb pintura mural d'estil barroc. Tenia un armari obert a dintre el gruix d'una paret destinat a arxiu i en una altra paret una finestra donava a la part alta del presbiteri de l'església, però el seu conjunt era depriment.

En les parts més altes de l'edifici i en les golfes era impossible d'entrar-hi. El lector vulgui perdonar-me de no ésser més explícit.

L' ESGLÉSIA.

L'església no es lliurà de la total destrucció. Preferim de comentar-la tal com era en els seus bons temps. Tenia la planta en forma de creu llatina, amb una sola porta d'entrada. No tenia cap altra porta de comunicació directa amb la clausura.

La nau principal amidava 23,70 m. de llargària per 6,75 m. d'amplada, i la nau transversal 13,30 m. de llargària per la mateixa amplada de la nau anterior. Ambdues eren cobertes amb volta de mig punt i uns arcs, amb cúpula en el creuer. A la dreta del presbiteri hi havia una ampla obertura amb reixa de ferro que comunicava amb el cor interior del convent i en l'altre costat del presbiteri la sagristia de l'església; ambdós compartiments coberts amb idèntiques voltes de mig punt.

Tan bon punt s'entrava a l'església, al costat esquerre es veia una petita capella amb altar, una de les últimes construccions, dedicada a sant Andreu Avel.lí, on també s'hi venerava un Sant Crist; es tancava amb un barri de ferro de gust abarrocat que portava la data 1880 i les inicials J.R. Sobre la mateixa capella, en el nivell del pis donant a la nau transversal, hi havia un petit cor per als cantors al qual s'hi pujava per una escaleta independent des de l'interior de l'església.

Centrats en les parets del fons de la nau transversal hi havia uns altars; el de l'esquerra dedicat a la Mare de Déu del Carme, amb una formosa imatge barroca, i el de la dreta al Nen Jesús de Praga, que era d'escàs interès artístic, fet a imitació de l'estil barroc, totalment daurat amb molta lluentor, construït vers l'any 1914.

Portal d'entrada a l'església.
Dibuix Marià Ribas

En la mateixa nau transversal, quan s'entrava al temple, es veien de front, dos altars barrocs sortits del taller mataroní dels Riera, sense cap mena de dubte per la similitud amb els altars de les Ànimes del Purgatori i de sant Nicolau de l'església de Santa Maria. El del costat esquerre estava dedicat a sant Josep i també s'hi venerava un Naixement. L'altar de la dreta era dedicat a santa Teresa de Jesús, amb una excel.lent pintura, que igualment com les que tenia l'altar anterior, era bastant ennegrida i no havíem dubtat mai d'atribuir-les a Viladomat.

L'altar major, per les seves dimensions, composició i riquesa ornamental oferia un remarcable interès. Com els altars esmentats anteriorment sortí del taller mataroní dels Riera, en el qual hi treballaren conjuntament Antoni i el seu fill Marià, que fou l'individu de la família que regí la tercera generació d'artistes. La fotografia que adjuntem dóna una perfecta visió de com era. Estava compost de tres cossos. L'inferior constituïa un basament decoratiu omplert totalment d'escultura en relleu, amb la taula per celebrar la missa, un sagrari en el centre, i un artístic escut de l'orde del Carme a cada costat. La fornícula principal, en el cos central, era ocupada per una devota imatge escultòrica de la Puríssima Concepció i el teló que la tancava era una magnífica pintura representant la mateixa Verge a la qual estava

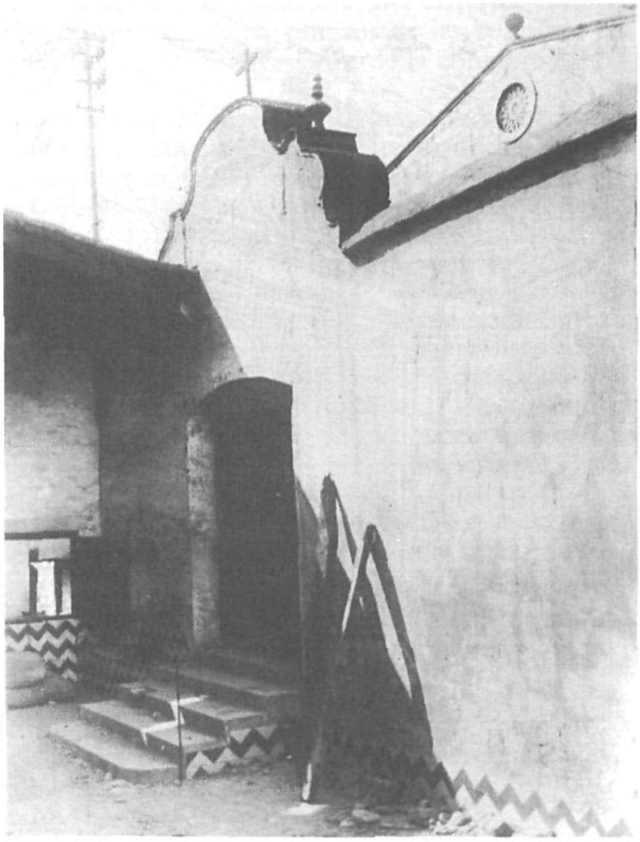

Entrada, vista per dintre, del convent de les Tereses.
Fotografia Marià Ribas

dedicada l'església. El manifestador per l'Exposició Major tenia també un teló pintat que representava el Bon Pastor. Al costat esquerre, en una bona pintura, hi havia santa Cecília, emmarcada en forma de medalló; en una altra de mida més gran estava representada santa Teresa de Jesús i en un relleu en forma de medalló, sant Pere. Al costat de la dreta una pintura ovalada representava sant Joan de Pista, una altra tela de més importància i grandària sant Joan de la Creu i, en un medalló escultòric, sant Pau.

El cos superior tenia tres pintures. La central era l'escena de Jesús clavat a la Creu acompanyat de la Verge Maria i de sant Joan apòstol. La del costat esquerre representava sant Joan Baptista i la de la dreta la Magdalena. Remataven el retaule tres medallons. El central destacava per interpretar en relleu la figura del Pare Etern. Els dels costats eren unes pintures amb retrats de monges carmelites, que mai no poguérem identificar. Als pedestals de les quatre columnes salomòniques del retaule hi havia uns àngels esculturats portant emblemes de la Passió.

En el nostre temps havíem vist introduir a la nau principal una gran imatge de santa Teresa de l'Infant Jesús que com que no tenia lloc en cap altar, fou col.locada sobre un senzill pedestal de fusta sense decorar.

L'interior del temple era contornejat per una socolada de rajoles de cartabò i les voltes i les parets eren pintades de blanc, sense cap mena de decoració. L'any 1925 foren repintades voltes i parets i s'hi afegiren unes ratlles llises que perfilaren l'arquitectura. A més, a la cúpula s'hi pintaren els busts de sant Elies i de sant Eliseu i dels reformadors santa Teresa de Jesús i sant Joan de la Creu. Per la nostra part creiem que dita innovació fou en detriment del caràcter original del temple.

Entre les coses de valor que posseïa la comunitat a més de les que ja s'ha esmentat anteriorment, cal fer constar l'abundant mobiliari, en el qual hi destacaven unes antigues caixes de núvia, algunes gòtiques, la documentació històrica, els llibres, antics i moderns, més de tres-centes cinquanta relíquies de sants, una Setmana Santa que havia pertanyut a sant Josep Oriol, una carta original de santa Teresa de Jesús i una túnica usada per ella. L'actual comunitat, en el seu nou convent, guarda en molta estima una formosa arqueta de filigrana d'argent que tots els anys havia servit per al Monument de Setmana Santa, una rica custòdia i valuosos tapissos decoratius. A part de tot això només conserva escassos records més d'aquell antic convent.

DESTRUCCIÓ DEL VELL CONVENT DE LES TERESES.

Mentre s'estava efectuant la destrucció del convent mataroní de les monges caputxines es portà avís al convent de les Tereses, ordenant a les monges d'abandonar immediatament l'edifici, car ja s'estaven fent els preparatius per tal d'incendiar-lo servint-se d'uns feixos de llenya que havien tret de les forneries.

Les monges eren ben lluny de pensar en els greus esdeveniments que s'esdevenien a la ciutat. A més, per coincidir amb la festa de sant Elies, que era una de les més solemnes que celebrava la comunitat, tenien preparats els millors ornaments i objectes de la casa a la Sagristia, una rica indumentària litúrgica molt antiga, unes canadelles d'argent, un valuós calze, etc., Les monges es veieren obligades d'abandonar tot el que custodiava la casa i tot just tingueren temps per sortir-ne elles mateixes. En aquell moment anguniós, desprenent-se dels propis béns i caminant cap al carrer, bé prou devien recordar les paraules de santa Teresa de Jesús *Caminemos para el cielo, —Monjas del Carmelo.— Vamos muy mortificadas, —Humildes y despreciadas, —Dejando el consuelo, —Monjas del Carmelo ...*

Hi havia un marcat interès per incendiar en primer lloc l'església i seguidament el convent, obeint les ordres que havien donat uns forasters procedents de Badalona, on ja havien fet la seva feina.

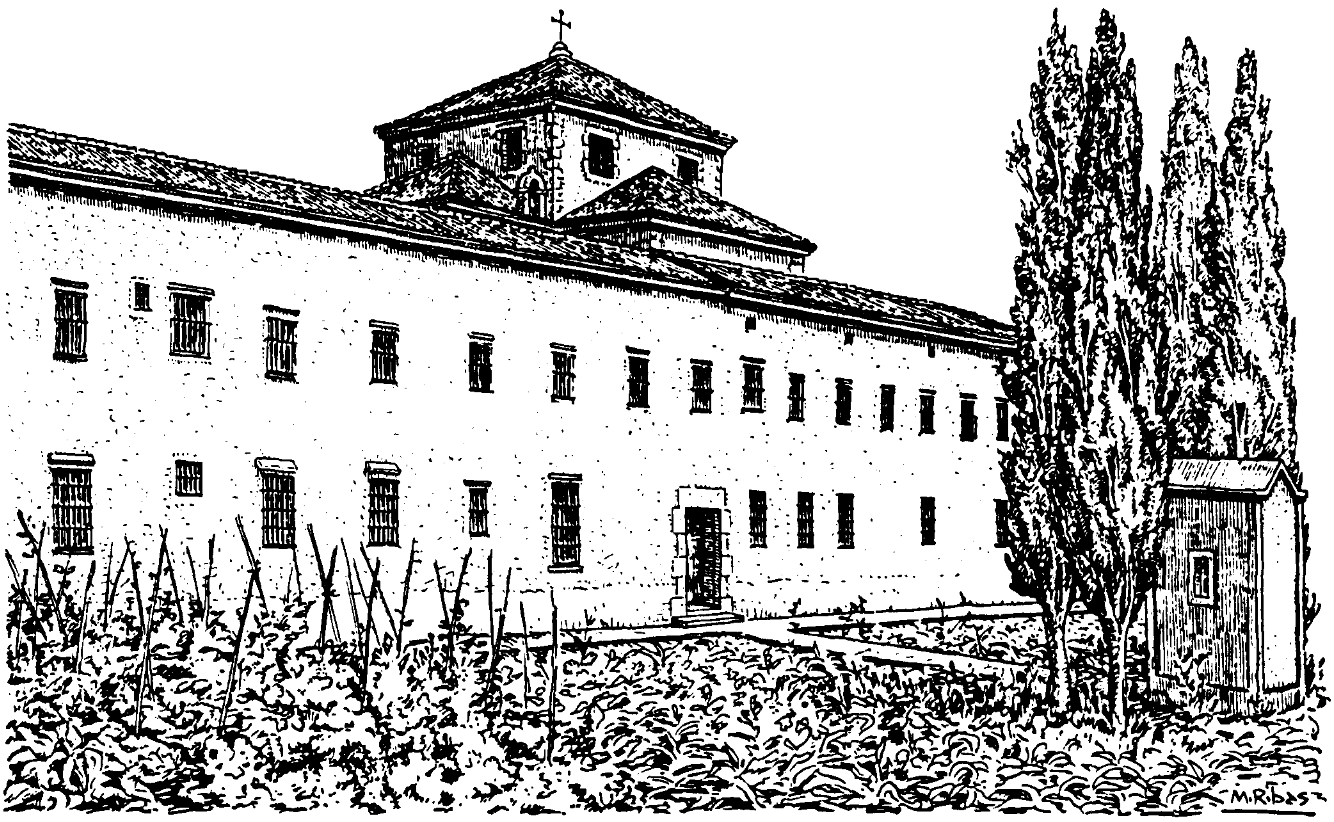

Façana de cara a l'horta i capella de sant Roc.
Dibuix Marià Ribas

Ràpidament s'omplí de gent el carrer per veure la sortida de les monges, mentre una colla d'homes baixava pel carrer de Sant Rafael, carregats amb més feixos de llenya. Un cop desallotjat el convent, fou envaït per saquejar-lo i poc més tard el foc es va estendre per tots els seus costats. En aquell moment moltes dones varen fer acte de presència disfressades de monja i un home, revestit de capellà, amb la indumentària que trobà preparada a la sagristia, es dedicà a tota mena de burles.

Quan el foc ja estava del tot abrandat, la turba es dirigí al convent de monges Benetes.

En compliment d'un acord de la comissió de govern de l'Ajuntament, pres el dia 31 de juliol, el dia 5 d'agost una brigada de 23 homes que es trobava sense feina entrà en el solar de les Tereses amb l'ordre d'enderrocar tot fins als fonaments; la solidesa de l'edifici havia resistit en bona part els efectes del foc. S'inicià la feina de demolició per l'església, però una part de la brigada es dedicà a registrar totes les habitacions aconseguint de descobrir, el dia 7 d'agost, un armari dintre del qual varen trobar alguns objectes i unes làmines en valors de l'Estat, que constituïen les rendes de la comunitat. Tot fou lliurat a l'Ajuntament i l'alcalde dedicà caluroses felicitacions als obrers pel seu honrat comportament i diligència.

Amb certa rapidesa es varen fer desaparèixer les parts de teulades que encara quedaven; però com que l'edifici estava composat de gruixudes parets que havien resistit el foc i eren molt fortes, va retardar-se la feina demolidora, que no va poder ésser enllestida en la data convinguda.

Malgrat l'interès que es tenia per a poder inaugurar en el propi solar, per Nadal, una plaça amb el nom de 19 de juliol, s'hi hagué de renunciar i s'ajornà per una altra data. A finals d'any l'enderrocament tan sols havia arribat al nivell del primer pis i les cases de la cantonada dels carrers de sant Benet i Montserrat, que havien d'estar destruïdes a mitjans d'octubre, encara servien de magatzem per a la brigada.

L' EXPEDIENT.

Ajuntament Constitucional de Mataró.– Secretaria.– Negociat de Finances.– Núm. 4190.– Plau acompanyar certificació referent al inmoble situat al carrer de F. Layret 1-3 i 5 (abans Sant Benet) que figura inscrit a nom de Monjas Carmelites Descalces que en el vigent Registre Fiscal de edificis i solars d'aquest terme municipal, la que fou demanada per aqueixa Comissió amb atent ofici – data 18 d'agost últim.– Visqueu molts anys,– Mataró 13 Setembre 1938.– L'Alcalde Ramon Molist.

(Hi ha el segell de l'Alcaldia de Mataró).

Va dirigit al Sr. secretari de la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya.

* * *

Josep E. Sansegundo Uclés.
Secretari de l'Ajuntament de Mataró.– Certifico: Que de l'examen del vigent Registre Fiscal d'edificis i solars d'aquest terme municipal, obrant en el Departament de Finances d'aquesta Secretaria del meu càrrec, resulta que al foli 2231, apareix inscrita una finca urbana en el carrer de F. Layret– Núm. 1-3 i 5 (Abans de St. Benet) a nom de "Monjas Carmelitas Descalzas", que té assenyalada la renta imposable de quatre mil noucentes noranta-vuit pessetes. I per a que consti i surteixi els oportuns efectes, a petició de la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat de Catalunya, segons ofici datat 29 d'agost prop passat, expedeixis la present per ordre i amb el Vist i Plau del ciutadà Alcalde a Mataró a tretze de Setembre de mil noucents trenta vuit.–
Vist i Plau l'Alcalde Ramon Molist.–
Firma, Josep E. Sansegundo.– (Hi ha el segell de l'Ajuntament de Mataró).

* * *

Generalitat de Catalunya.–
Comissió de Responsabilitats.–
Congregació de Monges Tereses.– Mataró.–
Informe.– En virtut de l'expedient seguit per aquesta Comissió de Responsabilitats, contra la Congregació de Monges Tereses, de la Ciutat de Mataró, i en compliment del que s'ordena en la Providència de data ..... s'han fet les oportunes investigacions pel sota-signat donant els seguents resultats: Congregació de Monges Tereses de Mataró, o també conegut pel nom de Monges Carmelites Descalces, s'havia dedicat en temps molt antics a les tasques de l'ensenyament, però des de fa ja potser més de 55 o 60 anys, era solament la seva feina permaneixer en absoluta clausura, sense cap més activitat que la de la vida religiosa.– Com a conseqüència res es pot esmentar referent a idees polítiques de les expedientades, si bé hem de creure o estar convençuts de les que en tot cas podien ésser-los'hi més afins i simpàtiques.– Concretant al punt de l'actuació de les expedientadas, en els moments dels fets del 19 de juliol de 1936, son per cert ben contradictòries les opinions i declaracions rebudes; com es veurà més endavant, mentre certs elements polítics i sindicals, ens fan una afirmació desfavorable per les expedientades, en canvi els veins més pròxims del convent i església, neguen rodonament l'afirmat pels primers, amb el convenciment i una bona fè ben remarcable per cert.– Segons sembla desprendre's de les investigacions practicades i en síntesis es pot dir: Que la nit del 19 al 20 de juliol i cap a la matinada, unes turbes, probablement d'un altre poble, després d'invitar a les monges a que desallotgessin el convent i una vegada aquestes en lloc de relativa seguretat, procediren dites turbes armades a cremar el convent i església quedant després convertit tot allò en un pilot de ruines informes i restes ruinoses; pel fet aquest, hi concurregueren les circumstàncies de trobar-se els citats edificis convent i església en un lloc dels més cèntrics de Mataró, (carrer de Francesc Layret, abans St. Benet,) es procedí amb posteritat per les brigades municipals al total derrumbament i desescombro de les runes, urbanitzant seguidament en aquell lloc on hi havia existit tants anys uns edificis vells i tètrics, (Hi havia també el corresponent cementiri), una bella i amplíssima plaça pública amb els seus corresponents jardins que avui s'anomena Plaça del 19 de juliol.– Sembla que aquesta millora, era desitjada per part del poble des de ja feia més de 20 anys.– Miquel Corney, aquest ciutadà pertany a la F. A. I., representant aquesta organització dintre el Front Popular i diu: Que s'havia sentit a dir en tot el poble de Mataró, que des de les finestres i parets del convent de Les Tereses havia sortit dispars inclùs de pistoles ametralladores.– Pere Franco, representant en el Front Popular a la S. I. A., i ex-Conseller de l'Ajuntament de Mataró. "Que pot afirmar que es vàren fer dispars des de l'interior del convent de Les Tereses perquè en els edificis pròxims es notaven els impactes, si bé avui ja no son visibles".– Pere Balasch, pertany aquest ciutadà a Acció Catalana i representa aquest partit dintre el Fron Popular, manifesta: Que ratifica el que han dit els seus companys, referent als dispars fets des de dintre el convent, i ho afirma per haver vist els impactes a l'altura de les finestres del convent.– Mercè i Catarina Daviu, veines del carrer de Francesc Layret, núm. 2, (casa situada davant mateix del convent), neguen d'una manera absoluta que des de l'interior del convent s'hagués fet un sol dispar i afegeixen que la nit del 19 al 20 de juliol del 1936, varen presenciar com arribaven prop del convent unes turbes armades, procedint a encendre el convent, (principalment l'església) havent fet sortir prèviament les monges, amb una relativa correcció i sense fer cap resistència les mateixes.– Antoni Ricardi, veí del carrer de Rafel Casanoves, núm. 74, casa que està situada també davant mateix del convent de les Tereses, diu: que no va sentir cap tret, que a la matinada del 20, varen venir unes turbes d'homes armats i varen cremar l'església i el convent, deixant sortir, però, a les monges ordenadament.– El que poso en coneixement d'aquesta Comissió de Responsabilitats, i per a que consti els efectes que s'escaiguin signo el present informe a la ciutat de Barcelona el 21 d'octubre del 1938", F. Mir.

OBSERVACIÓ FINAL.

En les diverses dependències interiors del convent era fàcil d'observar que cada una tenia una personalitat pròpia, formant totes elles un conjunt de variats aspectes, tot ell molt unificat i en general conservant una impressionant joventut antiga, però també molt actual, transpirant arreu la mateixa pau, alegria i qualitat.

El convent per dintre era tot blanc de calç, parets i voltes, sempre resplendents d'una llum clara esclatant, perquè rebien directament els raigs del sol durant tot el seu recorregut. No hi havia una sola habitació de la clausura que no participés directament d'aquella claror que contagiava alegria, aquella alegria que fou tan estimada per santa Teresa de Jesús, que la volia en tots els llocs de la casa, en totes les coses que l'envoltaven, i fins i tot en les mateixes monges, per això deia que una monja trista era una trista monja.

Fins a l'últim moment tot va tendir a subratllar aquesta naturalitat tan agradable, senzillament elegant i ben ordenada, sense vulgaritats. Els conceptes arquitectònics eren d'una franca simplicitat, sense elements de decoració escultòrica enganxats a les parets, indicant per la seva estricta senzillesa, sempre agermanada al silenci, que era una creació carmelitana. Aquesta veritat feia viure la il.lusió d'unes vagues sonoritats, que provenien d'un passat difícil de connectar amb un món extern ple de sorolls, perquè les mentalitats de fora eren molt diferents de les de dintre. Era una realitat que feia comprendre el perquè les destruccions al nostre país foren diverses.

La visió externa de la construcció de les Tereses era totalment diferent de la de dintre, però volem tornar a dir que tota ella respirava austeritat, amb uns cossos d'edifici patinats pels anys i unes parets nues d'obertures altes perquè no interessava descobrir des de dintre el que passava pel carrer. Únicament eren visibles des de fora les vuit finestres de la part més elevada de la cúpula i les que hi havia sobre cornisa a les naus de l'església, que no es podien assolir des de l'interior; per tant no en podien sortir dispars.

Finalment interessa no oblidar que l'incendi de les Tereses fou produït per gent forastera, segurament obeint unes ordres que venien de lluny.

Aquella plaça que fou inaugurada amb el nom de "Plaça del 19 de juliol" després li donaren el nom de "Plaza de los Caidos" i actualment és la "Plaça de les Tereses". Això és història.

Marià Ribas i Bertran.

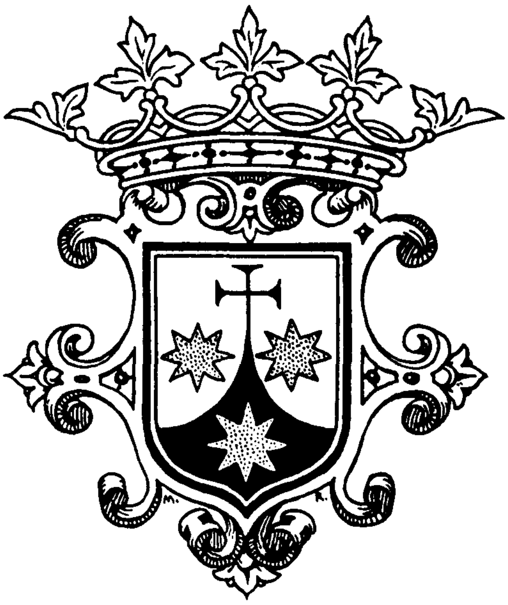

—VIATGERS DEL SEGLE XVIII— AL MARESME

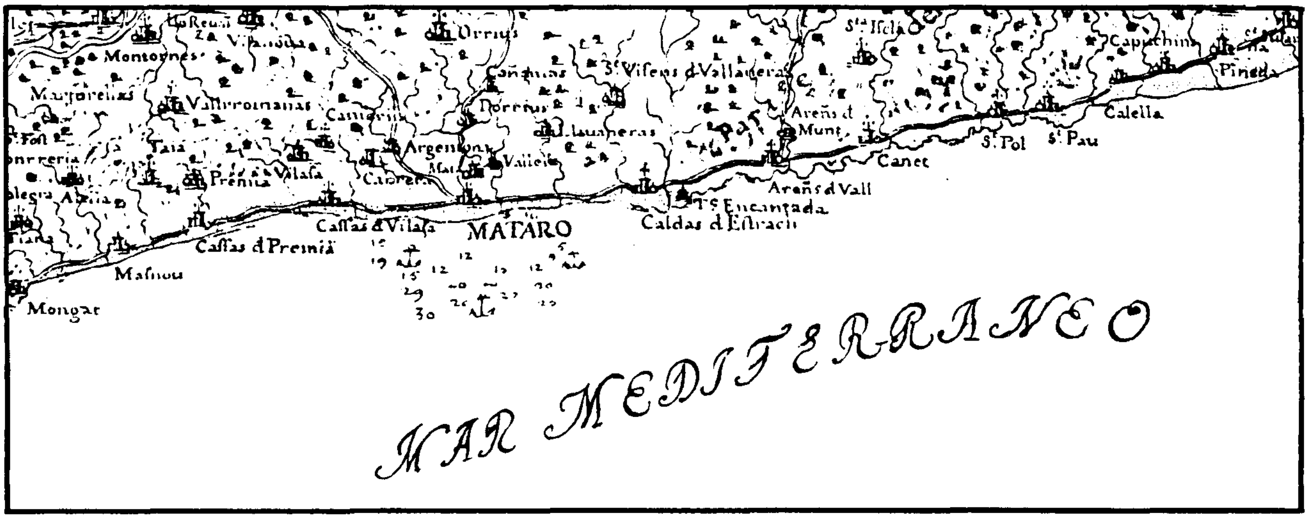

8 - PIERRE NICOLAS CHANTREAU [1]

"La contrada que porta de Girona a Barcelona és la més bonica de Catalunya, és la més agradable de tot Espanya. Hi trobareu el benestar sota tota classe de formes. A les cases, als camps, per tot arreu la gent sembla gaudir-ne. *Pineda,* on ens vàrem allotjar, es troba a la riba del mar i a molt poca distància de la platja; és un gran poblat que mereix vint vegades més el nom de vila que no pas les tristes ciutats de Girona i de Figueres.

"A Pineda encara hi ha Guàrdies Espanyoles. A aquesta banda, sembla que Catalunya no tingui més que aquesta tropa per a fer front a l'estranger. És un cos que no predisposa res al seu favor i l'uniforme dels seus soldats revela llur negligència, així com la dels seus oficials. Els militars que m'acompanyaven no podien pas sortir de la sorpresa que els causava la manca de netedat d'aquesta tropa, la qual és —segons hom diu— l'*élite* de la milícia espanyola. D'això me'n vaig convèncer a Barcelona. Efectivament, és la menys llardosa, porta cabell, no duu les mitges al garró, com fan altres soldats, ni tampoc no porta com aquests una barba d'una polzada de llargària, ni una malaltia a la pell molt enutjosa, ni tantes misèries humanes com els altres, que van pelats, esqueixats, gravats, descalços i tenen mil motius per gratar-se.

"De Pineda a Barcelona hi ha una curta jornada. Comença amb una escena que us farà veure com els nostres emigrats estan encara poc acostumats al país que han escollit. El dia de la nostra partida era diumenge, i els espanyols que viatjaven van creure que els podia ocórrer alguna desgràcia si aquell dia es posaven en camí abans d'haver oït missa. Els nostres cotxers fan avisar el rector, el qual en aquests casos rep una espècie de retribució dels viatgers a causa de l'*incommodo.* Abans d'alba, era a l'altar. Sona la campana i el crit de *a misa* (a missa) es fa sentir per tot l'hostal. Jo havia previngut els meus companys de la indignació que produiria a la gent del país, si a aquest crit no corrien cap a l'església. Feia fred; es van posar a riure, i no es mogueren. Només els dos curials em van creure i em seguiren. Els cotxers rondinen; la missa se celebra. En tornem, i pel camí aquesta bona gent se m'acosta: "De quina manera, senyor, em diuem, *aquests cavallers* ens poden fer creure que abandonen França pel fet que la religió hi sigui bandejada, i no van pas a missa! *Ah! canalla!* Els obligarem a anar-hi perquè no volem patir cap desgràcia per culpa d'ells". Arribem a l'hostal. I heus ací que els catalans armen una gran cridòria. Els qui, d'entre ells, parlaven o xampurrejaven el francès, fan present als

oficials que no els portarien si no anaven a missa a l'instant. Als crits dels catalans s'hi mescla el rondinar de l'hostaler, el de la seva dona, el dels criats i dels entrants i sortints, que eren nombrosos. Agafo a part el contramestre de Xampanya, el més descregut de la banda; se sorprèn, renega i crida els seus companys, els quals a llur torn se sorprenen, reneguen com ell, i accedeixen a anar a missa. Hom avisa el vicari; la celebra i la fa pagar a causa, els diu, de l'hora desavinent. Vàrem partir de Pineda mútuament poc contents, però una parada que férem poques llegües més enllà ho arranjà tot; els oficials van prodigar el vi als catalans, i aquesta nació deixa tota classe de rancúnia al fons del got.

"Un camí agradable, tallat a la roca, tot ell sobre la costa, ens portà cap a unes encisadores viles separades d'una mitja llegua les unes de les altres. França i Itàlia no tenen res de semblant, malgrat les fantàstiques descripcions que tothom ha llegit dels viatgers, i que s'assemblen massa per no creure que han estat esbossades d'idea o recollides d'oïda. A les viles que contínuament vaig travessar, vaig veure moltes cases que haurien figurat d'una manera distingida a la nostra capital. Les destinades a habitatge eren d'una netedat i d'una blancúria enlluernadores. Totes, coronades amb un terrat carregat de flors. Cadascuna posseeix el seu jardí, on es poden veure plantats tarongers, llimoners, llorers, magraners i mirtes. La vinya que les aplega pren la forma de fistons per a formar guirnaldes romàntiques, que l'art —que tot ho deforma i ho deforma massa— ha imitat malament. Els camps, ah amic meu! Quin espectacle pel filòsof! Igual que *el meu* i *el teu* hi eren dibuixats! Les ondulacions, els tancats, com els havien marcat! Amb quina paciència havien cavat els solcs! Amb quin art, amb quin treball havien dirigit els regatges! Els pagesos que habiten aquestes venturoses contrades no s'assemblen per res amb els que es troben a l'interior del país. Els d'ací tenen més benestar, és veritat. Però no posseeixen pas la felicitat, perquè aquesta es troba sempre lluny de les necessitats factícies que s'acuiten a seguir al darrera del benestar. Els que porten una vida absolutament camperola no coneixen més que allò purament indispensable; sovint, mancats de tot, no tenen cap necessitat. Per a ells és la felicitat autèntica!

"De quina manera *Mataró*, una petita ciutat que vàrem trobar a mig camí de Barcelona, hauria omplert de goig vostra filosofia, jo que l'he vist obrir-se tan de bon cor davant l'espectacle de la bella natura! Quina estada! No hi he vist res més de negre que quatre eixams de clergues passejant amb els braços creuats, tot contemplant les messes que en devoren regularment la substància més preciosa. Com em miraven! Que poc els agradava veure'ns, àdhuc als nostres emigrats, malgrat els seus mots de *Roma* i de *catòlic* que sempre tenen a la boca! Però la catolicitat francesa no té una bona reputació a Espanya; les seves simulacions no la rehabilitaran pas. Quant m'hauria agradat de tenir al meu costat un fisonomista con *Lavatber*! (2) Com hauria estudiat, analitzat, les cares llargues i severes dels *capellans* espanyols! Quants anatemes pronunciats contra la nostra constitució hauria llegit sobre llurs fronts! Tot i que n'estan ben lluny escara! Però els fa temor, i el temor d'un clergue es neguiteja més que qualsevol altre".

(1) Nicolas Pierre Chantreau (1741-1808), escriptor francès, filòsof, gramàtic i historiador alhora, fou tramès pel govern de París l'any 1792 a Catalunya amb la missió secreta d'informar-se sobre la situació dels emigrats francesos, que havien abandonat llur país com a conseqüència de les jornades de la Revolució i dels esdeveniments successius. Sobre això en parla en una obreta titulada *Lettres écrites de Barcelona à un zélateur de la liberté qui voyage en Allemagne*... (París 1793), de la qual n'hem extret el passatge relatiu a Mataró i al Maresme. No cal dir que la ideologia de Chantreau —i els costums més lliures dels mateixos fugitius francesos— havien de topar necessàriament amb el conservadurisme de la Catalunya de l'Antic Règim.

(2) Es refereix a Johann Kaspar Lavater (1741-1799), filòsof suís, famós per les seves idees sobre la Fisiognòmica, és a dir, el coneixement de l'interior de l'home mitjançant els trets de la seva fisonomia.

(Traducció i notes: Joaquim Llovet).

DOCUMENTACIÓ

La Confraria de Sant Elm, dels mariners mercaders de Mataró, va ésser fundada a l'església parroquial de Santa Maria el 16 de juny del 1588.

En aquella època, i especialment durant els dos segles posteriors, segles XVII i XVIII, la major part del comerç de Mataró es feia per mar, fet determinant de la importància de la Confraria.

La Confraria de Sant Elm, conjuntament amb la de Sant Pere, formada pels pescadors, eren les agrupacions gremials que representaven la gent de mar mataronina.

Les dues confraries, al segle XVII, construeixen una fragata, la fragata de Sant Elm, per a defensar la costa de les accions de pirateria moresca o turca. De semblant manera, l'any 1669, és creada la Germandat de Sant Elm, per a la redempció de captius al nord d'Àfrica o a Turquia, formada per mariners i pescadors de Mataró i d'altres llocs de la costa, des de la Vila de Blanes, fins a Barcelona. És activa durant els segles XVII i XVIII.

ESTATUTS DE LA GERMANDAT DE SANT ELM

IN NOMINE DOMINI AMEN

Avui als quatre d'Abril de l'any mil sis-cents seixanta nou, los Confrares de la Confraria de Sant Elm han determinat y dat poder als Administradors de dita Confraria que pugan gastar per lo Decret y Acte de dita Germandat, de diners de dita Confraria y Germandat, cobrant rebuda del que hauran gastat.

Item han resolt dits Confrares y Administradors que se lliuria al qui per menos exhigira, y lo que sobrara del real, sia en aument de dita Confraria.

Administradors	
Pau Roselló	Isidro Soley
Jaume Casellas y Oliver	Joan Feliu
De Consell	Joseph Patit
Pere Marés	Francesch Barceló
Antoni Marés	Antoni Pujades
Aleix Soler	Jaume Feliu
Francesch Rexach	

Et Ita est et determinatum fuit, in presentia mea, Josephi Antich, Presbiteri et Vicarii dicta Ecclesia Bª. Maria de Mataró.

Testes hujus rei sunt Doctor Josephus Tria, Presbiter, et Franciscus Portell, Presbiter et Beneficiatus dicta Ecclesia.

Noverint Universi quod sub anno a nativitate Domini Millessimo sexcentessimo sexagessimo nono, die vero, tercia mensis Augusti, ejusdem anni, intitulata coram Magnifico Salvatore Palau y Arnau, pro Sacra Catholica et Regia Magestate, Bajulo Villa Mataronis, Diocessi Barcinone, et ejus Curia, comparuerunt Paulus Rosselló, Jacobus Casellas y Oliver, Rafhael Prats et Petrus Balansó, Administratores Comfratria Sancti Elmi, in Ecclesia Parochiali dicta Villa Mataronis fundata, qui dicto nomine eidem. Magnifico Bajulo obtuterunt et presentarunt quandam inscriptis papiri supplicationis scedulam thenoris seguentis:

Magnífich Senyor Batlle de la Vila de Mataró:

Estant tots los Mariners y Pescadors Christians fent llur navegació en lo mar, exposats y molt subjectas a una esclavitut en terra de Moros, ahont per ser los més de ells personas molt necessitades y pobres, sens tenir per poder-se redimir de dita esclavitut, passan tota la vida ab immensos treballs y fatigas, los quals per las notícias que tot lo mon sab, se deixan considerar. E com los Administradors de la Confraria de Sant Elm dels Mariners, de la Iglesia Parroquial de la Vila de Mataró fundada, tenint ditas cosas ben consideradas, y desitjant que ditas esclavituts tingan lo degut rescat, los ha aparegut donar forma y exparient aquell, succeint-se dit cas de esclavitut (lo que Déu no permete) hi hage per los tals rescat, fer

per això una Germandat entre tots los dits Mariners y Pescadors de la present Vila y altres que seran, de la Vila de Blanes y altres llochs de la Costa de Mar, des de dita Vila de Blanes fins a Barcelona, que es voldran voluntariament assentar en dit acte de Germandat, així que, captivant los Moros algú o alguns dels qui estaran assentats y descrits en lo dit acte de Germandat, en pagar de sis en sis mesos deu reals de plata dobla per quiscú de dits Catius, començant a fer la primera paga dins un mes primer vinent, apres que hi haurà algú o alguns, Catiu o Catius, dels descrits en dit acte de Germandat, y aprés de sis en sis mesos, com es dit, hi hage de ser la quantitat per lo rescat de quiscú de dits Catiu o Catius, aquella que constarà ab lo número dels descrits ab lo dit acte de Germandat, entenent una sola paga de deu reals de plata per quiscun Catiu y per que se fasse ab la forma deguda, y no se fasse frau ni dol a ningú de dits Catius, se disposa que si hi haurà dos o més Catius, vage lo rescat que de aquell se farà per extracció, com més llargament de ditas y altras cosas constarà ab dit acte de Germandat, per fer lo qual suplican a V.M. Senyor Batlle sia servit concedir-los llicència y facultat per poder, ells dits Administradors y altres, convocar per lo efecte de fer y firmar dit acte de Germandat, y fer per rahó totas las obligacions que seran necessàrias, y en aquell posar Vme. sa Autoritat y decret, per a que tinga la firmesa y constància que tant desitjan, que los dits supplicants ho rebran a particular mercè lo offici *qua licet Altissimus.*

Remitatur et Comitatur Magnifico Salvatore Arnau, I. V. D. in Villa de Mataró populato, qui super supplicatis debite provideat.

Provissa per Magcum. Salvatorem Palau et Arnau pro. S.C. et Regia Mag. Bajulum Villa et termini de Matarone, dios. Barne., die tertia Augusti millessimo sexcenmo. sexagessimo nono Salvator Saurí nott.

Recepta dictis die et anno concedit licenciam ad effectum in supra incerta supplicatione contentum.

Arnau Assessor.

Die tertia mensis Augusti, anno a Nativitate Domini millessimo sexcentessimo sexagessimo nono, in Villa Mataronis diocesis Barcinone in vim licentia per Magnificum Salvatorem Palau pro Sacra Catholica et Regia Magestate Bajulum dicta Villa Mataronis, de Consilio Magnifici Salvatoris Arnau V.I.D., in dicta Villa Mataronis populati, acessoris sui, in hys assumpti concessa Honorabilibus Paulo Rossellò, Jacobo Casellas y Oliver, Raphaeli Prats et Petro Balansó, Administratoribus Confraria Sancti Elmi, in Ecclesia Parochiali dicta Villa Mataronis fundata, de qua licentia constat provisione quadam facta per Magníficum Bajulum de consilio dicti sui Magnifici Acessoris, in pede seu fine cujusdam suplicationis scedulam per dictos Administradores dicto Magnifico Bajulo, ad infrum effectum die presenti oblata et presentata legitime prebeunte, pro hys parvo processu facto et actitato in Curia dicti Magnifici Bajuli penes D. Salvatorem Saurí, auctoritate Regia nottarium publicum, regentem notariam et scribaniam publicas dicta Villa Mataronis, die presenti, dicti Honorabiles Administratores, habentes de infrascriptis plenum posse a consilio ordinario dicta Confraria, dicto nomine fecerunt estatuerunt et firmaverunt instrumentum germanitatis sive societatis infrascritum presente et presens germanitatis sive societatis infrascritum recipiente rogato et requisito a supradictis Administratoribus, me Josepho Reclus Presbitero et Vicario dicta Ecclesia Parochialis dicta Villa Mataronis et la ratione notario publico dicta Villa presentibus protestibus Salvatore Saurí, minore dierum scriptore, et Salvatore Mataró, agrícola, ambobus dicta Villa Mataronis, qua quidem Germanitas sive societas suum habet Instrid. die presenti et est subthenore:

En nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist y de la gloriosa e humil Verge Maria Mare sua, y dels gloriosos Sant Elm y Sant Antoni de Pàdua. Amén. Se institueix y funda per a ajudar a rescatar a totas las personas que Nostre Senyor Déu permetrà, de las que seran escritas en lo present acte de Germandat, de totas las personas que baix se trobaran escritas a la present Germandat, de qualsevol estat, grau o condició, que sien des de la Ciutat de Barcelona fins en la Vila de Blanes, ab los pactes y condicions de baix, sens la qual se funda, moguts de una pia y recta intenció, ab auctoritat i expressa Llicència concedida per lo Senyor Batlle de la present Vila de Mataró, de consell de son Magnífich Assessor.

1. *Primo* que tots los que se voldran escriurer y assentar en dita Germandat per a ajudar a rescatar los Catius germans, que Nostre Senyor Déu serà servit permetrer sian Cativats en poder de Moros o Turchs, dels que baix se trobaran assentats y escrits en dita Germandat, hagen y degan pagar quiscú de ells, per quiscun Germà que se haurà de rescatar, deu reals en plata Castellana, és a saber, un real de vuyt y un real de dos.

2. *Item* que si se esdevindrà (lo que Déu no vulle) que se hage de rescatar algun dels Germans que seran escrits y assentats a la present Germandat, dins un mes primer vinent aprés que

los constarà haver-hi algú o alguns Catius dels descrits ab dita Germandat, hagen y degan donar y pagar los dits deu reals de plata al Procurador que, per a dit efecte, serà anomanat y tindrà lo poder de las cobransas; lo qual Procurador estarà obligat y deurà donar lo diner que haurà cobrat de tots los Confrares assentats, a la persona mes propingua del Germà esclau, o al qui cuidarà de rescatar aquell, per enviar per dit rescat, ab pacte emperò que, lo tal que rebrà lo diner per dit rescat, haga y dega fer y firmar àpocha de lo que rebrà y no res menos, prestar y donar Caució a coneguda del mateix al Procurador y Administradors que es trobaran aleshores de dita Confraria de Sant Elm, o de la major part de aquells, perquè lo dit diner vage a risch y perill del Germà esclau, de tal manera que, si aquell se perdés, no puga lo tal Germà esclau, en virtut de la present Germandat, tornar-ho a demanar als dits Germans escrits en aquella, ni tampoch al dit Procurador que estaria obligat per dites cobransas, y si per cas no volia la tal persona qui haurà de rebrer lo diner prestar dita Caució, dega en dit cas restar lo diner en ma y poder de dit Procurador, a fi y efecte de entregar aquell al Germà encontinent sia tornat de la esclavitut.

3. *Item* que no hi haurà sinó un sol esclau dels Germans al tal, o a la persona com ab lo prop atràs dit Capítol està dit, se li dega donar tot lo diner que se cobrarà dels dits Germans que seran assentats qualsevol quantitat de diner sie, ab pacte emperò que, si se esdevindrà (lo que Déu no vulla) haver-hi més de un dels dits Germans esclaus, dos o molts, en tal cas degan estar obligats tots los Germans que seran assentats a la dita Germandat, en pagar per quiscun dels que se hauran de rescatar los dits deu reals de plata Castellana, lo que se farà en esta forma, és a saber, que tots los Germans esclaus seran los noms d'ells posats ab redolins dins una bolsa, de la qual seran trets de un a un, y lo primer extret en sort y rescatat, y donats dits deu reals de plata Castellana per quiscú de dits Germans assentat a la present Germandat. Encontinent y als demés per ordre, extrets segons los haurà tocat la sort en la extracció dels rodolins, de sis en sis mesos a cada u. Volent emperò que la tal extracció sia feta devant los Senyors Batlle y Jurats de la present Vila de Mataró y dels Administradors de dita Confraria de Sant Elm, pregant-los sien servits assistir-hi, y que hi pugue assistir si voldrà lo Procurador que tindrà càrrec de las cobransas, per a que allí se li ordenara a qui haurà de donar per dits Germans esclaus, segons y en lo temps haurà tocat a quiscú de aquells la sort en la extracció dels rodolins.

4. *Item* volen que, si acàs s'esdevindrà que lo tal Germà ja rescatat de sos diners, fos Nostre Senyor Déu servit que morís antes de haver cobrat lo diner dels Germans, que es degan donar y pagar a son hereu, com es dit dels altres que se hauran de rescatar.

5. *Item* que si acàs algú dels Germans assentats a la dita Confraria y Germandat morís estant esclau, antes de ésser arribat son temps de rescatar-lo ab la forma dalt dita, per lo tal esclau així mort, dega donar y pagar quiscú de dits Germans descrits en la present Germandat al Reverent Procurador de la Iglesia Parroquial de la present Vila de Mataró, un real de dos en plata a obs y per la celebració de pios sufragis en dita Església, celebradors per la Ànima de dit esclau que així morira, ocorreguda de la persona mes propingua en grau de parentela del dit esclau diffunt y dels Administradors de dita Confraria de Sant Elm qui aleshores se trobaran.

6. *Item* volen si acàs serà que algú o alguns dels Germans que se trobaran escrits a la present Germandat fossen algú o alguns de ells esclaus (lo que Déu no permetia), y per sa indústria lo tal o tals fugissen del poder de la Esclavitut, a est tal o tals que així fugiren o escaparen, se'ls dega donar un real de quatre per quiscú dels dits Germans esclaus que així fugira, y si acàs serà un, tant solament se li dega donar encontinent lo dit real de quatre, per quiscun de dits Germans escrits en la present Germandat lo dia que arribarà en sa casa o en sa terra, libre de dita esclavitut, y si seran més de un se'ls dega donar a quiscú dit real de quatre ab la forma que los haurà tocat la sort en lo dia de la extracció de tots los rodolins, de sis en sis mesos com es dit, y si fós cas que fugissen en diferents ocasions, se dega donar en tal cas al que primer arribara en sa terra y aprés als demés, de sis en sis mesos, com es dit dels esclaus que es rescataran sens fugir.

7. *Item* volen que si se esdevindrà que algú dels Germans escrits en la present Germandat, demprés de ésser esclau volgués Nostre Senyor que algun Vaixell, Galera, Barca, o altre embarcació, o de qualsevol altre manera, tant per terra com per mar, lo tornase'n a pendrer y deslliurar-lo de la esclavitut antes que fós arribat Àlger, o en altre terra de Barberia, al tal o als tals no estigan obligats los Germans escrits a la dita Germandat en donar-li ninguna cosa, attès Nostre Senyor serà servit deslliurar-lo per sa misericòrdia.

8. *Item* volen que si se esdevindra que estant algun dels Germans esclau a Àlger o en altre terra de esclavitut, lo feian navegar en cors o de qualsevol altra manera en Vaixell, Galera o qualsevol altre embarcació, tant per mar com per

terra, volgués Nostre Senyor fos deslliurat de dita esclavitut, en tal cas se li dega donar per cada Germà que serà escrit a la present Germandat los dits deu reals, del modo que està ja dit, si és sol, dins un mes del dia en avant que serà arribat en sa casa o pàtria, y si seran més, del modo que los haurà tocat la sort, com també està ja dalt dit, ab pacte emperò que lo tal esclau o esclaus, que seran estats així deslliurats, degan portar una fee y Certificatòria del Notari o Jurats del lloch que primer tocaran de Christians, después de ésser estats deslliurats y assò perquè no es pugue fer frau als demés Germans, que si acàs fós fugit per la indústria, no digués estat deslliurat de altre manera.

9. *Item* volen que encara que fós (lo que Déu no vulla) que algú dels Germans escrits y assentats a la dita Germandat, lo prenguessen per terra o en sa casa, o en qualsevol part, sols no anant en cors al tal o als tals, u o molts que sien, se'ls dega donar y pagar a quiscú d'ells los dits deu reals per quiscun Germà, del modo està dalt dit.

10. *Item* volen que en cas que succehís que algú dels Germans escrits a la dita Germandat en alguna ocasió hagués de anar ab alguna embarcació o per terra, per deffensar a altres Christians de Corsaris, o sia partint de la platja o de sa casa, o de qualsevol part per a donar socorro o favor y ajuda com està dit, y permetés Nostre Senyor que lo tal o tals los fessen esclaus, en tal cas los degan donar tots los Germans los dits deu reals de plata, del modo y forma està ja dalt dit, y si acàs serà (lo que Déu no vulla) que algú o alguns de dits Germans fent dit servici morís peleant, com és dit en dita defensa, dega donar quiscú de dits Germans, així mort, los dits dos reals de plata per pios sufragis de la ànima de aquell, ab la forma dalt dita.

11. *Item* volen que tots los Germans que se voldran escriurer y assentar a la present Germandat hagen de ser presents y firmar lo acte, y donar una fermansa a coneguda dels Administradors de dita Confraria de Sant Elm, o de la major part de aquells, y ninguna de las fermansas puga fer fermansa per sinó dos tant solament.

12. *Item* volen que se fasse un Procurador per a que aquell tinga obligació de cobrar lo diner, y que al tal se li dega donar un mes de temps per pagar lo diner que haurà cobrat dels Germans que seran escrits, comensant dit mes des del dia que se li notificara de paraula, o altrament, lo haver-hi algun esclau, y si n'hi ha més de un hage de pagar per quiscun de dits Germans esclaus dits deu reals de plata, de sis en sis mesos, com està dit y haurà tocat la sort a quiscú d'ells en la extracció que se haurà feta ab redolins.

13. *Item* volen que lo tal Procurador se dega fer en esta forma, és a saber, que es fassa una tabba dient qui per manco se voldrà obligar en tenir cuidado de recobrar lo dit diner dels Germans del modo que està ab los sobredits Capítols dit, posant-ho al encant públich en la platja de la present Vila de Mataró, fent fer primer per lo corredor una crida per los carrers de dita Vila, assenyalant dia y hora que se haurà de encantar y que assò pugan fer y lliurar-ho quatre personas que sien assentats a la dita Germandat, los més vells, los quals tingan ple poder per lliurar-ho algú per menos, o voldrà cobrar y obligar-se en tot lo que està contengut en los sobredits Capítols, en lo que toca al Procurador, y que hage y dega lo tal Procurador y que sia obligat en donar bonas idòneas fermansas, a coneguda dels dits quatre més vells que són en dita Germandat, y dels quatre Administradors que seran aleshores de dita Confraria de Sant Elm, si serà que los tals sien escrits a la dita Germandat y quant no ho fossan, ho pugan fer los quatre ja dits vells.

14. *Item* volen que estiga obligat lo qui se lliurarà la tabba de poder cobrar que estiga obligat en cobrar si serà menester per sinch ans, y no poder-se arrendar per menos, ab pacte emperò que si se esdevindrà que finits los sinch anys y haurà algun esclau, o esclaus, encara a rescatar no ho puga deixar lo tal Procurador, fins a tant sien tots rescatats los que aleshores se trobaran esclaus.

15. *Item* que estiga obligat lo tal Procurador en pagar los dits deu reals de plata Castellana per quiscun Germà, del modo que està dalt dit, sempre que se hage menester per algun esclau cobrat, o no cobrat, y que tot lo que no es cobrarà se perdrà per ell.

16. *Item* que en cas que en lo esdevenidor del dit temps de la Administració de dita procura, morís lo dit Procurador, estigan en dit cas obligadas las fermansas ab obligació de sos bens, en cumplir y fer lo que dit Procurador hauria de fer, del mateix modo que si ell vivia.

17. *Item* volen que si acàs serà que algun dels Germans que estassen assentats baix a la present Germandat morís, que los hereus de aquells, ni sas fermansas del dia de l'òbit de aquell, en quant no estigan obligats en pagar cosa alguna del que està contengut en los sobredits Capítols, si ja no és que lo dia que morira hi hage algun esclau, o esclaus, dels dits Germans per a rescatar, perquè en dit cas, lo hereu del tal mort, o sas fermansas,

hauran y deuran pagar per tots los que es trobaran esclaus lo dia del òbit de aquell tal Germà, del modo que està dalt dit, y així mateix hauran y deuran pagar lo hereu, o las fermansas del dit difunt, si deu enderreriatges al Procurador de esclaus ja trets de esclavitut, així que tots los dits Germans que baix se escriuran estaran obligats sos bens, seguint-se dit cas en haver de pagar del mateix modo, que es sobre en lo present Capítol ja dit.

18. *Item* volen que a la present Germandat sie lisit y permès poder-s'hi escriurer y assentar totas y qualsevols personas de qualsevol estat, grau y condició que sian, pagant, seguint-se los sobredits casos ab lo modo y forma que dalt respective està dit, des de la Vila de Blanes fins a la Ciutat de Barcelona, obligant per ço tots y qualsevols bens seus, y per a major juició y seguretat hagen y degan donar fermansa, o fermansas, com sobre es dit, y que aquells hagen y degan ésser de la present Vila de Mataró, y no fora d'ella y son terma, y subjecta a la jurisdicció del Senyor Batlle de dita Vila de Mataró.

19. *Item* volen que tots los que se voldran escriurer y assentar en la present Germandat hagen y degan servar y cumplir totes y sengles cosas en los d'amunt y baix escrits Capítols contengudes, ab obligació de tots bens y sengles bens que hagen y que degan lo dia que escriuran y assentaran, y donar y pagar dos sous, moneda Barcelonesa, al notari qui los servirà pendre los selaris.

20. *Item* volen que las fermansas que donaran tant los Germans, com és ja dit, com també los que donaran, lo qui se encarregarà en cobrar com a Procurador, de altre manera, lo que sobre està respectivament dit en los sobredits respective casos continguts, hagen y degan ser del fur y jurisdicció del dit Senyor Batlle de la Vila de Mataró.

21. *Item* volen que si se esdevindrà cautivar alguns de dits Germans, com sobra es dit, y per ser ab la forma sobredita, se hauran aquells rescatats, estigan obligats los tals primer rescatats per orda, com sobre es dit, degan pagar los dits deu reals de plata que han y deuan pagar los demés Germans, si be és per lo rescat de dits esclaus.

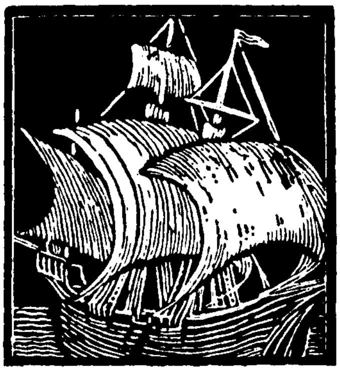

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

CONVENT DE LES TERESES

Església. Altar Major.
Antoni Riera, escultor.

Altar Major. Detall.

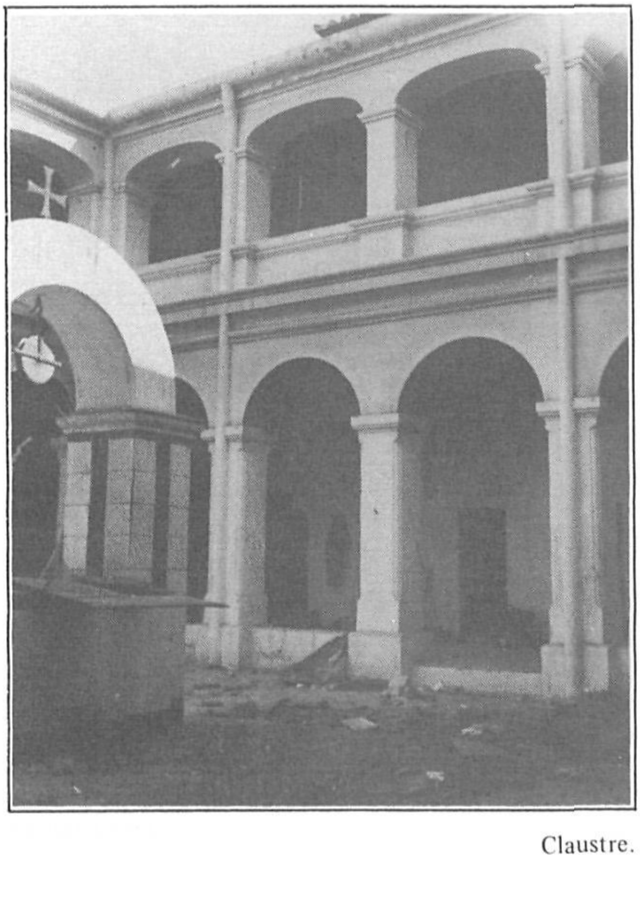

Claustre.

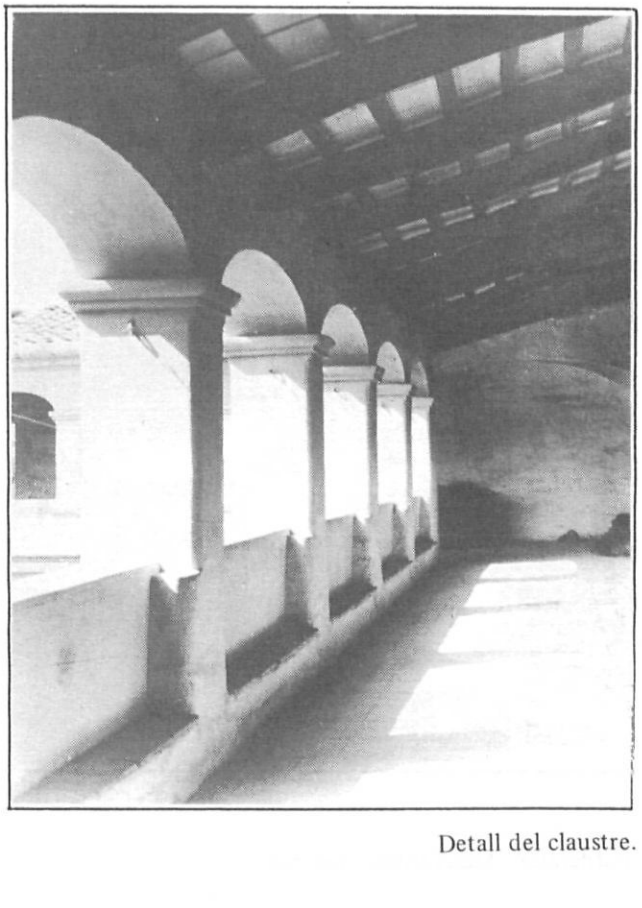

Detall del claustre.

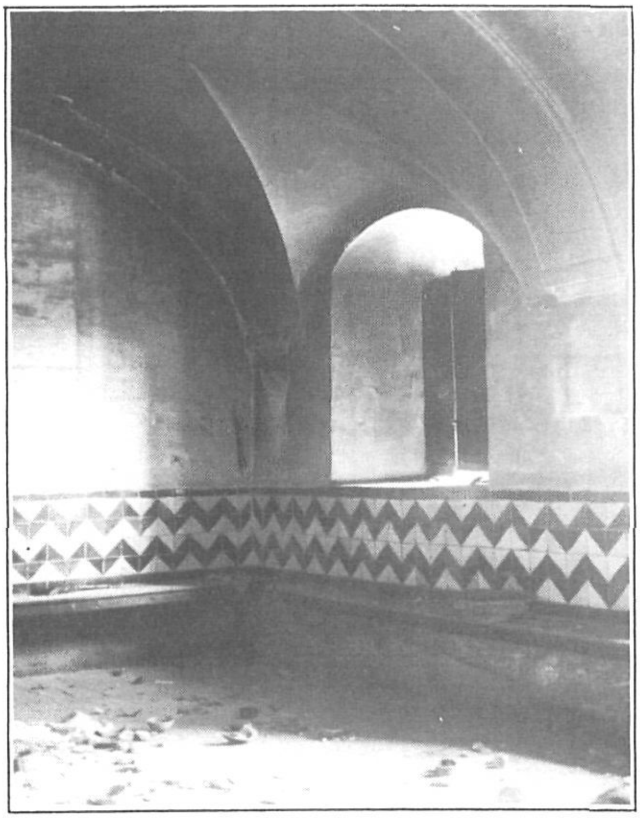

Refetor.

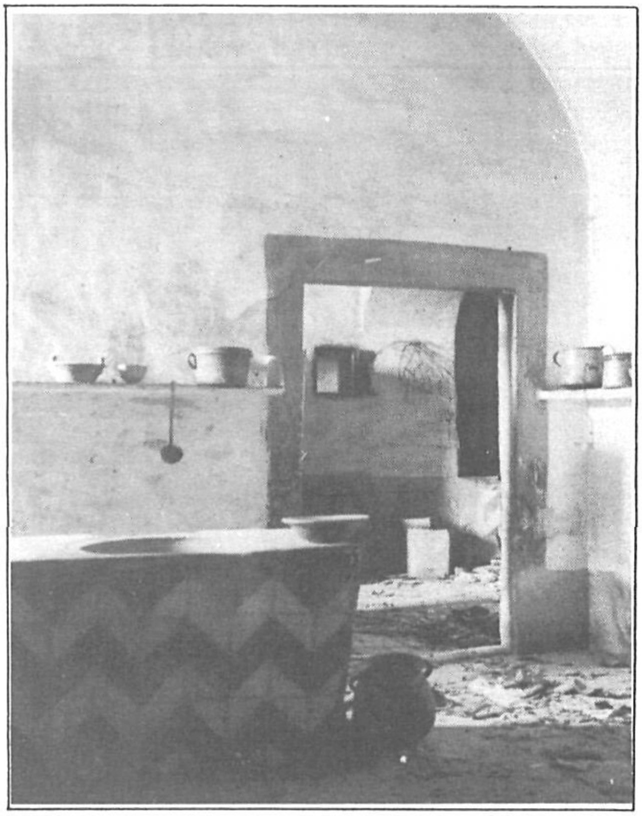

Fregador i pas a la cuina antiga.

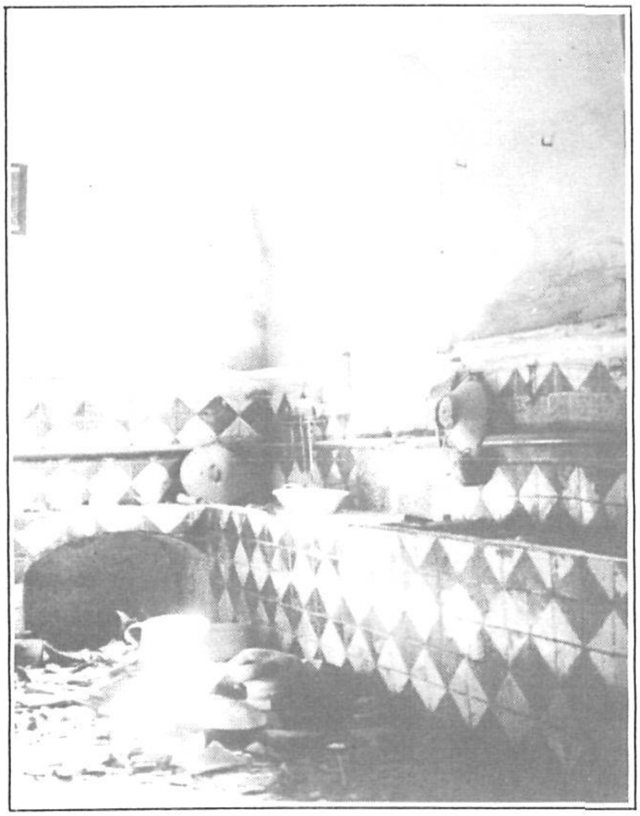

Cuina nova.

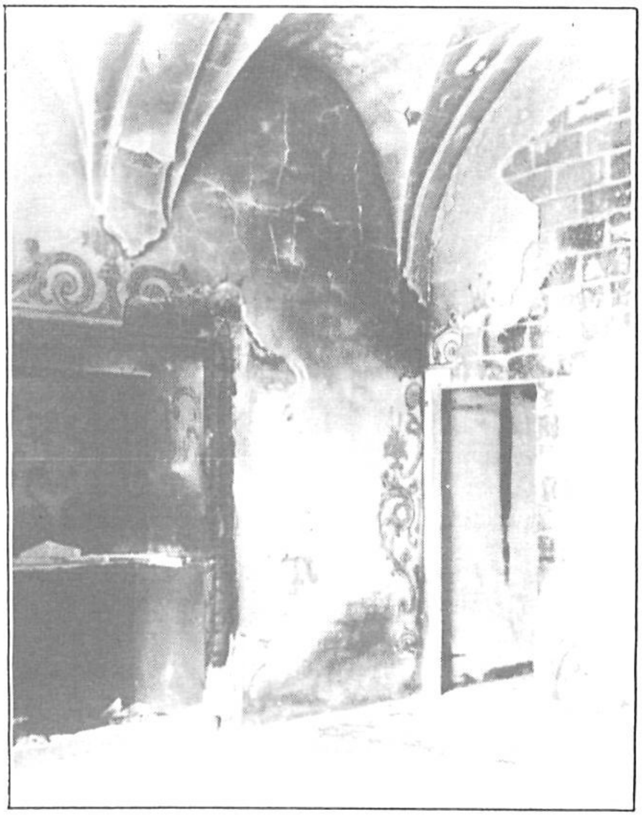

Sala decorada al primer pis de la clausura, tocant a l'església.

Fotografies: Marià Ribas i Bertran.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya